

סימן חי

ביאור דברי השולחן ערוך בהלכות נטילת ידים סימן קנ"ח

[לשון השו"ע³⁵]

א. כשיבא לאכול פת שמברכין עליו המוציא, (ב) יטול ידיו אפילו אינו יודע להם שום טומאה, (ג) ויברך על נטילת ידים. אבל לפת שאין מברכין עליו המוציא, כגון לחמניות (פי' סטורט"י בלע"ז) דקות, או (ד) פת הבאה בכסנין (פי' פת עשויה עם לוקארו ושקדים ולגוזים), (ה) ואינו קובע סעודתו עליהם, אין צריך נטילת ידים. ב. (ו) יש מי שאומר שאם אינו אוכל אלא פחות מכביצה, יטול ידיו ולא יברך. ג. אם אוכל פחות מכזית, (ז) יש מי שאומר שאין צריך נטילה. ד. (ח) אם אוכל (ט) דבר שמיכולו (י) באחד משבעה משקין שסימנם י"ד שח"ט ד"ם (יא) דהיינו יין, (יב) דבש, (יג) שמן, (יד) חלב, טל, (טו) דס, מים) (טז) ולא נתנגב, (יז) ואפילו אין ידיו נוגעות במקום המשקה, (יח) צריך נטילה (יט) בלא ברכה. הנה. (כ) ואפילו אינו מטביל רק ראש היד או הפרי, אפילו הכי יטול בלא ברכה (כ"י). ה. (כא) הנוטל ידיו לפירות, הרי זה מגבי חרוח. הנה. (כב) ודוקא שנוטל בתורת חיוב, אבל אם נוטל משום נקיות, שלא היו ידיו נקיות, מותר (הגהת סמ"ק). ובשר צלי, (כג) יש מי שנראה מדבריו (כד) אע"פ שמוחל טופח עליו, דינו כפירות. (כה) ותבשיל מחטים, והם נגובים, דינו כפירות. ו. (כו) השותה א"צ ליטול אפילו ידו אחת. (וע"ל סימן ק"ע). ז. (כז) נטל ידיו לדבר שמיכולו במשקה, ואח"כ רוצה לאכול לחם, יש מי שנראה מדבריו שאין אותה נטילה עולה לו, (כח) ואין צריך לומר אם נטל ידיו שלא לאכול ואחר כך נמלך ואכל. הנה. (כט) ואם לא הסית דעתו, יטול בלא ברכה (ד"ע). (ל) אם נגע באוכלו במקומות המטונפות בגופו, יחזור ויטול ידיו. משום רש"א סימן קצ"ז וקצ"ג, ועיין לקמן סימן קס"ד (כפול לקמן, ושם נחבא דנריך ג"כ לחזור ולברך). ח. (לא) (לב) מי שהיה במדבר או במקום סכנה ואין לו מים, פטור מנטילת ידים. ט. (לג) צריך ליזהר בנטילת ידים, (לד) שכל המזלזל בנטילת ידים חייב נידוי, ובא לידי עניות, ונעקר מן העולם. י. אעפ"י ששיעורם ברביעית, (פירוש רביעיית הלוג, דהיינו שיעור צינה וחצי), יוסיף ליטול בשפע, (לה) דאמר רב חסדא, אנא משאי מלא חפני מיא, ויהבו לי מלא חפני מיבותא. יא. (לו) מברך קודם נטילה, שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן. ונחגו שלא לברך עד אחר נטילה, משום דפעמים שאין ידיו נקיות, ומפני כך מברכין עליהם אחר ששפשף ידיו, שכבר ידיו נקיות קודם שיטול עליהם מים שניים. הנה. (לז) גם יכול לברך עליהם קודם נגוב, שגם הנגוב מן המלוא, ומקרי עובר לעשייתן (הגהות אשירי פ"ק). (לח) ואם שכת לברך עד אחר נגוב, מנך א"כ. יב. וינגבם היטב קודם שיבצע, שהאוכל בלי נגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא. יג. המטביל ידיו, יכול לאכול בלא נגוב, וה"ה לנוטל ידיו בבת אחת ושופך עליהם רביעית מים בב"א, או שנטל ידו אחת ושפך עליה רביעית וכן שפך על הברתה.]

הזה (פ"ו מהל' ברכות ה"א), כל האוכל פת שמברכין עליו המוציא צריך נטילת ידים תחלה וסוף. משמע דפת הבאה בכסנין דאין מברכין עליו המוציא אינו

א. כשיבא לאכול פת שמברכין עליו המוציא.
דין זה למד הרב מרן בבית יוסף (עמ' צ"ז ד"ה וכתב ע"ד) ממשמעות דברי הרמב"ם שכתב כלשון

35. להשלמת הענין הוספנו את לשון השו"ע בסימן קנ"ח, בתוספת אותיות הציון כסדר הסעיפים שדן בהן רבינו.

משום כבוד ברכה, וכמ"ש התוס' בפרק כיצד מברכין דף (מ"ד ע"ב) [מ"ג ע"א] (ד"ה כל אחד) אמאי דתניא בא להם מים כו'. ה"נ הא דקאמר הביאו להם לידים, קאי אמאי דקאמר ברישא הביאו להם יין כו', והיינו משום ברכת היין, אבל לפת הבאה בכסנין אין ראיה מכאן.

ולכן העיקר כמו שכתב (הד"מ) [הכסף משנה] דהרמב"ם למד דין זה מהא דאיתא בחגיגה פ"ב (י"ח ע"ב), דתנן נוטלין לידים לחולין כו', ובגמרא פריך חולין ומעשר מי בעו נטילת ידים, והתנן התרומה והבכורים כו'. ומשני לא קשיא, הא באכילה דנהמא הא באכילה דפירי. ואי איתא דלכל מידי דאית ביה משום סרך תרומה הצריכו חז"ל נטילה, אם כן היל"ל הא במיני דגן הא בפירי. אלא ודאי משמע דדוקא בנהמא, דהיינו פת גמור שמברכין עליו המוציא, חייבו חכמים נטילה. וה"נ משמע מהירושלמי (אלא) בפרק אלו דברים (ה"ב) א"ר הונא אין נטילת ידים אלא לפת בלבד. משמע דוקא פת גמור.

ואע"ג דפת הבאה בכסנין נמי פת גמור הוא, דהא אי קבע סעודתו עילויה מברך המוציא וג' ברכות, ואית בה נמי משום סרך תרומה. י"ל דכיון דאכילת כסנין לא שכיחא, דאין אדם אוכל אותם אלא לתענוג, וכמ"ש הרשב"א בתורת הבית (הקצה, בית ששי סוף שער א' דף ס"ט ע"ב) האוכל כעכ"ן לתענוג. ואפילו לפירוש הערוך דפירש דכוסמין היינו כעכ"ן יבשים, בין מתובלת בין שאינה מתובלת ואין אדם אוכל ממנה לתענוג, אפילו הכי מנהג בני אדם לאכול ממנו קימעא וכמ"ש הוא ז"ל, וכיון דהוי מלתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן.

ב. יטול ידיו.

פרק כל הבשר דף ק"ו ע"א אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן, אין נטילת ידים לחולין אלא משום סרך תרומה, ועוד משום מצוה. מאי מצוה, אמר אביי מצוה לשמוע דברי חכמים. רבא אמר מצוה לשמוע דברי ר"א בן ערך כו'. וכתבו

צריך נטילת ידים, ואם קובע סעודתו עליו שאז מברכין עליו המוציא צריך נטילת ידים. ולא ביאר לנו הרב מאין מוציא הרמב"ם דין זה. אבל ממה שכתב אח"כ (עמ' צ"ח דיבור ראשון) וז"ל, ואין לומר איפכא דכיון שקובע עליו מברך המוציא, מיקרי פת שמברכים עליו המוציא, ואף בשאינו קובע עליו צריך נטילת ידים, דהא משמע בירושלמי דפת הבאה בכסנין אינו צריך נטילת ידים, וכמו שאכתוב בסימן זה ע"כ, משמע מדבריו דסבירא ליה דהרמב"ם למד זה הדין מהירושלמי.

וזה לשון הירושלמי בפרק כיצד מברכין (ה"ו) כיצד סדר סעודה כו' הביאו להם יין כו' הביאו להם כו' כל אחד נוטל ידו אחת, הביאו להם פרפרת כל אחד ואחד מברך לעצמו. ומכאן למד הרשב"א (ברכות מ"ג ע"א ד"ה בא להן) דצריך ליטול ידו אחת, דהא פרפרת הוא פת הבאה בכסנין, וקאמר דכל אחד נוטל ידו אחת. וכתב הבית יוסף (עמ' ק' ד"ה בסוף) דהרשב"א ז"ל אזיל לטעמיה, דסבירא ליה דיש דברים שנוטל להם ידו אחת, אבל לדין שאין נוטלין יד אחת לשום דבר, כיון דמאותו ירושלמי למדנו שלפת הבאה בכסנין אין צריך ליטול שתי ידיו, הוא הדין דאפילו ידו אחת אינו צריך ע"כ. וכן כתב גם כן בסימן קס"ח (עמ' קס"ב ד"ה וכבר) ע"ש.

ואני שמעתי ולא אבין מאיזה הכרח דחה הירושלמי, דדוקא גבי משקין הוא שחלוקין הפוסקים על הרשב"א וסבירא להו דהשותה אינו צריך ליטול כלל, משום דקיימא לן (חולין ק"ו ע"א) הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח, אבל בפת הבאה בכסנין דלא אשכחן בתלמודא דידן שום הוכחה אי צריך נטילת ידים או לא, ובירושלמי איתא להדיא דצריך ליטול ידו אחת, א"כ מנ"ל דאין צריך נטילה כלל.

ועוד קשה דהא הרמב"ם כתב בפירוש המשניות בפרק כיצד מברכין (משנה ה') דפרפרת היינו מיני פירות ומטעמים שיאכלו עם הלחם ללפתן, וא"כ אין ראיה מהירושלמי הזה. ולדבריו צריך לומר דהא דקאמר כל אחד נוטל ידו אחת, היינו

והכי איתא במרדכי פרק אלו דברים (דף קצ"ה) (סימן קצ"ה) ולענין נקיות כו' אבל לענין אכילת פת בעינן נטילת ידים דוקא עכ"ל. הרי דלאכילת פת כתב אפילו כשאין לו מים אינו מקנח במידי דמנקי. וכן נראה דעת ה"ר יהונתן בספר הרי"ף סימן תקצ"ב סוף ה' עירובין (סוף דף קצ"ד) (ד' ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה והתירו להם) גבי הא דתנן (עירובין י"ז ע"א) ארבעה דברים פטרו במחנה עש"ב.

ומהרדב"ז (ח"ד סימן רצ"ד) נשאל על הולכי דרכים ויורדי הים באניות שאין להם אלא מים מלוחים ועפר לקנח, הי מינייהו עדיף, מים עדיפי דמקנחי טפי, או עפר עדיף דליכא למיטעי, אבל מים מלוחים אתו למיטעי ולומר שהם כשרים לנטילת ידים. והשיב דמים עדיפי דמנקי טפי, ואי משום דאתו למיטעי, יניח ידיו בתוך הכלי וישפשף, שאין דרך נטילה בכך ולא אתו למיטעי, הלכך כל מה שאפשר לו לנקות ידיו עדיף טפי.

וכתב הרב הנזכר שהוא מסופק אי הא דחש הרדב"ז ז"ל משום נקיות הוא משום דסבירא ליה כמאן דמפרש משום נקיות, או אי משום דמספקא ליה כמאן הלכתא ומספיקא הוא דחש לה.

אבל קשה אמאי לא כתב הרדב"ז לשואל דאיכא מאן דמפרש מצוה משום סרך תרומה ולא חש משום נקיות, וכל כי האי הו"ל לפרושי, כיון דהשואל נקט לה בפשיטות משום מידי דמנקי הו"ל להרב ז"ל להאיר עיניו בזה. ודוחק לומר דהרדב"ז ז"ל לא ראה דברי הבה"ג והמרדכי.

אחר כך העלה הרב וז"ל, ואני בעניי אחר המחילה אמינא אפילו מאן דמפרש מצוה משום נקיות, כל דלא הוו מים הכשרים לנטילת ידים לא נפיק ידי חובת סרך תרומה אלא ידי חובת נקיות. דהא לפי

התוס' (ד"ה מצוה) וא"ת והלא משום סרך תרומה תקנוה וא"כ מאי ועוד. וי"ל דתקנו משום נקיות ע"כ. וכן כתב ה"ר יונה במסכת ברכות פרק אלו דברים על הלכות הרי"ף (דף מ"ה ע"א) (מ"א ע"א מדפי הרי"ף ד"ה מצוה), מצוה לשמוע דברי חכמים שתקנו. פירש רש"י שצוו על הנקיות ע"כ.

נמצא דמשני טעמים תיקנו חכמים נטילה, א' משום סרך תרומה וב' משום נקיות. וכן כתב סמ"ג ריש הלכות נטילת ידים (דף תי"ב ע"ב) וז"ל, מים ראשונים מצוה מב' טעמים, אחד מפני סרך תרומה כו' והב' משום שמצוה לשמוע דברי חכמים שתקנוה משום נקיות עכ"ל. וכן כתב הרא"ש בפרק כל הבשר (סימן ח'), אמר רב אידי בר אבין כו' מצוה לשמוע דברי חכמים שאמרו לרחוץ משום נקיות.

והרי"ף (ברכות מ"א ע"א מדפי הרי"ף) הביא כל האי מימרא כצורתה. אבל המרדכי פרק אלו דברים סימן קצ"ב כתב, ומים ראשונים מצוה משום סרך תרומה, א"נ כדדרש ר"א בן ערך. ולא הביא הא דאביי. וכן נראה מלשון התוס' פרק כל הבשר דף ק"ה ע"א בד"ה מים הראשונים מצוה כו', ובהלכות גדולות פירש דראשונים שהם מצוה משום סרך תרומה טעונים ברכה ע"כ. משמע שלא הביא הבה"ג אלא הטעם דסרך תרומה בלבד³⁶.

וכתב הר"א אמיגו-דנפקא מינה בין שני הטעמים, למאן דלית ליה מיא, או אית ליה מיא ואינן כשרים לנטילה. למ"ד משום סרך תרומה, כל דלית ליה מיא הכשרים לנטילה אינו צריך לקנח ידיו בעפר ובכל מידי דמנקי, דכל שאינם כשרים לנטילת ידים כמאן דליתיה דמי. אבל למאן דמפרש מצוה לשמוע לדברי חכמים שתקנו משום נקיות, אפילו אין לו מים כשרים לנטילת ידים מקנח בכל מידי דמנקי.

36. אמנם לפנינו בהלכות גדולות סימן א' הלכות ברכות פרק שישי (במהדורת מ"י עמ' ע"ה) הביא כל המימרא וז"ל, ומבעי ליה לאיניש לממשי ידיה והדר מקבע סעודתיה, ואע"ג דקא אכיל חולין, דתנן נוטלין לידים לחולין ולמעשר. אמר רב אידי בר אבין אמר ר' יצחק בר אשיין לא אמרו נטילת ידים לחולין אלא מפני סרך תרומה ועוד מצוה, מאי מצוה, אמר אביי מצוה לשמוע דברי חכמים, רבא אמר מצוה לשמוע דברי רבי אלעזר בן ערך מכאן סמכו חכמים לנטילת ידים לחולין מן התורה, ע"כ. ובס"ד מצאנו שכבר הקשה כן הברכי יוסף סימן קנ"ח ס"ק ב'.

אלא ודאי צריך לומר דס"ל דבהא פליגי ופסק הלכתא כרבא, ואם כן הרי"ף והרא"ש שכתבו טעמא דנקיות פסקו הלכתא כאביי, ואיך אפשר, הא קי"ל דכל היכא דפליגי אביי ורבא הלכתא כרבא. ועוד למה הביאו הרי"ף והרא"ש ז"ל בהלכותם הא דרבא. ועוד אי איתא דס"ל דחייבו חכמים לקנח ידיהם בכל מידי דמנקי היכא דאין לו מים, א"כ הוי מצוה דרבנן באנפי נפשם וצריך לברך על נקיות ידים, דומיא דנטילת ידים דשחרית כמו שכתב המחבר לעיל סימן ד' (סעיף כ"ב), א"כ למה לא כתבו דין זה. ועוד דהרי הטור לא הביא אלא טעם הא' דסרך תרומה, משמע דלית ליה הא דנקיות וכל היכא דאין לו מים אינו חייב לקנח ידיו בעפר, וא"כ פליג על הרא"ש אביו, ואין דרך הטור למיסתם דלא כותיה דהרא"ש.

לכן נראה עיקרן של דברים, דמאי דנפקא מינה בין ב' הטעמים הוא, דלטעם הראשון שהוא משום סרך תרומה אין לברך עליהם, אבל לטעם השני שהוא משום נקיות צריך לברך עליהם, וכמו שכתבו התוס' פרק ערבי פסחים דף קט"ו (ע"א ד"ה כל שטיכול) אהא דאמר ר"א כל דבר שטבולו במשקה צריך נטילת ידים וז"ל, ונראה דנטילה דהכא לאו משום קדושה ונקיות כמו בנהמא, אלא משום שלא יטמא המשקין להיות תחלה, ויהא אסור לשתותם ולפסול גופו [כו'], ולפי זה נראה דאין לברך על אותה נטילה, כיון דליכא הכא מצוה לשמוע דברי ר"א בן ערך עכ"ל. הרי לך בהדיא דברי התוס' ברור מללו דכל שטבולו במשקה אין לברך עליו, משום דלא תקינו להו רבנן נטילה אלא משום סרך טומאה, דלמחר יבנה בית המקדש ויבואו לשתותם ולפסול גופו, ה"נ כיון דלא תקינו רבנן נטילה אלא משום סרך תרומה אין לברך עליהם.

והטעם כמו שכתבו התוס' בפרק כל הבשר דף ק"ה ע"א בד"ה מים הראשונים משום מצוה וז"ל, וא"ת מים אמצעיים כגון בין גבינה לבשר שהם לצורך מצוה יהיו טעונים ברכה וי"ל דאין זה אלא הכשר אכילה כגון נקור חלב ומליחת הבשר עכ"ל.

האי פי' תרי מילי נינהו, חד משום סרך תרומה ועוד משום נקיות. לכן אמינא דעדיף טפי לכרוך ידיו במפה ולאכול, דאז נפיק ידי חובת סרך תרומה דהיא עיקר התקנה, ואף דלא הוה נפיק ידי חובת נקיות הוה עדיף טפי, ומכ"ש דנפיק נמי ידי נקיות, דמסתמא המפה היא נקיה עכ"ל.

ובאמת נוראות נפלאות על דבריו, דמאי מספקא ליה בדברי הרשב"ז ז"ל, דהא כיון דהרי"ף והרא"ש ורש"י והתוספות וה"ר יונה וסמ"ג כולוהו אית להו טעמא דנקיות, הו"ל בה"ג והמרדכי יחידיא לגבייהו, ופשיטא דאית לן למפסק הלכתא כותיהו אפילו באיסור דאורייתא ולקולא, כל שכן דרבנן ולחומרא דמצריכו נטילה.

ואין לומר אדרבה כיון דמידי דרבנן הוא ספק דרבנן להקל, דלא מיקרי ספק אלא בספק שקול, אבל הכא שכל גאוני עולם חולקים על בה"ג והמרדכי לא מיקרי ספק, ופשיטא ודאי דלית לן למיפסק הלכתא כבה"ג ומרדכי. ומשום הכי לא הוצרך לפרש לשואל דהוי פלוגתא דרבוותא, כיון דלא נפקא לן מידי.

ועוד קשה לדבריו צריך לומר דהרי"ף והרא"ש שכתבו הא דנקיות, היינו משום שפסקו הלכתא כאביי ולא כרבא, אבל המרדכי סבירא ליה דהלכה כרבא, ולרבא לא הוי טעמא משום נקיות אלא המצוה היא דכך תיקנו חכמים אפילו בלאו האי טעמא דסרך תרומה, משום שמצאו לה סמך מן התורה.

ואין לומר דבין לאביי ורבא (ס"י) [ס"ל] טעמא דנקיות, אלא דלרבא סבירא ליה דיש לנטילה סמך מן התורה ואביי סבירא ליה דחכמים לא תקנוה אלא משום נקיות, דאם כן המרדכי למה השמיט טעמא דנקיות, ומנא ליה למיפסק הלכתא כותיה דרב אידי לחצאין. ועוד דאי אפשר לומר דרבא אית ליה טעמא דנקיות, דהיינו דהיכא דאין לו מים יקנח ידיו במידי דמנקי, ובקרא לא כתיב אלא מים, אבל עפר אהיא אסמכוה.

למיטע. אבל למי שאין ידיו מלוכלכות כ"ע מודו דאין צריך קנוח כלל. ומכל מקום עכ"פ הדין דין אמת לעניות דעתי דאין צריך קנוח כלל אלא שיכרוך ידיו במפה, וכמו שכתב הר"א אמיגו. ועיין עוד לקמן סימן קס"ג בס"ד³⁷.

ג. ויברך על נטילת ידים.

כתב הרא"ש (ברכות פ"ט סימן כ"ג), לפי שצריך ליטול מן הכלי, והכלי שמו נטלא בלשון הגמרא. וכתב בתוספות יום טוב (ברכות פ"ח משנה ב') דאין לומר דכונת הרא"ש היא שלשון נטילה לא נתקנה אלא על שם הכלי בלבד, דתקשה חדא שהיה לנו לומר נטלת ידים בלא יו"ד. ועוד דהא בפרק כל הבשר דף (קצ"ו) [ק"ז] (ע"א) אמרינן, אתקין רב יעקב מנהר פקוד נטלא בת רביעאה, אתקין רב אשי כוזא בת רביעאה. הרי שהכלי נקרא נטלא וכוזא, ולמה תקנו כלשון רבי יעקב ולא כלשון רב אשי דבתראה הוא. אלא הנטילה היא מלשון לקיחה, ולכן מברכין עליו על נטילת ידים ר"ל נטילת מים לידים, כמו נטילת לולב. אלא שאין טעם זה מספיק כאן, לפי שאין עיקר המצוה נטילת המים אלא רחיצת ידים, משום הכי הוצרך הרא"ש לעשות לו סמוכות ולבקש לו סניפין מטעם אחר, דהיינו על שם הכלי שנקרא נטלא.

ולא נתחווורו לי דבריו, דהרי העיקר חסר, דהיל"ל על נטילת מים כמו על נטילת לולב, או לפחות נטילה לידים, אבל נטילת ידים אין לו שחר. ועוד מי לא סגי בלא לקיחה, שהרי אחר יכול ליצוק מים על ידיו, ולא דמי ללולב שצריך ליקח אותו בידיו, וא"כ למה לא תקנו על לקיחת המים, ויותר היה צודק לומר על נתינת ידים, וכלשון המשנה דמסכת ידים (פ"א משנה א') מי רביעית נותנים לידים.

אלא מה שאנו מברכין על נטילת ידים, שהרחיצה בלשון הגמרא נקראת נטילה, כדאמרינן

ה"נ כיון שאין הנטילה אלא לטהר הידים שלא יטמאו הפת, אינו אלא הכשר אכילה ואין לברך עליהם.

אבל לטעמא דנקיות צריך לברך, דהא מצות חכמים היא שצוו אותנו לרחוץ ידינו משום קדושה ונקיות, וכמו שכתבו התוספות (פסחים שם) דבנהמא דהוי משום קדושה ונקיות צריך לברך, וזה פשוט.

והשתא לא פליגי אב"י ורבא אלא אי אית ליה סמך מן התורה או לא, אבל לכולי עלמא מצוה דרבנן היא, וכמו שכתבו התוס' בפרק כל הבשר והכסף משנה בהלכות ברכות פ"ו ע"ש. ומשום הכי הביאו הר"ף בהלכותיו דברי אב"י ורבא, משום דליכא פלוגתא. והמרדכי לא הביא דברי אב"י, משום דלא חש להביא אלא עיקר התקנה דהיינו סרך התרומה, וכן כתבו בה"ג והטור.

ולענין נקיות ידים בעפר, נראה לעניות דעתי פשוט דלכ"ע מודו דאין צריך, דלא תקנו [אלא] נטילת ידים דוקא וכמ"ש המרדכי, והיכא דאין לו מים אינו צריך לקנח ידיו כלל אלא לכרוך ידיו במפה, וכמ"ש מרן המחבר לקמן סימן (קצ"ג) [קס"ג] (סעיף א'). והוא הדין נמי היכא שיש לו מים אלא שאין ראויים לנטילה, דיותר טוב לכרוך ידיו במפה מליטול באותם המים, דכיון דאינם כשרים לנטילה כמאן דליתנהו דמי, ומה יתן ומה יוסיף הנטילה בהם.

וההוא דהרדב"ז אפשר לומר דלשיטתו דשואל השיב, דבעא מיניה הי מינייהו עדיף, ותיירץ לו דאה"נ דמים עדיף ולא חיישינן לדלמא אתו למיטעי. ואה"נ לענין דינא מודה דאין צריך כלל קנוח לא במים ולא בעפר. אי נמי יש לומר דהשואל מייירי היכא שהיו ידיו מלוכלכות, כגון שנגעו במקום הטנופת וכיוצא, ורוצה לקנח ידיו, הי מינייהו עדיף, מי נימא דעפר עדיף ממים משום דלמא אתו

37. עיין מטה יהודה סימן קנ"ח שנשא ונתן בדברי רבינו בזה, ועיין עוד שם שהאריך בענינים רבים שדן בהם רבינו בסימן זה.

בפסחים (קט"ו ע"ב) נוטל ידיו לצורך טבול ראשון. (ק"ו ע"ב) אמר רב נטל ידיו לא יקדש. ובחולין פרק כל הבשר (ק"ה ע"א) מים ראשונים נוטלין בחמין כו'. וכאלה רבים בגמרא. וכן כתב הר"ן בפרק כל הבשר (חולין ל"ז ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה מפני) גבי מים אחרונים שי"מ שמברך עליהם על רחיצת ידים מפני שאינם צריכים כלי וז"ל, ולא נהירא דאפילו רחיצת ידים שאינה צריכה כלי מיקרי נטילה בלשון חכמים, לפי שרוב הרחיצות בכלי, כדאמרינן (חולין ק"ד ע"ב) עלה דתני אגרא, בלא קנוח הפה ובלא נטילת ידים, אע"ג דהתם ודאי לא בעינן אלא רחיצה עכ"ל.

וכל התלמוד מלא מזה. אלא שהוקשה לו להרא"ש למה תיקנו נוסח ברכה זו כלשון הגמרא, ולא כלשון שהוא פשוט וידוע לכל שהוא על רחיצת ידים. ותירץ שרצו חכמים לרמוז לנו שצריכים כלי, ולכך תיקנו על נטילת ידים, על שם הכלי שנקרא נטלא.

וכן משמע מדברי הרשב"א ג"כ דברכה זו לא נתקנה אלא ע"ש הכלי, שכן כתב בתורת הבית (בית שישי סוף השער החמישי) דף קס"א ע"ב³⁸ גבי מים אחרונים וז"ל, ומברך על רחיצת ידים לפי שאינם צריכין כלי אלא רחיצה בעלמא. וגם במשמרת הבית (שם) כתב, הנה הגאונים הסכימו והצריכו ברכה למים אחרונים, ולא על נטילת ידים אלא על רחיצת ידים, שהם אינם צריכים נטלא.

ד. פת הבאה בכסנין.

עיין פירושו בסימן קס"ח (סעיף ד').

ה. ואינו קובע סעודה עליהם אין צריך נטילת ידים כו'. אבל אם קובע סעודה עליהם צריך נטילת ידים ומברך עליהם, דפת גמור הוא. אבל הלבוש (סימן קנ"ח סוף סעיף א') כתב דיטול ידיו מספק, שיש מצריכין נטילה להן כשקובע סעודתו עליהן וי"א שאינו צריך נטילה, לפיכך יטול ידיו ולא יברך עליהם מספק, דברכות אינם מעכבות ע"כ.

ותמיה אני, היכן ראה או ידע איזהו מקומן של פוסקים הללו שאומרים שאינו צריך נטילה, כבר בדקתי וחפשתי חפוש מחפוש באמתחות כל הפוסקים, ראשונים ואחרונים חדשים גם ישנים תל"ת, ולא מצאתי סברא זו בשום פוסק. אדרבה מצאתי להפך, דהרי הרשב"א במשמרת הבית (בית שישי סוף שער א' דף ס"ט ע"ב) דף קנ"ח ע"ב כתב וז"ל, אדרבה תימה על עצמך למה אינו צריך נטילת ידים כפת, שהרי פת הוא, ואי קבע סעודה עליהו ודאי נוטל שתי ידיו ומברך עליהו המוציא ושלש ברכות, דפת גמורה היא כו' עכ"ל. וגם מלשון הרא"ה בבדק הבית (שם) משמע כן, שכתב וז"ל, דפת הבאה בכסנין כל היכא דלא קבע סעודתיה לא חשבינן להו אלא כפירות ע"כ. משמע דאי קבע סעודה עליהו מודה דצריך נטילה.

וכן כתב ר"ש בפ"ק דחלה משנה ה' (ד"ה ירושלמי) גבי עיסה שתחלתה סופגנין וז"ל, וכל דבר שבלילתו קשה, אפילו בישלו במשקין היינו בתחלתו עיסה וסופה סופגנין, מברך עליו המוציא וטעון ברכת המזון ונטילת ידים עכ"ל.

וכן משמע מלשון הרמב"ם (פ"ו מהל' ברכות ה"א) כמו שכתבתי לעיל סעיף א'. ואע"ג שצייד הרב בית יוסף (עמ' צ"ח דיבור ראשון) לומר דאפשר דלא מיקרי פת שמברכין עליו המוציא אלא פת שמברכין עליו לעולם המוציא, אפילו כשאינו קובע עליו, אבל פת דכשאנו קובע עליו אינו מברך המוציא, אף כשקובע עליו אין צריך נטילת ידים, יותר צודק בדבריו פירושו הראשון. דלפי פירוש זה היל"ל האוכל פת שמברכין עליו לעולם המוציא, אבל מלשון זה משמע דכל שמברכין עליו המוציא צריך נטילת ידים. ועוד מאחר דכל אלו הפוסקים המפורסמים הנזכרים דבריהם ברור מללו דצריך נטילת ידים, ודברי הרמב"ם הם סתומים ושקולים, ויש לנו לפרש דברי הרמב"ם כפי מה שפירשו הפוסקים כי היכי דלא

ולר' שמעון ד' ביצים, וא"כ קשה מהא מתני' בין לאביי בין לרב יוסף, דלרב יוסף אפילו בג' ביצים הוי עראי ולאביי ביותר מכביצה הוי קבע. ומיהו לרב יוסף מצי למימר דאתי כתנאי ואליבא דר' שמעון, אבל לאביי קשה דמתני' משמע דלא הוי קבע אלא בג' ביצים.

וצריך לומר דשיעור סעודה לחוד ושיעור קבע לחוד, דשיעור סעודה שהוא שביעה גמורה הוי כאכילת פרס. דאע"ג דבכביצה איכא שביעה, כדאיתא בגמרא פרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ט ע"ב) ובפרק בתרא דיומא דף ע"ט ע"ב, ר' יהודה סבר ואכלת ושבעת, אכילה שיש בה שביעה, ואיזה זה כביצה. מ"מ לא הוי שביעה גמורה, כדאמרין בפרק מי שמתו (ברכות כ' ע"ב), וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה (דברים ח, י) ואכלת ושבעת, והם מדקדקים על עצמם עד כזית עד כביצה. הרי דשביעה הויא יותר מכביצה, והיינו שביעה גמורה.

נמצא דג' חלוקים יש בדבר, כביצה איכא שביעה ואינה גמורה, אבל אין שום אדם קובע סעודתו בהכי. וביותר מכביצה זמנין דסגי ליה לאיניש בהכי, ומיקרי קבע. ובאכילת פרס, דהיינו ג' ביצים לר"י או ד' ביצים לר' שמעון, הוי מזון סעודה אחת לכל אדם, אפילו לרעבתן, וכמו שכתב מרן המחבר לקמן בסימן ת"ט סעיף ז'.

נשוי פלוגתא ביניהו, ולכן נראה לי דיש לברך עליהם כמו שמברך בפת גמור מבלי ספק³⁹.

ודע שזה שכתב הרב המחבר ואינו קובע סעודה, לאו דוקא, אלא ר"ל שלא אכל שיעור שאחרים קובעים עליו, שאם אכל שיעור שאחרים [אין] קובעים עליו, אע"פ שהוא קבע בטלה דעתו אצל כל אדם ואין צריך נטילת ידים, וכמ"ש כל זה לקמן בסימן קס"ח סעיף ו'.

ושיעור אכילת קבע לא נתבאר בדברי שום פוסק כמה הוא, אבל ראינו דאכילת עראי בכביצה, כדאיתא בגמרא פ"ב דסוכה (כ"ו ע"א) וכמה אכילת עראי, רב יוסף אמר תרתי או תלתא ביעי. אמר ליה אביי, והא זמנין סגיאין סגי ליה לאיניש בהכי והוה ליה סעודת קבע. אלא אמר אביי, כדטעים בר בי רב ועייל לכלה. ופירשו כל הפוסקים דהך שיעורא הוי כביצה⁴⁰. וידוע דהלכתא כאביי, וכן פסקו כל הפוסקים. ומשמע דיותר מכביצה הוי קבע. **וכן** משמע מלשון הרמב"ם שכתב בהלכות סוכה פרק (ז') (ו') [ה"ו], אסור לאכול חוץ לסוכה אלא אם אכל אכילת עראי, כביצה או פחות או יותר מעט. **משמע** דיותר מכאן הוי קבע⁴¹. וכן כתב ריא"ז בפ"ב דסוכה⁴² (דף שמ"ג) וז"ל, אכילת קבע שהוא יותר מכביצה אינו אוכל אלא בסוכה.

אבל קשה דתנן בפ"ח דעירובין (פ"ב ע"ב) דמזון סעודה אחת הוי אכילת פרס, שהוא ג' ביצים

39. הנה בשל"ה (שער האותיות קדושת אכילה כלל ב' אות א') הביא נמי דפליגי בה אם יטול ידיו או לא, והביאו המגן אברהם סימן קנ"ח ס"ק ב', והקשה עליו מה שהקשה רבינו, דלא נודע מי הוא החולק, ואדרבה מדברי הרשב"א והרמב"ם משמע דיטול, וכן הוא להדיא בבדק הבית ומשמרת הבית. ובמלבושי יום טוב על הלבוש שם ס"ק ב' כתב דהרוקח בעצמו נסתפק בזה בסימן שכ"ח. ועיין עוד באליה רבה ס"ק ב', ובברכי יוסף ס"ק ג' שהאריך בזה.

40. כן פירש רש"י בסוכה כ"ז ע"א ד"ה ואביי וז"ל, כדטעים בר בי רב, דהיינו כביצה, דכביצה אוכל הנאכל בבליעה אחת הוא וכו'. וכן בתוס' כ"ו ע"א ד"ה תרתי, וברא"ש פ"ב סימן י"ג, ובר"ן י"א ע"א מדפי הרי"ף ד"ה אוכלין. וכן פסק הטור סימן תרל"ט (עמ' תקל"ד) וכמה אכילת עראי, עד כביצה מפת, וביצה בכלל. וכן בשולחן ערוך שם סעיף ב', וכמה אכילת עראי כביצה מפת.

41. עיין בביאור הלכה סימן תרל"ט ד"ה כביצה, דכתב דהשו"ע דפסק שם כביצה, הוא כדעת רש"י ותוס' והרא"ש והר"ן הנזכרים בהערה דלעיל, דשיעור כביצה דוקא, דאין בית הבליעה מחזיק יותר מכביצה, ודלא כהרמב"ם והר"ף גיאות דאפילו יותר מעט מכביצה ג"כ הוא בכלל אכילת עראי. ומדברי רבינו משמע דכיל להו בשיטה אחת. ועיין לקמן סעיף ו'. ועיין בהגהות מיימוניות שם אות ח' וט'. ועיין בהרי"ף גיאות הלכות סוכה שכתב וז"ל, וכמה אכילת עראי, כד טעים בר בי רב ועייל לכלה, והיינו יותר מכביצה.

42. הובא בשלטי הגבורים י"ב ע"א מדפי הרי"ף אות ג'.

בעי נטילת ידים. אלא העיקר כמ"ש בפ"ב דיומא דף ע"ט (ע"ב) ע"ש. וא"כ מה שאכלו בלא נטילת ידים הוא משום דהוי פחות מכביצה, ומה שנטלו במפה הוא משום נקיות כמו שפירש רש"י.

ואע"ג דדחינן התם דלמא הא כביצה בעי סוכה, התם דיחוייא בעלמא הוא, אבל האי דהכא אי אפשר לומר דדיחוייא בעלמא הוא, דהא לרב יוסף ואב"י דהלכתא כותיה מוכרח לומר כן, דאי לא תימא הכי תקשי ליה מתני'. וכן כל הפוסקים לא פסקו כהך שנויא, דהא הרמב"ם (פ"ו מהל' סוכה ה"ו) כתב דאכילת עראי הוא כביצה או יותר מעט, ולהך שינוי דוקא פחות מכביצה יכול לאכול חוץ לסוכה, וכעובדא דר' צדוק, אבל כביצה לא, ואיך כתב או יותר מעט. וכן הטור (סימן תרל"ט ע"מ תקל"ו) כתב עד כביצה וביצה בכלל, מוכח להדיא דסבירא ליה דהך דיחוייא בעלמא היא, והעיקר הוא מאי דמשני בפ"ב דסוכה, דהשתא אתי שפיר אליבא דאב"י דהלכתא כותיה.

שוב מצאתי בפ"ב דיומא דף ע"ט (ע"ב) בתוס' ד"ה הא כביצה בעי סוכה, שתירצו כך וז"ל, ויש לומר דלא התירו מפה אלא לאוכלי תרומה בשעת אכילת תרומה דזהירי ביה טפי, אבל לא התירו לאוכלי טהרות אפילו כהנים האוכלים על טהרת התרומה, והכא לאו תרומה היא. וא"כ מה שאכלו בלא נטילת ידים (כו') [הוא משום דהוי פחות מכביצה, ומה שנטלו במפה הוא משום נקיות⁴⁵], הרי מוכח להדיא דבפחות מכביצה אין צריך נטילה. וכן כתב הרמב"ם בפרק (ו') [ח'] מהלכות שאר אבות הטומאות דין ט'. ומה שכתב הרמב"ם (פ"ו מהל' ברכות ה"א) האוכל פת שמברכין עליו המוציא, לא אתא אלא לאפוקי פת הבאה בכסנין, דאין מברכין עליו המוציא אלא כשקובע סעודתו עליו, דאין צריך

ולפי זה יש לזהר שלא לאכול יותר מכביצה. והני בישקוגו"ס דידן⁴³, רובן הם יותר מכביצה, ולא ראיתי העולם נזהרין בזה, ואוכלין אותה בלא נטילת ידים ומברכין בורא מיני מזונות. ועדין צריך עיון לדניא⁴⁴.

ו. יש מי שאומר כו'.

זו היא סברת הרוקח (הלכות סעודה סימן שכ"ח). וכתב הבית יוסף (עמ' צ"ח ד"ה כתב), דטעמא הוא משום דכיון דפחות מכביצה אינו מטמא טומאת אוכלין, איכא למימר דלא הצריכוהו חכמים נטילה, ואיכא למימר דסתם הצריכו נטילה לאוכל פת, ולא חילקו בין פחות מכביצה ליותר מכביצה, הלכך יטול מספק ולא יברך עכ"ל.

ותמהני איך אשתמיטתיה להו גמרא ערוכה, דהא תנן בפ"ב דסוכה (כ"ו ע"ב) וכשנתנו לו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה. ופירש רש"י (ד"ה נטלו) נטלו במפה משום נקיות. הרי דבפחות מכביצה אין צריך נטילת ידים.

ואין לומר דהא דנטלו במפה לאו משום נקיות, אלא משום דכהן הוה והיה אוכל אפילו חולין על טהרת תרומה, וזה לא היה צריך נטילת ידים, דהא התירו מפה לאוכלי תרומה וכדכתבו התוס' (שם ד"ה נטלו). דהא פריך בגמרא (כ"ז ע"א) הא כביצה בעי סוכה, לימא תהוי תיובתא דרב יוסף ואב"י. כלומר דהם פירשו דאכילת עראי הוא כביצה. ומשני דלמא פחות מכביצה נטילה וברכה לא בעי, הא כביצה בעי נטילה וברכה. וכן נמי בחולין פרק כל הבשר דף ק"ז (ע"א) בעי למיפשט מהא דר' צדוק דלא התירו מפה לחולין, מדקאמר אוכל פחות מכביצה, דמשמע הא כביצה בעי נטילת ידים. ואי איתא להא דתוס', מה ראיא מייתי מהא דר' צדוק, והיכי קאמר הא כביצה

43. כמדומה שהן כעכין יבשין הנחתכין לשנים אחר אפיה ראשונה ומחזירין אותן לתנור ונאפין שנית, הנקראין בלשון לעז בישקויט, ובל"א צוויא באק, על השנות אפייתן (שאלית יעבץ ח"א סוף סימן ס"ב). וע"ע בבית יוסף סימן קס"ח (עמ' קס"ב ד"ה ולענין).

44. עיין עוד בגן המלך לבעל הגינת ורדים סימן ל"ו, ובפרח שושן למהר"י זיין חתן רבינו המחבר או"ח כלל א' סימן ד'.

45. השלמנו ע"פ מש"כ לעיל בסמוך סוף ד"ה ואין לומר.

נטילת ידים. אבל פחות מכביצה אע"ג שמברכין עליו המוציא אין צריך נטילת ידים, וכן עיקר לדינא.

ז. יש מי שאומר כו'.

גם זה הוא מהרוקח (הלכות פסח) סימן רפ"ג. ואע"פ שאין חולק עליו כתבו מרן בלשון יש מי שאומר, לפי שאפשר לומר דסתם הצריכו נטילה רבנן ולא חילקו בין פחות מכזית לכזית, וכ"ש לעיל בסימן כ' 46. ולכן כתב ג"כ סעיף דלעיל בלשון יש מי שאומר, אע"פ שאין חולק עליו. ודלא כהרב בעל הלבוש (סעיף ג') שכתב בדין זה דלכ"ע אין צריך נטילה.

מיהו איכא לאתמוהי טובא בלשון הרוקח, דפתח בכזית וסיים בפחות מכזית, והיכי יליף דלכזית א"צ נטילה מכיון דלפחות מכזית א"צ נטילה, דדוקא פחות מכזית הוא דלא בעי נטילה אבל לכזית בעי נטילה. ועוד כיון דאכילת מצה היא בכזית, א"כ מאי דבעי נטילה הוא משום המצה. ועוד מנ"ל דלפחות מכזית א"צ נטילה.

והיה נראה לי להגיה כיון דפחות מכביצה אין צריך נטילה. ובהכי מייתי ראייה שפיר ממסכת סוכה, דהיינו ההיא דר' צדוק דכתיבנא לעיל. אח"כ ראיתי בספר הרוקח וכתוב שם כדברי, דעל פחות מכביצה א"צ נטילה.

אלא קשיא לי דא"כ פליג ידידיה אדידיה, שהרי כתב (הלכות סעודה) בסימן שכ"ח דאם אוכל פחות מכביצה יטול ידיו מספק ולא יברך, ואיך כתב כתב כאן דא"צ נטילה. וי"ל דהא דקאמר דאין צריך נטילה ר"ל נטילה בברכה, כמו בטבול מרור, כלומר אין לחייבו נטילה ולברך על נטילת ידים, על אכילת מצה, שהוא פחות מכביצה. דכיון שהוא פחות מכביצה א"צ נטילת ידים בברכה.

46. אולי צ"ל בסעיף ב', והיינו בשו"ע.

אח"כ ראיתי בספר לחם חמדות (דף רכ"ב) (דברי חמדות חולין פ"ח אות ע"ב) שכתב כדברי, שע"י טעות העתקתו נפל ג"כ הטעות לכתוב כך בספרי השולחן ערוך להלכה, והטעות מבואר מעצמו כו' ע"ש 47. אלא שבסוף דבריו העלה דיש ליטול בלא ברכה על כל פת, הן רב הן מעט עד כביצה. ותמהני מאחר שהביא עובדא דר' צדוק, איך לא שת לבו להשגיח בדברים ברורים, דאדרבה מהך עובדא מוכח להדיא דעל פחות מכביצה א"צ נטילה כלל.

וכן מצאתי במרדכי פרק ערבי פסחים (סדר של פסח דף ל"ז ע"ג) שהקשה שם אמאי דאמרין התם (קט"ו ע"ב) נטל ידיו בטבול ראשון יטול בטבול שני, דתיפוק ליה דצריך נטילה משום דצריך לעשות ברכת המוציא. ותירץ בשם הר"מ דמיירי באדם שאין לו אלא כזית מצה, דהשתא אינו מברך ברכת המוציא, ואפילו הכי קאמר דצריך ליטול ידיו בטבול שני עכ"ל. הרי לך בהדיא דסבירא ליה דאפילו על כזית שלם אין צריך נטילה מפני שהוא פחות מכביצה, וכדכתיבנא לעיל. וכן עיקר, דכל שהוא פחות מכזית או כביצה אין צריך נטילה כלל ודוק.

ואע"ג דאף פחות מכביצה מקבל טומאה, כדחנן בריש פרק ב' דטהרות (מ"א), וכמ"ש לעיל בשם התוס'. כבר פירשו ר"ש ור"ע בפרק י"ג דאהלות משנה ה' (ד"ה ופחות מכביצה אוכלין), דהיינו מדרבנן, דמדאורייתא אינו מקבל טומאה אלא בכביצה. וההיא דתורת כהנים (שמיני פרשה ה') דדריש ליה מקרא דכל האוכל אשר יאכל, אסמכתא בעלמא הוא. וכן כתבו התוס' בשם ר"ת בפסחים דף ל"ג (ע"ב ד"ה לאימת). וכן כתב (הרמב"ם) [הרמב"ן] בפירוש החומש בפרשת שמיני (ויקרא יא, לד). גם רש"י שכתב שם 48 ובפסחים (שם ד"ה בכביצה נמי) דפחות מכביצה מקבל טומאה מדאורייתא, כבר כתבו התוספות (שם) דחזר בו ע"ש. וכיון שהוא מדרבנן לא חייבו חכמים

47. וכ"כ המגן אברהם שם ס"ק ד', וכ"כ הדרישה. וע"ש מש"כ הדרישה ליישב בדברי הרוקח דלא סתרי אהדדי. וע"ע באליה

רבה ס"ק ד' ובביאור הגר"א מש"כ ליישב דברי הבית יוסף.

48. ברש"י לפנינו כתב וז"ל, ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים אלא א"כ יש בו כביצה וכו'. ומבואר מלשונו דדוקא לענין

ובמשקין גזרו משום יין ושמן דאית בהו תרומה, ולכן נראה כמ"ש שלא גזרו אלא משום סרך טומאה. וכן כתב הר"ן במסכת פסחים (כ"ה ע"א מדפי הרי"ף ד"ה נטל) (דף רנ"ג ע"ב) וז"ל, ויש אומרים דנקט טבול לפי שהוא קובע נטילת ידים יותר מן המצה, שידים שניות הם ואין שניות עושים שלישי בחולין אלא ע"י משקין, אלא שגזרו משום סרך תרומה (ע"כ). ולכן העיקר כדכתיבנא, דאף התוס' מודו השתא דמה שנטלו ר' צדוק במפה לא היה משום דין כלל, אלא משום נקיות כמ"ש רש"י (כ"ו ע"ב ד"ה נטלו).

ומיהו מדברי הרמב"ם בפ"ד מהלכות טומאת אוכלין (ה"א) משמע דסבירא ליה דפחות מכביצה מקבל טומאה מדאורייתא, וכמו שכתב שם (הר"מ) [הכסף משנה]. וכן כתב הרא"ם בפרשת שמיני (ויקרא י"א סוף פסוק ל"ד). וא"כ קשה אמאי לא הצריכו נטילה בפחות מכביצה כיון שהיא דאורייתא וצ"ע.

ה. אם אוכל כו'.

הטעם משום דתנן בפ"ח ממסכת פרה (משנה ד'), כל הפוסל את התרומה מטמא את המשקין להיות תחלה. והידים פוסלות את התרומה, דגזרי רבנן על הידים שיהיו שניות לטומאה מפני שהן עסקניות (שבת י"ד ע"א), ושני עושה שלישי בתרומה. וא"כ אם נגע במשקין, אפילו דחולין, נעשו ראשונים לטמא אחרים. ואע"ג דהשתא אין טומאה וטהרה בינינו, מ"מ גזרו עליהם השתא משום סרך, שלא יורגלו לשתותם בזמן בית המקדש בלי נטילה ויטמאו עצמם.

וראיתי בתשובות מהרי"ט ח"א סימן ע"ו, הובא שם תשובת מהר"א ך' יעיש, וכתב בסוף דבריו דגזרה זו היא משום סרך תרומה, שמפני שיש משקין של תרומה וצריכין אוכלי תרומה ליטול ידיהם כשיאכלו אותם המשקין, הצריכו ג"כ לאוכלי חולין

נטילה, וכמ"ש לעיל דלפיכך אין צריך נטילה. ואע"ג דאיכא בהו תרומה מדרבנן, דכיון שהוא מדרבנן לא גזרו דהוי גזרה לגזרה, ה"נ דכותה.

ואף ר' צדוק שהיה אוכל חולין על טהרת תרומה לא היה נוטל ידיו משום סרך תרומה, כיון דהוי גזרה לגזרה. ומ"ש התוס' בפ"ב דסוכה (כ"ו ע"ב ד"ה נטלו), היינו למאי דקס"ד דהתירו מפה אף לאוכל חולין על טהרת התרומה, אבל לפי מה שהעלו בפרק בתרא דיומא (ע"ט ע"ב ד"ה הא כביצה) דלא התירו מפה אלא לתרומה בלבד, מוכרח לומר דמה שהיה אוכל במפה היה משום נקיות ולא משום שצריך נטילה, דאי צריך נטילה מה תועיל לו המפה, הא כמאן דליתא דמאי, דלא התירו מפה אלא לאוכל תרומה.

ואין לומר דבפחות מכביצה התירו מפה, דמ"ש בין פחות מכביצה לכביצה, כיון דמאי דלא התירו הוא משום גזירה שמא יגע, א"כ בפחות מכביצה נמי איכא גזירה שמא יגע. ואין לומר כיון שהוא מדרבנן היקלו, דהא חולין נמי הוי מדרבנן משום גזירה שמא יגע, ולא התירו מפה. דהא בסוכה (כ"ז ע"א) אמרינן דלמא פחות מכביצה לא בעי נטילה וברכה, הא כביצה בעי נטילה וברכה, מוכח להדיא דבפחות מכביצה אין צריך נטילה. דאי איתא הל"ל פחות מכביצה סגי ליה במפה, כביצה לא סגי ליה במפה.

וכ"ג בפרק כל הבשר (חולין ק"ז ע"א) אמרינן מאי לאו הא כביצה בעי נטילה. ואי איתא לפי זה, הא אפילו בפחות מכביצה בעי נטילה, אלא דהתם סגי ליה במפה ובכביצה לא סגי ליה במפה. א"כ הל"ל הא כביצה לא סגי ליה במפה. וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק (ו') [ח'] מהלכות שאר אבות הטומאות (ה"ט), ודלא כדמשמע מדברי הרב תוספות יום טוב בפ"ב דסוכה (משנה ה' ד"ה נטלו) בהא דר' צדוק ע"ש. וכן כתב הלבוש (סימן קנ"ח סעיף ב').

וקשה דמ"ש מפירות שלא גזרו עליהם משום סרך תרומה ואע"ג דאיכא בהו תרומה מדרבנן,

לטמא אחרים בעינן כביצה. וכן פירש הרמב"ן בדברי רש"י כמבואר כאן, שהוציא זה ממה שאמרו בתורת כהנים אוכל יטמא, מלמד שמטמא בכל שהוא. יכול יטמא לאחרים בכל שהוא, תלמוד לומר אשר יאכל, הא אינה מטמאה אלא בכביצה.

ליטול ידיהם, ולכך גזרו רבנן דכל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים. וכן כתב הלבוש (סימן קנ"ח סעיף ה').

וקשה דמ"ש מפירות שלא גזרו עליהם משום סרך תרומה ואע"ג דאיכא בהו תרומה מדרבנן, ובכל הז' משקין גזרו משום תירוש ויצהר. ועוד דהא הוי גזרה לגזרה, דהא אפילו ביין ושמן לא גזרו אלא משום סרך תרומה, א"כ היכי גזרו נמי בשאר משקין אטו יין ושמן. ולכן נראה כמ"ש שלא גזרו אלא משום סרך טומאה.

ועוד דהא בפ"ב דחולין פרכינן (ל"ג ע"א), הא יצא מהם דם אין נאכלין בידים מסואבות, אמאי והא אין שני עושה שלישי בחולין. ואי איתא מאי פריך, אע"ג דאין שני עושה שלישי משום סרך תרומה גזרו אף בחולין משום סרך תרומה, ולכך לא גזרו דאפילו נתנגב או שלא נגע במשקין שיהיה צריך נטילה משום שהוכשר ומשום סרך תרומה, דכיון דליכא תרומה אלא ביין ושמן והוי גזרה לגזרה.

וכן נראה מדברי התוספות בפסחים דף קט"ו (ע"א) ד"ה כל שטבולו במשקה וז"ל, ונראה דנטילה דהכא לאו משום קדושה ונקיות כמו בנהמא, אלא משום שלא יטמא המשקין להיות תחלה, ויהא אסור לשתותן ולפסול גופו. משמע דבכל המשקין איכא הך טעמא.

וכן כתב הר"ן (פסחים כ"ה ע"א ד"ה נטל) (בפ' ס"ז דף רנ"ג) וז"ל, ויש אומרים דנקט טבול לפי שהוא קובע נטילת ידים יותר מן המצה, שידים שניות הם ואין שני עושה שלישי בחולין אלא ע"י משקין, אלא שגזרו עליהם משום סרך תרומה עכ"ל. כלומר דטבולו במשקה קובע טפי, דאף בחולין נמי איכא חיוב נטילה בזמן בית המקדש לענין טומאת מקדש וקדשיו, ואינו משום סרך תרומה כמו במצה.

ט. דבר שטבולו באחד משבעה משקין כו'.

כתב הרדב"ז בתשובה (ח"ד) סימן ע"ח, על מה ששאלוהו מהו הנקרא טבולו במשקה שצריך נטילת ידים, שיש מי שאומר שלא נקרא טבולו במשקה אלא הדבר שמטבלין אותו במשקה בשעת אכילתו, אבל אם היה על האוכל משקה, כיון שאינו מטביל בו לא נקרא דבר שטבולו במשקה וא"צ נטילה, ויש מי שאומר שגם זה צריך נטילה, והדין עם מי.

והשיב וז"ל, הדבר נראה ברור לפי שיטת רש"י שנקרא דבר שטיבולו במשקה וצריך נטילה, וז"ל רש"י⁴⁹, ואע"ג דקי"ל הנוטל ידיו לפירות ה"ז כו' כיון דאיכא משקין כו' הוה להו הנך פירות כמו נהמא וצריך ליטול ידיו כמו בנהמא ע"כ כו'. וכן היא סברת הר"ף שהביאה בהלכות (פסחים כ"ה ע"א מדפי הר"ף), ואם לא היה נוהג האידנא לא היה כותבה כו'. וכן דעת רשב"ם ז"ל (פסחים קט"ו ע"א ד"ה כל שטיבולו) וכן דעת הרמב"ם שכתב פרק (י') [ו'] מהלכות ברכות (הל' א' ב') כל האוכל פת כו' וכן כל דבר שטבולו במשקה כו' כל הנוטל ידיו וכו'. הרי לך בהדיא שהשוה דבר שטבולו במשקה לפת לכל דבריו בין לנטילה בין לברכה כו'.

הא למדת דלדעת כל הני רבואתא שאומרים דאפילו האידנא צריך נטילה ומברכינן עליה משום דדמיא לפת, לא שאני לן בין אם מטביל במשקה בשעת אכילה או שהיה עליו משקה מתחלה ואינו מטביל בשעת אכילה, דין אחד להם דע"י משקה חוזר האוכל להיות טמא.

אבל מה שיש לדקדק לדעת התוס' (פסחים קט"ו ע"א ד"ה כל) והר"מ⁵⁰ שאומ' שאינו נוהג בזמן הזה אם יש חילוק כו'. והיה נ"ל (לפי) [דלפי] דעת זה לא נקרא דבר שטבולו במשקה אלא דבר שמטבלין אותו במשקה בשעת אכילה, והטעם הוא מפני

49. הובא בתוס' פסחים קט"ו ע"א ד"ה כל שטיבולו, וע"ש ברש"י ד"ה צריך.

50. מהר"ם מרוטנבורג. הובא בטור סימן תע"ג עמ' תצ"ט.

המשקה בעצמו הנשאר בכלי שהוא טמא ע"י שנגע בו בידיו, שסתם ידים עסקניות הן, אבל דבר שטבולו מקודם לכן במשקה כשאוכל אותו אין גופו נפסל.

וא"ת תיפוק ליה משום המשקה שעל האוכל הנפסל גופו. וי"ל דאין המשקין הטמאין פוסלין את הגויה אלא ברביעית. ואפילו תימא שאכל הרבה מן האוכל עד שיש במשקה שעליו רביעית, הא לא מצטרף דלא עדיף משאר איסורין בעלמא וכו'.

אלא עיקר הטעם שמא יבא לשתות המשקה הנשאר שנטמא ע"י שנגע בו בידים מסואבות, והאי טעמא לא שייך במשקה שעל האוכל, והלכך אין צריך נטילה אפילו בזמן הראשון לפי שיטה זו, והנוטל ידיו האידנא הוי מגסי הרוח.

אבל אין נראה כן מדברי התוס' בפרק ערבי פסחים (שם) וז"ל, ונראה דנטילת ידים דהכא כו' אלא משום שלא יטמא המשקין [כו'], כדתנן בפרק שני דחולין (ל"ג ע"א) השוחט ולא יצא מהן דם כשרין ונאכלין בידים מסואבות, הא יצא מהם דם אין נאכלין בידים מסואבות כו' (עכ"ל תוס'). והתם א"א לפרשה לפי שיטה זו, דהא התם ליכא משקה הראוי לשתייה, אלא מפני שהוכשר הבשר בדם אין הבשר נאכל בידים מסואבות [מפני] שנטמא האוכל ע"י המשקין אשר עליו. אלא קושטא דמלתא דלכל הפירושים, לא שנא אוכל שיש עליו משקה ואינו מטבל בשעת אכילה ולא שנא אוכל שמטבל במשקה בשעת אכילה, הכל נקרא דבר שטבולו במשקה וצריך נטילה אפילו האידנא עכ"ל (הרמב"ז).

ואיני יודע איזה סתירה יש מהך דחולין לשיטה זו, דהא ההיא מתני' דחולין בחולין שנעשו על טהרת תרומה איירי כדאוקמה בגמ'. והא דקאמר ולא יצא מהם דם, דמשמע הא יצא מהם דם אינן נאכלין בידים מסואבות, לאו משום טומאת משקין היא, אלא משום הבשר שהדם מכשיר את הבשר לקבל טומאה, וא"צ שיגע בידיו בדם אלא כיון שנפל דם על האוכל אפילו במקצתו הוכשר כולו, ואם נגע האוכל בידיו מסואבות נטמא, אם הוא אוכל של תרומה או חולין

שנעשו על טהרת תרומה, דהידים שניות הם ושני עושה שלישי בתרומה. ואפילו לא נגע במשקה אלא במקום הנגוב, נטמא כל האוכל מחמת הידים, כיון שהוא מוכשר בדם, ומשום הכי אינה נאכלת בידים מסואבות. אבל בחולין קי"ל דאין שני עושה שלישי, וא"כ אוכל שנכשר באחד מז' משקין הללו יכול לאכלו בידים מסואבות, כדפיר' בגמרא הא יצא מהם דם אין נאכלין בידים מסואבות, אמאי והא אין שני עושה שלישי בחולין. וא"כ הא דר"א דאמר האוכל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים, הטעם הוא מפני שהמשקין מקבלין טומאה מן הידים, ונעשה תחלה לטמא את האוכל אפילו בחולין. ולפסול את הגויה צריך שיהיה רביעית, כדתנן בפ"ד דמעילה (י"ז ע"ב), אבל פחות מרביעית אע"פ שמטמא אחרים אינו פוסל את הגויה, וא"כ הא דר"א אלעזר דצריך נטילה לדבר שטבולו במשקה, אי אפשר לפרשו כמשמעו דהיינו טבול בעלמא, דהא בטבול אין במשקה שעל האוכל רביעית, וכיון שאין בו רביעית שאינו פוסל למה הצריכוהו נטילה, דהא אין איסור לאוכל חולין טמאין אף בזמן בה"מ. ואי משום סרך תרומה, הא ליתא כדכתיבנא לעיל ס"ק ח', ומשום הכי סבירא להו לתוספות דא"צ נטילת ידים אלא דוקא כשמטבלין אותו בשעת אכילה, דאז איכא למיחש שמא יגע במשקין שמטבל אותו בהם דהווי רביעית, ויבא לשתותם ולפסול גופו, ולא דמי כלל לההיא דחולין.

אלא דק"ל לשיטה זו, דאי איתא דרש"י והתוס' חולקין בזה, הו"ל לתוס' לאקשווי לרש"י דהיכי קאמר דהווי להו הנך פירות כמו נהמא וצריך נטילת ידים משום האוכל בעצמו, והא אין המשקה שעליו רביעית והא אנן קי"ל דפחות מרביעית אינם פוסלין את הגויה.

אלא דקושטא דמלתא דבין לרש"י ובין להתוס' כ"ע סבירא להו דלא שנא אוכל שמטבל במשקה מקודם ואינו מטבל אותו בשעת אכילה, לא שנא אם מטבל אותו בשעת אכילה, לעולם צריך נטילת ידים. ואע"פ שלא נפסל גופו בפחות

וכ"ש דהוי מלתא דלא שכיחא ולא גזרו אלא על דבר הרגיל להיות טיבולו במשקה. גם לפי שיטת התוספות (שם) האידנא לא נהגין טומאה וטהרה, אבל בזמן ההוא ודאי דמושיט אצבעו לתוך המשקה בעי נטילת ידים.

[ובשלמא] לדעת התוספות דלא הוי טעמא אלא משום שלא יטמא המשקין להיות תחלה, דודאי אין חלוק בין שיש על האוכל משקה או שמתבול ואוכל נקרא דבר שטבולו במשקה וצריך נטילת ידים, אבל לדעת רש"י דהוי טעמא משום קדושה ונקיות כמו בנהמא, מסתברא דלא גזרו אלא כעין נהמא שהוא מלתא דשכיחא דהיינו דבר שדרכו לאכול מטבול במשקה או שדרכו להיות עליו משקה, אבל מידי אחרינא לא גזרו, ואע"פ שזה אוכל אותו ע"י טבול בטלה דעתו אצל כל אדם. וכן נראה מלשון רשב"ם (פסחים קט"ו ע"א ד"ה כל), שכתב כל שטבולו במשקה כגון ירק בכותח או בחומץ, משמע דוקא כגון אלו שהוא רגילות לטבול בהם הירק אבל מידי אחרינא לא (עכ"ל הרדב"ז).

ונראה מדבריו דסבירא ליה דלרש"י חיוב נטילה לדבר שטבולו במשקה אינו אלא משום קדושה ונקיות ולא משום סרך תרומה. ואחר המחילה אין דבריו מחוורין, שהרי כתב הוה להו הנך פירות כמו נהמא וצריך ליטול כמו בנהמא, ואי סבירא ליה דאין נטילה למשקין אלא משום קדושה ונקיות א"כ אינם כנהמא, דבנהמא איכא מצוה ובמשקין ליכא מצוה אלא רשות, כדאמרינן בפרק כל הבשר (חולין ק"ו ע"א), אמר ר"א לא אמרו נטילת ידים לפירות אלא משום נקיות, סבור מינה חובה הוא דליכא מצוה איכא, אמר להו רבא לא חובה ולא מצוה אלא רשות. הרי דכל מידי דאין בו אלא משום נקיות לית ביה מצוה בנטילה, וא"כ הוא הדין במשקין ולא דמו לנהמא.

ולכן נ"ל דמ"ש רש"י הוה להו הנך פירות כמו נהמא, ר"ל דכמו דבנהמא מצוה ליטול ידיו משום סרך תרומה, וג"כ משום קדושה ונקיות ומ"ה

מרביעית, מ"מ החמירו חכמים אף בפחות מרביעית. ודמי לכל איסורין שבתורה דאין לוקין עליהם אלא בשיעור, אעפ"כ חצי שיעור אסור מן התורה לר' יוחנן, לענין טומאה נמי אין ראוי לו לשתות משקין טמאין בפחות מכשיעור.

ואע"ג דבפת לא גזרו חכמים נטילה אלא דוקא בכביצה, אבל פחות מכביצה א"צ נטילת ידים וכמ"ל לעיל ס"ק ו', י"ל דמשקין שאני לפי שהוא קובע נטילת ידים יותר מן הפת, דבפת ליכא חיוב נטילה אלא משום סרך תרומה, אבל במטבול במשקה איכא חיובא מחמת עצמם ולא משום סרך תרומה וכמ"ל בשם הר"ן, ולכן החמירו דאף בפחות מרביעית. וזה הכרח למה שפירשתי לעיל (ס"ק ח') דאין הגזרה משום סרך תרומה, ודלא כמ"ש מהר"א נ' יעיש והרב בעל הלבוש ז"ל.

הכלל העולה, דכל דבר שטבולו במשקה אפילו כל שהוא, לא שנא אם מטבול אותו בשעת אכילה לא שנא שהיה מטבול קודם לכן צריך נטילה. והכי דייק לישנא דתלמודא (פסחים קט"ו ע"א) דקאמר כל דבר שטבולו במשקה, שפ"י המטבול במשקה, צריך נטילת ידים. וכן כתב הרשב"א בתורת הבית ארוך (דף קנ"ז) (דיני נטילת ידים בית שיש שער א' דף ס"ט ע"א) וז"ל, אבל כל שיש בהם משקה או שמתבול אותם במשקה צריך נטילת ידים. מוכח להדיא דכל שיש בהם משקה אע"פ שאינו מטבול עתה צריך נטילת ידים.

עוד כתב הרדב"ז שם בסימן הנזכר, דאם האוכל הוא דבר שאין דרך בני אדם לאכלו בטבול, כגון תאנים וענבים בדבש או בחומץ, דהאידנא בין לרש"י בין לתוס' א"צ נטילה.

ובזה⁵¹ ניחא על מה סמכו העולם שפושטין אצבע לתוך הדבש או לתוך השמן ומוצצין אותו, ולא ראינו מי שמיחה בהם להצריכם נטילה, דלשיטת רש"י לא גזרו אלא על שטבולו במשקה לפי שאותו האוכל הוי כנהמא וצריך נטילת ידים, אבל במציצת האצבע ליכא למגזר, דהא ליכא הכא אוכל כלל,

51. לפנינו ברדב"ז פסקא זו אחרי הפסקא הבאה (ד"ה ובשלמא).

בנהמא, דהא מלבד הטעם דסרך תרומה עוד החמירו חכמים והצריכו נטילה משום נקיות, ה"נ בדבר שטבולו במשקה דכותה, אבל לשיטתם נוחא, דכיון דאינו אלא משום סרך טומאה מסתיין למיגזר כשנגע במקום המשקה, אבל לא להחמיר ולאסור אף כשלא נגע משום גזרה שמא יגע.

וא"כ בזמן ההוא אף לשיטת רש"י הטובל אצבעו בשמן ומוצצו צריך נטילה, דהא נטמא השמן מחמת הידים ונעשה תחלה לטמא אחרים, ואע"ג דליכא רביעית וכיון דליכא רביעית אינו פוסל את הגויה, מ"מ כבר כתבתי לעיל דרבנן החמירו אף בפחות מרביעית וצריך נטילה. ואף האידנא אפשר לומר דס"ל לר"י⁵² דבעי נטילה, ומ"ש כמו בנהמא היינו לומר דבעי ברכה כמו בנהמא וכמ"ש, אבל אה"נ דהוא חמור יותר מן הפת, דאע"ג דבפת לא גזרו נטילה במלתא דלא שכיחא, כמו בפת הבאה בכסנין, והכא אפשר לומר דגזרו אף במלתא דלא שכיחא משום דקביעי טפי, וכמ"ש לעיל בשם הר"ן ז"ל.

אמנם לפי מ"ש כל הפוסקים⁵³ דלשתיה א"צ נטילה כלל, והטעם הוא משום דהוי מלתא דלא שכיחא וכמ"ש בס"ד, א"כ בנידון דידן נמי כיון שהוא מלתא דלא שכיחא אין צריך נטילה, דבמלתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן וכמ"ש מוהרדב"ז ז"ל, והכי נקטינן.

י. באחד משבעה משקין כו'.

לפי שמשקין הללו הם מכשירין ומתקנין את האוכל לקבל טומאה וגם הם מקבלים טומאה, אבל שאר כל המשקין אינם מכשירין ולא מקבלין טומאה כלל, וכמו שכתב הרמב"ם בפ"א מהלכות טומאת אוכלין (ה"ד), ודלא כהראב"ד שהשיג עליו בזה ע"ש. **אם** עירב אחד משבעה משקין הללו עם שאר משקין, כגון דבש דבורים עם דבש תמרים, או

צריך לברך, דאי לא הוי אלא משום סרך תרומה לחוד אין לברך עליהם וכמ"ש לעיל ס"ק ב' ה"נ בדבר שטבולו במשקה צריך ליטול ידיו משום סרך טומאה ומשום קדושה ונקיות וחייב לברך עליהם כמו בנהמא.

וכן נראה דעת התוס' שהבינו כך בדברי רש"י, דהרי כתבו בד"ה כל שטבולו במשקה כו' וז"ל, ואין נראה לפרש כן, דא"כ כי פריך למה לי נטילת ידים הא לא נגע, ומאי נפקא מיניה, אפילו לא נגע כיון דסוף סוף אכיל משקה המטובל לא גרע מאוכל מחמת מאכיל דבעי נטילת ידים. ועוד וכי לא ידע המקשה דאיכא למיחש שמא יגע. ונראה דנטילה דהכא לאו משום קדושה ונקיות כמו בנהמא כו', ולכך סבר המקשן דבהך נטילה ליכא למגזר שמא יגע עכ"ל.

ואי אית להו לתוס' דרש"י סבירא ליה דהנטילה היא משום נקיות, אם כן איך כתבו דלשיטת רש"י קשה דמאי פריך למה לי נטילת ידים אפילו אי לא נגע בעי נטילת ידים ולשיטתם נוחא, אדרבה איפכא מסתברא, דלרש"י דליכא אלא נקיות לבד ולא חשש איסור כלל איכא למימר דהיקלו חכמים ולא גזרו שמא יגע, ולא דמי לאכל מחמת מאכיל דבעי נטילת ידים, דהתם אית ביה חשש איסור דהיינו סרך תרומה, אבל הכא דליכא איסורא לא, אבל לשיטת התוס' דסבירא להו דהוא משום סרך טומאה קשה דלא ידע המקשה דאפילו לא נגע בעי נטילה משום גזרה שמא יגע, דלא גרע מאוכל מחמת מאכיל דבעי נטילת ידים, ה"נ דאיכא סרך תרומה נגזר שמא יגע, ולכך צריך נטילה אפילו לא נגע.

אלא ודאי דסבירא להו לתוספות דרש"י סבירא ליה דטעם הנטילה הוא משום סרך תרומה ומשום נקיות כמו בנהמא, אבל התוספות סבירא להו דליכא קדושה אלא דוקא משום סרך טומאה. ולכך הקשו דלרש"י פשיטא דאית לן למגזר שמא יגע כמו

52. אולי צ"ל לרש"י.

53. עיין בית יוסף סימן קנ"ח עמ' צ"ט ד"ה וכתב הר"ן, ובשו"ע סעיף ו'.

שפיכות⁵⁴ היינו מים שמשמשיין בהם ושופכין אותם, וכיון שנשתמשו בהם חזקתם הם טמאות, אבל מי גשמים חזקתם הם טהורות. והוא הדין אם נגע במים וטמאו ואח"כ עירב אותם המים במים אחרים שלא נטמאו, אם רוב מן הטהור טהור, ולא חיישינן דלמא בעת שמטבל האוכל יגע במים שנטמאו ויטמא האוכל, מפני שכבר נתבטלו ונעשו כל המים טהורים. ה"נ אם עירב דבש דבורים עם דבש תמרים, אם הרוב הוא מדבש תמרים נתבטל הדבש דבורים וא"צ נטילה. וממ"ש הבית יוסף גבי בשר צלי לא קשיא, די"ל דהמים הם יותר מן המוהל ומשום הכי כתב דצריך נטילה, דמסתמא המים היוצאים מן הבשר ממי הדחה הם יותר מן המוהל הבשר, אבל אה"נ דאם הרוב הוא משאר משקין אין צריך נטילה כנ"ל וק"ל⁵⁵.

אח"כ מצאתי בירושלמי דתרומות פרק י"א (הל' ב') שהוא פלוגתא דתנאי, דתנן התם דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות, רבי אליעזר מטמא משום משקה ור' יהושע מטהר. ותני עליה בירושלמי, תני ר' נתן אומר לא שרבי אליעזר מטמא משום משקה, [על מה נחלקו], על שנפל לתוכו משקה, שרבי אליעזר מטמא משום משקה וחכמים אומרים הולכין אחר הרוב ע"כ. וידוע דהלכה כר' יהושע ומשום הכי קרי לר' יהושע חכמים.

וכן מצאתי בתוספתא דמכשירין (פ"א ה"ה), והכי תנן בהדיא במסכת מכשירין פ"ג (מ"ב) (בבית) [חבית] שהיא מלאה פירות וכו', ופסקו הרמב"ם פרק י"ג ע"ש⁵⁶.

שמן זית עם שומשמיין, היה נראה לי לכאורה דצריך נטילה, מהא דכתב מרן בבית יוסף (סימן קנ"ח עמ' צ"ט ד"ה והיה) דהיה נראה לו דבשר צלוי טעון נטילה מפני שיש בו משקה טופח, אלא שמדברי הרשב"א (חולין ק"ז ע"ב ד"ה הא דאמרין בלם) לא משמע כן, וצריך לומר שהוא סובר דמוהל היוצא מן הצלי אין שם משקה עליו (עכ"ל הב"י). ופשוט הוא שזה שכתב דמוהל היוצא מן הצלי כו' אינו ר"ל על מוהל הבשר עצמו, דהוא מי פירות הוא ולא משקה כלל, אלא ר"ל על לחלוחית המים שנשאר בבשר ממי ההדחה שהדיחו אותה קודם הצליה, ומרן הבית יוסף סבירא ליה דאע"ג דאלו המים נתבשלו אפילו הכי שם משקה עליהם, אבל הרשב"א סבירא ליה דכל שהוא מבושל אין שם משקה עליו. והא הכא דאלו המים מעורבים עם מוהל הבשר עצמו שהוא מי פירות ואינם משקין, ואפילו הכי סבירא ליה להרב בית יוסף דצריך נטילה, וגם להרשב"א דמשמע מדבריו דאין צריך נטילה, היינו משום דסבירא ליה דאינו משקה ולא מפני שהוא מעורב עם שאר המשקין, דאע"ג שהוא מעורב עם שאר משקין צריך נטילה, משום דחיישינן שמא יגע בידו בעת שמטבל האוכל במשקה ויטמא את האוכל. ואפילו שלא יהיה אלא כל שהוא מעורב בו, דו' משקין אלו מתטמאין ומטמאין בכל שהן, כמו שכתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות טומאת אוכלין (ה"ב).

אמנם מהא דתנן בפ"ב דמכשירין (מ"ג) מוכח איפכא, דתנן התם, מי שפיכות ומי גשמים שנתערבו, אם רוב מן הטמא טמא אם רוב מן הטהור טהור, מחצה על מחצה טמא. ופירוש מי

54. כן פירש שם הר"מ.

55. עיין שער המלך סוף הלכות ברכות (פ"ו ה"א סוד"ה וכל דבר שטיבולו במשקין) שהביא מש"כ רבינו כאן בדעת הב"י, וכתב ז"ל, ולפי מ"ש אין צורך לזה, דאע"ג דבשאר משקין שנתערבו עם מי פירות אזלינן בתר רובא, במים אפילו בכל שהן הן מכשירין ומקבלין טומאה כדעת רבינו, ומשום הכי בבשר צלי טעון נטילה לדעת מרן, כן נ"ל. עכ"ל.

56. אולי כוונתו לתוספתא מכשירין פ"א ה"ה דאיתא התם, מי פירות שנפלו לתוכן טיפת מים כל שהן טמאין, דברי ר' מאיר, וחכמים אומרים הולכין אחר הרוב, ר' אליעזר בן יעקב אומר אפילו כור ציר שנפל לתוכו טיפת מים כל שהוא טמא, נפל לתוכו דבש וחלב הולכין אחר הרוב. ועיין רמב"ם פט"ז מהל' טומאת אוכלין ה"ד. ועיין פרי מגדים מש"ז ס"ק ח', ודעת תורה למהרש"ם מברעזאן סעיף ד' ד"ה דם מים. ועיין עוד משנה מכשירין פ"ד מ"י ורמב"ם פ"ג מטו"א ה"ב.

וא"כ נקטינן בפשיטות דאם הרוב הוא משאר משקין א"צ נטילה, מחצה למחצה צריך נטילה⁵⁷.

יא. דהיינו יין.

וחומץ בכלל יין. כמו שכתב הרשב"ם בפסחים דף קט"ו (ע"א ד"ה כל שטיכול) וז"ל, דבר שטכול במשקה כגון ירק בכותח או בחומץ. וכ"כ התוס' דף קי"ד (ע"א ד"ה מטבל) גבי טכול ראשון בשם רבינו תם, וכן כתב המרדכי (ריש סדר של פסח דף ל"ח ע"א), דטכול זה הוא בחומץ. וכן כתב הרא"ש בשם ר"ת⁵⁸ ולא פליגי עליה. ופסקו הרב בש"ע (סימן תע"ג סעיף ר'). וגם הרמב"ם הכי סבירא ליה. ואע"ג דכתב (פ"ח מהל' חמץ ומצה ה"ב) דמטבלו בחרוסת, מ"מ כבר כתב דהחרוסת נותנין לתוכו חומץ ע"ש בפ"ז (הל' י"א). וכן כתבו הרוקח⁵⁹ והכלבו (סימן נ' דין סדר ליל פסח דף י"ב סוף ע"ב) והרב אבודרהם (סדר ההגדה ופירושה עמ' רי"ט). וכן כתב הבית יוסף (סימן תע"ג עמ' תק"א ד"ה ומה שכתב רבינו) דחומץ לכ"ע שפיר דמי, וכן נהגו המדקדקים לעשות טכול זה בחומץ, ונוטלים ידיהם משום דהוי טכול במשקה⁶⁰. וכן פסק בשולחן ערוך (סעיף ר').

אבל לא ידעתי מנ"ל דחומץ בכלל היין, דהרי כבר נשתנה לענין יין נסך⁶¹ ולענין ברכה⁶². ושמא יש לומר דהטעם הוא משום דהחומץ אין לו שם לווי, דלענין משקה כל שאין לו שם לווי הוי משקה, כדאמרינן בתורת כהנים פרשת שמני (ריש פרשתא ח'),

אין לי אלא מים, מנין לרבות היין והשמץ והטל כו' תלמוד לומר וכל משקה, אי וכל משקה יכול אף מי תותים ורמונים ושאר מי פירות, תלמוד לומר מים, מה מים מיוחדים שאין להם שם לווי אף היין והשמץ כו' שאין להם שם לווי, יצאו מי תותים ורמונים ושאר כל מי פירות שיש להם שם לווי ע"כ. וא"כ חומץ נמי בכלל, דאין לו שם לווי אלא חומץ סתם איקרי בלשון בני אדם.

וכן יש לדקדק מדתנן בפרק י"א דתרומות (משנה ב') דבש תמרים וחומץ סתוניות רבי אליעזר מטמא משום משקה ור' יהושע מטהר. ומדאפליגו בחומץ סתוניות משמע דבחומץ מענבים מודה ר' יהושע דהוי משקה, דאי לא ליתני חומץ סתם. ואין לומר דנקט סתוניות משום כחו דרבי אליעזר, דהא רבי אליעזר מטמא משום משקה בכל מי פירות, וא"ה אפילו אי הוה תני חומץ סתם ממילא הוה ידעין דסתוניות נמי בכלל, דלא גרע מכל מי פירות. אלא ודאי משמע דדוקא בחומץ סתוניות פליגי אבל בחומץ ענבים מודה ר' יהושע דהוי משקה, והטעם מפני שאין לו שם לווי.

וראיתי בספר ראש יוסף⁶³ סימן תע"ג (ריש ס"ק כ') שכתב וז"ל, ונראה לי דמשום הכי עושין טכול זה בחומץ ולא בחרוסת, משום דהחומץ אינו מז' משקין ואפילו נטילה אין צריך, אלא שנוטל משום מה שאמרו בגמרא (פסחים קט"ו ע"ב) נטל ידיו בטכול ראשון יטול כו'. עד כאן לשונו בדף נ"ג ע"ב.

⁵⁷. עיין באר היטב ס"ק ז' שהביא מש"כ רבינו כאן, וע"ע בדעת תורה למהרש"ם מברעזאן סעיף ד', ובהערות שם.
⁵⁸. ברא"ש פ"י סימן כ"ה כתב גבי טיבול ראשון וז"ל, וכן היה נוהג רבינו תם, שלא היה מטבל טיבול ראשון בחרוסת, דהא קי"ל וכו' חרוסת מצוה זכר לתפוח או זכר לטיט, א"כ בשעת טיבול המרור שהוא טיבול של מצוה ראוי לטבל בו ולא ראשונה וכו'. הרי שביאר הרא"ש דאין מטבלו בחרוסת, אך לא נתבאר שמטבלו בחומץ. אמנם בסוף פסחים, בהלכות פסח בקצרה להרא"ש, כתב גבי טיבול ראשון וז"ל, ואחר קידוש מביאים לפניו ירקות, ונוטל ידיו, דכל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים וכו', לכך נוטל ידיו ומברך בפה"א ומטבל בחומץ, כי לא הוזכר חרוסת במשנה עד שהביאו לפניו חזרת, כי החרוסת היא מצוה זכר לתפוח או זכר לטיט וכו', אלא ראוי שיביא חרוסת עם המרור וכו' ע"ש. הרי שפירש שמטבלו בחומץ, והביא בטעם הדבר כמו שביאר רבינו תם, אף שכאן לא נזכר ר"ת להדיא.

⁵⁹. ברוקח הלכות פסח סימן רפ"ג איתא ומטביל בין או בחרוסת ע"כ. וצ"ע.

⁶⁰. וכ"כ הדרכי משה שם אות ט"ו וע"ש.

⁶¹. עיין עבודה זרה כ"ט ע"ב.

⁶². עיין ברכות מ' ע"ב.

⁶³. למהר"י אישקאפא.

נטילת ידים. ואח"כ (עמ' תק"א) כתב וטבול זה בחרוסת וכו' אבל רבינו תם כתב שהוא בחומץ וכן היה נוהג אדוני אבי הרא"ש ז"ל. ודעתו כדעת אביו. ואהא כתב דמברכין עליו.

גם מה שהכריע בין ב' הסברות דפליגי אי טבול זה בחרוסת או לא, לומר דאם החומץ אינו מז' משקין ודאי דטבול זה הוא בחרוסת, אין זה הכרע של כלום, דהא בחרוסת עושין אותו בחומץ לקיוהא, וכמ"ש הרמב"ם בפ"ז מהלכות חמץ ומצה (הל' י"א) 64 ואין כאן סיוע לרב עמרם 65.

סוף דבר דכל דבריו הם פורחים באויר, ולא ראיתי בהם לא שרש ולא ענף, והעיקר כמ"ש מכל הפוסקים, דחומץ בכלל יין וצריך נטילה כאחד מז' משקין.

יב. דבש.

היינו דבש דבורים דוקא ולא דבש תמרים, כי זה הוא דוקא שאין לו שם לווי. ואע"ג דכתיב בתורה ודבש סתם הוא דבש תמרים, מ"מ אנו הולכים אחר לשון בני אדם, ובני אדם אין קורין דבש סתם אלא לדבש דבורים דוקא 66.

ודע דאין הדבש נקרא משקה אלא אחר שהופרש מן השעוה, וכמ"ש התוס' פרק המוכר את הספינה דף (פ"ט ע"ב) [פ' ע"א] (ד"ה אינו יוצא), אהא דגרסינן התם דבש בכוורת אינו יוצא מידי מאכל לעולם, וז"ל התוס', תימא לר"י דבמסכת מכשירין (פ"ו מ"ד) חשיב דבש בהדי שבעה משקין, ואומר ר"י דהיינו אחר

ובדף נ"ד ע"א (סוף ס"ק כ"א) כתב עוד, דברכה לא אמרינן כיון דאינו משבעה משקין, אבל מדברי הטור נראה דאפילו שיהיה הטבול בחומץ צריך ברכה לנטילה ע"כ.

ובדף נ"ה ע"ב (סוף ס"ק כ"ד) כתב עוד וז"ל, וגם כפי מ"ש לעיל דאם החומץ אינו מז' משקין הוא אמת ודאי דזה הטבול הוא בחרוסת, דהא תקנו נטילת ידים עכ"ל.

ובאמת דדברים אלו אין להם שחר כלל, דמאי דקאמר שמה שנוטל הוא משום מאי דאמרינן בגמרא נטל ידיו וכו', ומשום מאי אמרו בגמרא שנוטל ידיו מאחר דאינו מז' משקין, אי משום היכירא כדי שיראו התינוקות וישאלו, א"כ לתקנו שיטבלו באחד מז' משקין, כגון במי מלח או ביין, ואי ר"ל דכשתקנו הטבול היה באחד מז' משקין ולזה הצריכו נטילה, אבל השתא כיון דמספקא לן אי מברכין על דבר שטיבולו במשקה או לא, משום הכי נהגו לעשותו בחומץ שאז אליבא דכ"ע ליכא ברכה, דאפילו נטילה אין צריך, וכמו שנוטים דבריו שם ע"ש, גם זה אין לו ישוב, דמה נשתנה הלילה הזה מכל ימות השנה, דאם בכל השנה מברכין גם עכשיו יברכו, ואי אין מברכין גם האידנא לא יברכו. ועוד מאחר דאין חיוב בנטילה למה נוטלין ידיהם, אי משום היכירא א"כ יטלו ידיהם אף בלי טבול כלל.

גם מ"ש דמדברי הטור נראה דמברכין, איני יודע למה כתב נראה, דהא בהדיא כתב (עמ' תצ"ז) ונוטל ידיו לצורך טבול ראשון [וכו'] ומברך על

64. וכן איתא באבודרהם (סדר ההגדה ופירושה עמ' רי"ט) הנזכר לעיל, וטבולו בחרוסת להמית את הקיפא שבירקות בחומץ שבחרוסת וכו', כך כתבו הגאונים ורוב המפרשים. אבל רבינו תם ורשב"ם הנהיגו לתלמידיהם לטבל ראשון בחומץ ולא בחרוסת, ומביאין ראיה וכו' שבמשנה אינו מזכיר חרוסת עד טיבול שני. ע"כ. הרי דלא פליגי הראשונים אלא אם מטבל בחרוסת או לא, אך לכו"ע חומץ איכא.

65. הוא רב עמרם הנזכר בטור שם (עמ' תק"א) דס"ל דטיבול זה בחרוסת ודלא כרבינו תם. ויש להעיר דלדברי רבינו יש לומר דאף שבטור חשיב לשיטת הרמב"ם ושיטת רב עמרם כשיטה אחת כנגד שיטת רבינו תם, הני מילי לענין הטיבול בחרוסת, דלר"ע והרמב"ם מטבלו בחרוסת ולרבינו תם אינו מטבלו בחרוסת, אך לענין החומץ שבחרוסת יש חילוק, דלרמב"ם עושין את החרוסת בחומץ, אך לרב עמרם צ"ל דאין בו חומץ, ואמנם בסדר רב עמרם גאון (סדר פסח) כתב, ומביאין לפנינו חרוסת חליק"א, שעושין אותו במקומו מן תמרים ע"כ.

66. עיין נדרים נ"ג ע"א, הנודר וכו' מן הדבש מותר בדבש תמרים. ובתוס', דסתם דבש זהו דבש דבורים.

שהופרש מן השעוה, אבל בכוורתו שהוא עם המשקה השעוה יש עליה תורת אוכל ולא תורת משקה עכ"ל. ומכאן אנו נלמוד דאם טבל אוכל לתוך הדבש קודם שהופרש מן השעוה אין צריך נטילה.

יג. שמן.

דוקא שמן זית, שהוא קרוי שמן סתם בלשון בני אדם.

יד. חלב.

ומי חלב הרי הם כחלב, כדתנן התם במסכת מכשירין (פ"ו מ"ה). והוא אחר שעושים הגבינה נשאר אחריו חלב מעורב עם אוכל צף מלמעלה, ואותו הנשאר נקרא מי חלב, ובלשון חז"ל (פסחים מ"ב ע"א) נקרא נסיובי חלבא, וכמ"ש התוס' בפרק כל הבשר דף קי"ד (ע"א ד"ה המבשל במי חלב) ע"ש.

אבל ממימי החלב, דהיינו המים הנשארים אחר שבשלו הנסיובי והוציאו ממנה האוכל הצף מלמעלה, נראה דלאו משקה הוא. ואפילו להרא"ש (חולין פ"ח סימן נ"א) והרא"ם⁶⁷ דסבירא להו דמי חלב היינו מימי חלב, וכן נראה דעת ה"ר שמחה שהביא הרא"ש שם בפרק כל הבשר, שמפרש האי מתני' דמכשירין במימי חלב, מ"מ כיון דאין דרך בני אדם לשותתו לא חשיבי כלל, וכמ"ש מרן הבית יוסף ב"ד סימן פ"א (עמ' קל"ו) פיסקא המתחלת וכתב ה"ר אליעזר וז"ל, ומדכתב וכן נוהגים משמע דבנסיובי מיירי, דאילו באינך לא ראינו מי ששותה אותם כלל משום דלא חשיבי ע"כ⁶⁸. וכיון דלא חשיבי דלאו משקה הוא. ואפילו אם הוא טובל האוכל במימי חלב בטלה דעתו אצל כל אדם. ונראה לי דהיינו דוקא

בעוד שהאוכל הזה הנשאר אחר הגבינה מעורב עם המי חלב ולא נקפא עדיין, אבל אם קפאו והוציאו האוכל הזה מן המים, והוא האוכל שקורים אותו בלעז ריקוט"א ובערבי קאריש"ה, אותו האוכל אינו משקה כלל, כדאיתא בתוספתא פרק ב' דטהרות⁶⁹, ופסקה הרמב"ם בפ"א מה' טומאת אוכלין (הל' כ') וז"ל, חלב שקרש אינו לא אוכל ולא משקה, חשב עליו לאוכלין מתטמא טומאת אוכלין, למשקה בטלה דעתו אצל כל אדם עכ"ל, ומינה נמי דהמטבל בהם אינו צריך נטילה.

וחלב חמוץ שמשליכין לתוכו קיבה ומקפיאין אותה וקורין אותה ליג"י אגר"א, נראה דצריך נטילה, דאינה קפויה לגמרי אלא מעט ועדיין היא ניגרת, וכל שניגר שם משקה עליו. וכמ"ש מוהרדב"ז (ח"ד) בסימן פ"ג וז"ל, ואם נתקשרו ונתעבו מעט ועדיין הם ניגרים שם משקה עליהם, ומנא אמינא לה דתנן במסכת מכשירין (פ"ה משנה ט'), כל הנצוק טהור חוץ מדבש הזיפין והצפיחית וכו', וכתבה הרמב"ם ז"ל בפרק ז' (מטומאת אוכלין הל' ד'). ובפירוש המשניות (שם ד"ה וזיפין) כתב שזיפין וצפחית הם ב' מקומות בארץ ישראל שהיה דבשם בתכלית העובי, והרי הדבש משקה הוא ומתטמא טומאת משקין אע"פ שהיא עבה בתכלית עד שמחבר מה שבכלי העליון הטהור עם מה שבכלי התחתון מפני שהוא ניגר עכ"ל, ה"נ החלב חמוץ, אע"פ שהיא עבה היא ניגרת ואינה כמו הריקוט"א שאינה ניגרת, ולכך המטבל בה צריך נטילה כנ"ל.

כותה, דהיינו שמערבין חלב עם חטים כתושים ומייבשים אותם בחמה ועושים אותם כעין חלות יבשות כאבן, וכשרוצים לאכול ממנו ממחין

⁶⁷. נראה כוונתו לה"ר אליעזר הנזכר להלן בסמוך בדברי הב"י ביו"ד סימן פ"א, והוא הר"א ממין בספר יראים סימן שי"ב, ועיין עוד בחידושי הגהות על הטור אות ד', אשר הגיהו גם בלשון הרא"ש בחולין הנז' שהזכיר להרא"ם.

⁶⁸. וע"ש בדרכי משה ס"ק ו'.

⁶⁹. לפנינו בתוספתא פ"ב דטהרות ה"ג איתא, הדם שקרש לא אוכל ולא משקה, חשב עליו לאוכלין מטמא טומאת אוכלין, ולמשקין בטלה דעתו. ולעיל מינה בהל' ב' איתא, הרוטב והגריסין והחלב, בזמן שהמשקה טופח הרי אלו תחילה, קרשו אין צריכין מחשבה לאוכלין. וכבר העיר על כך הראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם שם. וכתב הכסף משנה דגירסא אחרת היתה לו להרמב"ם בתוספתא, דגריס גבי חלב כדאיתא גבי דם. ועיין במרכבת המשנה שם מש"כ ליישב דעת הרמב"ם אליבא דהגירסא שלפנינו.

באוכלין שאוכל, ואע"פ שנוגע בכל הסעודה לא איכפת לן, שלא הצריכו נטילה לנוגעין אלא לאוכלין ע"כ, הרי דבנגיעה א"צ נטילה. וא"כ עכשיו בזמן הזה אם נפלה טפת דם על האוכל וגררו משם אע"ג שנגע בידיו כיון שבשעת האוכל אין שם דם אין צריך נטילה, וכמ"ש מרן בסמוך ולא נתנגב צריך נטילה, דמשמע הא נתנגב אין צריך נטילה, והוא הדין גררו וכמ"ש, אלא דסירכיה נקיט וסידרא דז' משקין וכדכתיבנא⁷⁰.

טז. ולא נתנגב.

לאו דוקא, שאפילו לא נתנגב אם אין עליו משקה טופח על מנת להטפית א"צ נטילה, וכמו שכתב (רש"י) [ר"ש] בפירושו בריש פרק ג' דמסכת טהרות (ד"ה משקה), אהא דתנן הרוטב והגריסין בזמן שהן משקה טופח הרי אלו תחילה (לעולם) וז"ל, משקה טופח, שהן לחין כל כך שהן טופחים על מנת להטפית, וטופח לאו דוקא. וכן כתב ר"ע ז"ל בפירוש המשניות (ד"ה הרוטב) ע"ש, ופשוט הוא.

יז. ואפילו אין ידיו נוגעות במשקה וכו'.

דחיישינן שמא יגע, כדאיתא בפסחים דף קט"ו (סוף ע"א), א"ר פפא ש"מ האי חסא צריך לשקעה משום קיפא וכו', ודילמא לעולם אימא לך לא צריך לשקעה אלא למה לי נטילת ידיים דלמא משקעי לה ע"כ. וכתב מרן הבית יוסף (עמ' צ"ט ד"ה בפרק) דמכאן יש ללמוד דאפילו לא נגע במקום המשקה צריך נטילה שמא יגע.

ואם תאמר [היכי⁷¹] דחינן מאי דפשיטא ליה לרב פפא דאמר ש"מ האי חסא צריך לשקעה להמית הקיפא ומשום הכי צריך נטילה, אבל [באוכל דעלמא] אם אינו משקע אותו במשקה כלו א"צ נטילת ידיים, וא"כ היכי דחינן הא משום מאי דאמר בגמרא בלשון דילמא. ויש לומר דלא קאמר בגמרא

אותו במים ומלפתים בו את הפת או מטבלים בו ירק, כבר כתבתי לעיל (ריש ס"ק י"א) בשם רשב"ם שצריך נטילה, שכן כתב בפסחים דף קט"ו (ע"א ד"ה כל שטיבולו) אהא דאר"א כל שטבולו במשקה צריך נטילת ידיים וז"ל, שטבולו במשקה כגון ירק בכותח או בחומץ עכ"ל, ואע"ג דכיון דנקרש אין לו תורת משקה אלא תורת אוכל וכמ"ש לעיל, כיון שנמחה חוזר להיות משקה וכדתנן בפ"ג דטהרות (משנה א') ע"ש.

טז. דם.

סדרא דז' משקין נקט, דטבול בדם ליכא, דאסור באכילה הוא, (וכו') [וכי] תנן לה במסכת מכשירין (פ"ו משנה ד') לענין הכשר תנינן לה, שאם נפל טפת דם הוכשר כל האוכל לקבל טומאה, שאם נגע בו שום טומאה נטמא האוכל, ואע"פ שגררו והוציאו הדם משם, וכמ"ש הרמב"ם בפ"א מהלכות טומאת אוכלין (הל' ב') וז"ל, וכיון שהוכשר האוכל אע"פ שיבש (ההוא) [והרי הוא] נגוב ה"ז מקבל טומאה ע"כ. וה"ה אם נגרר ואין שם דם כלל, וכדמשמע בפ"ב דחולין (ל"ו ע"א). א"נ לקבל טומאה, כגון שנגע בטפת דם שעל האוכל, ונטמא הדם ונעשה תחילה לטמא האוכל, אם נגע בו בידיו. ודוקא בתרומה, אבל בחולין לא חייבו נטילת ידיים אלא דוקא באכילה, אבל בנגיעה לא, וכדאיתא בפ"ב דחגיגה דף י"ח ע"ב.

וא"ת אי בנגיעה שרי אמאי לא שרי למיכל, ואי החמירו משום סרך תרומה א"כ אף בנגיעה נמי, כבר כתבו התוס' בפ"ב דחולין דף ל"ג ע"ב (ד"ה והא) דהחמירו חכמים שלא לאכול כשיש לו ידיים מסואבות אע"ג דמותר ליגע. וכן כתב רש"י בפרק כל הבשר דף ק"ז (ע"ב ד"ה דטריד), אהא דאמר' התם לא יתן אדם פרוסה לשמש וכו' משום דטריד וז"ל, דטריד לשמש את האורחין ושוכח שלא נטל ונוגע

70. עיין מגן אברהם ס"ק ח' שכתב ז"ל, ואפשר דמיירי שאוכל דם מפני רפואה ופקוח נפש.

71. השלמנו את התיבות החסרות על פי תשובת הרדב"ז, שם איתא לכל פיסקא זו כלשונה, כאמור בסוף הפיסקא.

לשון דילמא אלא לומר דדילמא לא צריך לשקועיה, אבל לענין נטילת ידים לעולם צריך דלמא משקעי לה, וכן כתב מוהרדב"ז ז"ל (ח"ד) סימן ע"ח.

ומינה נמי דאסור לאכול דבר שטבולו במשקה ע"י כף או במפה או ע"י אחרים, דגזרינן שמא יגע. ואין לומר דדוקא מטבל בראש הירק שנוגע האוכל במשקה צריך נטילה, דאז איכא למיחש שמא יגע במשקה, לפי שכשבא לטבולו במשקה פעמים משקע אותו עד סמוך לידיו ויבא ליגע במשקה, אבל באוכל ע"י כף לא שכיחא שיגע האוכל בידיו והילכך ליכא למיחש שמא יגע, וכן באוכל ע"י אחרים, דהא בפת אף באוכל ע"י אחרים הצריכו נטילה (חולין ק"ז ע"ב⁷²), ומינה לומד הרמב"ם (פ"ו מהל' ברכות הי"ח) לאוכל ע"י כף נמי דצריך נטילה⁷³ אע"ג דאין מצוי שמא יגע, מ"מ החמירו חכמים וחששו שמא יגע, א"כ ה"נ הוא הדין והוא הטעם דאין לחלק ביניהם כלל.

וכן יש לדקדק מדברי הרשב"א (כמ"ש) [ממ"ש] בחידושו בפ"ב דחולין (ק"ז ע"ב ד"ה הא דאמרין בלם), גבי ההיא דבלם ליה אומצא, דפת היה נותן לו עם הצלי, דאלו צלי לבדו לא היה צריך נטילת ידים, ואדרבא קי"ל הנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח, ול"ל האי טעמא אפילו אי הוה צריך נטילת ידים אפילו הכי אין לומר דצלי לבדו היה, דא"כ איך מייתי ראייה מצלי דהוא דבר שטבולו במשקה לפת, איפשר לחלק בדבר שטבולו במשקה אין אוכל מחמת מאכיל צריך נטילת ידים, ובפת החמירו טפי ואמרו דאפילו אוכל מחמת מאכיל צריך נטילת ידים, אלא ודאי דפת ודבר שטבולו במשקה שקולים הם ורוח לא יבא ביניהם, דכמו בפת צריך נטילה באוכל מחמת (מאכילו) [מאכיל] ה"נ בדבר שטבולו במשקה. וכן נראה ממוהרש"ל (ים של שלמה חולין פ"ח סימן ל"ד), וכן נראה דעת הבית יוסף (סימן קנ"ח עמ' צ"ט ד"ה והיה נראה) גבי ההיא דבלם ליה אומצא.

וכן משמע מדברי מרן בש"ע סימן קס"ג סעיף א' והרב בהגה, שכתבו דאם אין מים מצויין לפניו ברחוק ד' מילין לט את ידיו במפה ואוכל פת או דבר שטבולו במשקה, והגיה שם הרב או אוכל ע"י כף⁷⁴. דמשמע דאם מים מצויין אי אפשר לאכול דבר שטבולו במשקה במפה או ע"י כף.

והרב בעל שירי כנסת הגדולה (סימן קנ"ח הגב"י אות ד') האריך בזה, והביא ראייה מדברי הרה"ב שכתב בחשובה (ח"ד) סימן ע"ח וז"ל, אבל הכא דלמא משקע ליה ולא אדעתיה, דלא גרע מאוכל ע"י כף או אוכל ע"י אחרים דצריך נטילה. ומלבד דשמעין מדבריו דאוכל ע"י כף או ע"י מאכיל דצריך נטילה, מוכח מדבריו דטפי פשיטא ליה דאוכל ע"י כף צריך נטילה ממטבל ראש הירק במשקה.

ואני אומר דאין משם ראייה, דהא דקאמר דאוכל ע"י אחרים צריך נטילה היינו כפת, כלומר דלא גרע מפת, דבפת החמירו דאפילו אוכל ע"י כף צריך נטילה אע"ג דאינו מצוי שיגע, כל שכן מטבל ראש הירק דאיכא למיחש טפי דילמא משקע ליה ולא אדעתיה דודאי דצריך נטילה. דאין סברא לומר דקאי לדבר שטבולו במשקה, דאין תלי תניא, דהיינו מטבל ראש הירק דאמרין בגמרא (פסחים קט"ו ע"ב) לעולם לא בעי לשקועה אלא למה לי נטילה דילמא אתי לשקועי, בדלא תניא, דהיינו אוכל ע"י כף או ע"י מאכיל דלא הוזכר בגמרא דאוכל מחמת מאכיל בדבר שטבולו במשקה דצריך נטילת ידים. אלא דבלאו הכי הדבר פשוט מעצמו ואין צריך שום ראייה לזה והכי נקטינן.

ית. צריך נטילה.

ויש לו כל דיני ותנאי נטילה שתקנו חכמים בפת. ולא מבעיא לדעת רש"י והרמב"ם והרשב"א

72. מסקנא דגמרא שם והלכתא אוכל מחמת מאכיל צריך נטילת ידים. וכן פסקו הרמב"ם פ"ו מברכות הי"ח והטור והשו"ע סימן קס"ג סעיף ב'.

73. וכ"כ הטור סימן קס"ג.

74. עיין שם באליה רבה ובמשנה ברורה, ודוק.

לו בזה. דהא בגמרא משמע איפכא וכדכתיבנא, וכן כתב מהרש"ל (באו"ש) [בים של שלמה] (חולין פ"ח) סימן י"ח, דהעיקר כמ"ש הי"מ ראשונים דיש להם כל דין מים ראשונים. וכן נראה מדברי סמ"ק (מצוה קפ"א בהגהת הר"פ) וכמ"ש לקמן ס"ק כ"ב ע"ש.

וכן נראה מדברי הבית יוסף (סימן קנ"ח עמ' צ"ט ד"ה וכתב רבינו ירוחם), שאחר שכתב לשון זה של רבינו ירוחם שכתבתי כתב וז"ל, וכיון שיש חולקים בדבר יש לחוש מלברך, משמע דדוקא בברכה יש לחוש משום דברכות אינן מעכבות, אבל לענין כל דיני הנטילה (אנה"נ) [אה"נ] דצריך לברך, ולכך סתם כאן בש"ע ולא חילק בין פת לטבולו במשקה אלא בברכה לבד.

וראיתי בספר ראש יוסף שכתב בהלכות פסח סימן תע"ה (ס"ק א') דף נ"ז (ע"ד) וז"ל, ומפשט דברי הגמרא (פסחים קט"ו ע"ב) נראה דנטילה של טבולו במשקה היא כנטילה שעושים על הפת ממש וגם מברכין עליה, דאמר שם דרש מר עוקבא⁷⁵ נטל ידיו בטבול ראשון וכו', א"כ נראה דאי לאו האי טעמא דאמר בגמ' דאסוחי אסח דעתיה הוה מועיל מאי דנטל מתחילה לטבול ראשון לפת, ובודאי דגם בירכו בטבול ראשון כיון דבעו דיועיל וכו', והתוס' הקשו שם (ד"ה אסוחי) על האי טעמא דאמר בגמרא וכו' ותיפוק לי משום דנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה וכו', דס"ל לתוס' דנטי' דבר שטבולו במשקה אינו מתקנה שתקנו על הפת וכו', ובודאי דא"כ אינה צריכה נטילה של טבולו במשקה כל התנאים שצריכה נטילה שעל הפת, וא"כ מאי תירצו דס"ד וכו' דאיברא דלא בעו חולין כוונה מ"מ אין הנטילות שוות, ואין הנטילה זו של טבולו במשקה שהוא משום נקיות לבד יועיל לנטילת ידים של פת דהיא

וכל הני רבוואתא דס"ל שחייב לברך וכמ"ש לקמן ס"ק י"ט, דפשיטא שיש לה כל דיני נטילה, ואע"ג דנטילת ידים של שחרית אין לה דיני נטילה⁷⁵ ואפילו הכי מברך, כבר כתבו הרשב"א (ח"א סימן קצ"א) והרא"ש (ברכות פ"ט סימן כ"ג) טעם לדבר והכא לא כתבו טעם, מכלל דס"ל דשוין הם לנטילת ידים דפת, כדמשמע מדברי הגמרא בפרק ערבי פסחים דף קט"ו (ע"ב), דאמרינן התם אדבריה [רב חסדא ל]רבנא עוקבא וכו' נטל ידיו בטבול ראשון (יטבול) [יטול] ידיו בטבול שני, אמרוה רבנן קמי דרב פפא הא בעלמא איתמר, דאי סלקא דעתך הכא איתמר למה לי נטילת ידים תרי זימני. וההיא נטילה לצורך המוציא היא, דטבול שני דמרור בתר המוציא עבדין ליה. וטבול שני דנקט לאו דוקא, וכמ"ש שם התוס' (ד"ה צריך), וא"כ מאי דמקשי למה לי נטילת ידים תרי זימני, הא נטילת ידים ראשונה אין צריך כל תנאי נטילה וא"כ לא נזהר ליטול משברי כלים או בפחות מרביעית וכיוצא, וההיא נטילה לא מהניא לפת, ומשום הכי בעי נטילה תרי זימני. אלא ודאי משמע דגם נטילה דטבול ראשון צריך כל תנאי הנטילה כמו בפת.

וכן דעת מהרי"ל אשכנזי, שכן כתב בסדר האגדה⁷⁶, ולטבול הירקות בעי נטילה גמורה וכו'. ועוד שכ"כ הרמב"ם וכו' דחייב לברך ומדכתבו דחייב לברך משמע וכו'.⁷⁷ וכ"כ רבינו ירוחם (אדם נתיב ט"ז סוף ח"ו דף קמ"ז ע"ג) בשם יש מפרשים, דהא דמצרכין נטילה לדבר שטבולו במשקה, יש לו כל דין נטילת ידים ומברך עליהם ויש לו כל דין מים ראשונים. ואע"ג דכתב אח"כ דיש מפרשים שאינו אלא משום נקיות ואין מברכין, שלא תיקנו נטילה אלא בפת ואין להם דין מים ראשונים וכן נראה עיקר, אין שומעין

75. עיין בית יוסף או"ח סימן ד' עמ' כ"ג ד"ה ומשמע.

76. ספר מהרי"ל סדר ההגדה, ובנדמ"ח הוא באות ח'.

77. פיסקא זו צ"ע, ואולי כוונתו למש"כ לעיל בריש הסעיף דלרש"י והרמב"ם והרשב"א וכל הני רבוותא חייב לברך, וקאמר דמדכתבו דחייב לברך משמע דנטילה גמורה היא ויש לה כל דיני נטילה.

78. לפנינו איתא, אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש נטל ידיו וכו'.

משום קדושה, ומ"מ כך נראה מדברי התוס' דלא יועיל דכתבו דס"ד וכו' עכ"ל.

מ"ש דנראה מדברי הגמרא דאי לאו האי טעמא דהיסח הדעת יועיל הנטילה גם לפת, אין ראייה משם, דאיכא למידחי דמאי דמשני רב פפא האי טעמא דהיסח הדעת ולא קא משני דמאי דבעי נטילת ידים תרי זימני, הוא משום דנטילה ראשונה כשרה בכל דהו ואינה צריכה שום תנאי מתנאי הנטילה, אבל נטילה דטבול [שני] היא לצורך פת וצריכה תנאים הרבה, ומשום הכי צריך ליטול פעם אחרת, משום דאי הוה משני הכי הוה שמעינן מינה דאם נטל בטבול א' ככל תנאי הנטילה תועיל גם לטבול ב', והא ליתא, דהא איכא היסח הדעת, ולכך תירץ האי תירוצא.

גם מ"ש דמשם יש ללמוד שמברכין על דבר שטבולו במשקה, דאי לא איך מועיל לטבול שני, לא אמר כלום, דאטו משום דלא בריך (בטבולו) [בטבול] ראשון יהיה מחוייב ליטול פעם אחרת, כיון שנטל ולא הסיח דעתו שידיו נקיות למה צריך לחזור וליטול, הרי ברכות אינן מעכבות דאטו מי שעשה מצוה א' ולא בריך עליה נאמר דלא יצא ויהא מחוייב לחזור לעשותה ודאי כיון דברכות אינם מעכבות הוי ברכה לבטלה.

גם מ"ש על התוספות אינה קושיא כלל, שכבר כתבתי לעיל כונת דברי התוס' דס"ל דנטילת טבולו במשקה אינה משום קדושה ונקיות כמו בפת שתיקנו משום סרך תרומה וגם משום קדושה, אבל

79. הובאו בטור סימן תע"ג עמ' תצ"ט ע"ש.

80. הובאו בטור שם.

לטבולו במשקה לא תקנו אלא משום סרך טומאה ולא משום נקיות, וכיון דאינו אלא משום סרך טומאה אין לברך עליהם, אבל כל תנאי הנטילה ודאי דצריך, דאל"כ עדין איכא סרך טומאה, ולא כמו שהבין הוא דנטילת דבר שטבולו במשקה אינה אלא משום נקיות לבד. והעיקר כמו שכתבתי לעיל, דמאי דאיכא למידק מהגמרא הוא מדברי המקשן ולא מדברי רב פפא וק"ל.

יט. בלא ברכה.

אע"ג דרוב הפוסקים אשר תצא מהם הוראה לישראל ומימיהם אנו שותים סבירא להו דחייב לברך, כמ"ש רב שמעיה בשם רש"י⁷⁹, וכן דעת הרמב"ם בפ"ח מהלכות חמץ ומצה (ה"א), וכן כתבו הגאונים⁸⁰, וכן דעת הרשב"א והרמב"ן כמ"ש בתשובות (הרשב"א ח"א) סימן ק"ץ וז"ל, אבל מקובל אני ממורי הרב ז"ל שאין מברכין אלא בשחר, ובשעת אכילה, ומי שטבולו במשקה, וכך אנו נוהגין על פי מורינו ונראין דבריו. וגם בסימן קצ"ב כתב וז"ל, וכך אנו עושים בלילי פסחים, נוטלין ומברכין לטבול ראשון, וחוזרין ונוטלין ומברכין כו'. וכן נראה דעת הרא"ש⁸¹, וכן כתב הטור (סימן תע"ג עמ' תצ"ח), וכן כתב בשבלי הלקט (סדר פסח סימן ר"ח), וכן כתב המרדכי בפרק ערבי פסחים (דף רנ"ז ע"א) (ריש הסדר בקצרה דף ל"ג ע"ג), ושם (ע"ב) (דף ל"ד ריש טור ב') כתב ג"כ בשם רבותיו דסבירא להו דצריך לברך. וכן כתבו הרוקח (הלכות פסח סימן רפ"ג) והאגודה⁸² והכלבו (סדר ליל פסח דף י"ב ע"א) והאבודרהם (סדר ההגדה ופירושה עמ' רי"ט) והרדב"ז.

81. כן משמע מדבריו בפסחים הלכות פסח בקצרה דף קל"ה טור ב', שכתב ז"ל, ונוטל ידיו, דכל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים משום סרך תרומה, דכמו שתקנו נטילת ידים למי שאוכל פת משום סרך תרומה משום ידיים שניות הן ופוסלין את התרומה, כך תיקנו נטילת ידים למה שטיבולו במשקה ואוכל, לפי שסתם ידיים פוסלים את המשקה להיות תחלה, לכך נוטל ידיו. עכ"ל. משמע שהשווה נטילת ידיים זו לנט"י לפת לכל דבריו. ועיין בבית יוסף סימן קנ"ח עמ' צ"ט דיבור ראשון, שלמד כן בדעת הרא"ש ממש"כ בחולין פ"ח סימן י'.

82. לפנינו באגודה פסחים סוף פרק י' סימן צ"ז איתא, כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידיים, פ"י בתוס' עתה בזמן הזה אין צריך לברך על נטילת ידיים באותו טיבול ראשון, כי אם בנטילה אחרונה שלפני ברכת המוציא. ע"כ. וצ"ע.

ואע"ג דבסימן (ע"ז) [ע"ח] (בח"ד) כתב (הרדב"ז) דמשום דפלוגתא דרבוותא דלא יברך, בסימן רצ"ג נראה דחזר בו וכתב דיברך אע"פ שיש חולק, כיון דהנטילה היא הכרח וחיוב ע"ש, מ"מ חשש לסברת התוס' (פסחים קט"ו ע"ב דיבור ראשון) ובה"ג ומהר"מ⁸³ ורשב"א, משום דברכות אינם מעכבות וספק ברכות להקל.

וכל זה הוא לענין ברכה, אבל לענין נטילה ליכא מאן דפליג, וכולי עלמא סבירא להו דצריך נטילה, וכן כתב המרדכי (הסדר בקצרה דף ל"ד סוף טור א') בשם רשב"ם בפ"י וז"ל, ורשב"ם⁸⁴ כתב וז"ל, נ"ל נטילה זו אינה צריכה ברכה דאינה אלא משום דנוגע במשקה [וכו'], ותו דבזמן (ההוא) [הזה] אין אנו אוכלין חולין בטהרה, והנטילה אינה אלא לקיים מנהג הראשונים שהיו אוכלין חוליהן בטהרה. וגם דברי התוס' כבר פירשתי לעיל (ס"ק ט') כונתם, דסבירא להו דדוקא גבי פת שהנטילה היא משום קדושה ומשום סרך תרומה צריך לברך, אבל בדבר שטבולו במשקה דלית ביה משום קדושה אלא משום טומאה שלא יפסול גופו אין צריך ברכה, דומיא דנקור חלב דאינו צריך ברכה, ואפילו בזמן ההוא, וכ"ש האידנא דאין אנו רגילין ואין אנו נזהרין מלטמאות עצמינו ומלאכול אוכלין טמאים, ואין אנו צריכין לאותה נטילה משום טהרה כלל אלא כדי לקיים מנהג הראשונים, דהמברך ה"ז ברכה לבטלה. וכן מוכרח לומר, דאי לא הו"ל למימר והנוטל הרי זה מגסי הרוח, דומיא דפירות דקיימא לן (חגיגה י"ח ע"ב) דהנוטל לפירות הרי זה מגסי הרוח.

וכן מוכח להדיא דעת בעל העיטור, והילך לשונו בסדר ליל פסח דבור ז' 85, ואחר שגמר את האגדה יטול ידיו, דאמר רבי אלעזר אמר רב אושעיא (פסחים קט"ו ע"א) כל שטבולו במשקה צריך נטילה

ידים [וכו'], ידידים שניות הן ומטמא משקין להיות תחלה כו', אדבריה רב חסדא כו', כגון שהגיס דעתו שהיו ידיו מלוכלכות כו'. אבל משום טומאה איכא למיגזר, וצריך ליטול ידיו בטבול שני וכו', ומסתברא ה"מ לאוכלי טהרות, אבל האידנא לא צריך אלא נטילה אחת כדרך כל השנה, או קודם קדוש או לאחר קדוש, ואפילו בחוץ לארץ היו אוכלין חוליהן בטהרה. והאידנא ליכא אלא אסמכתא דרבי אלעזר בן ערך, אלא שנהגו. והראשונים נהגו לברך (נד"ש⁸⁶) וטעות הוה בידם, דבמים אחרונים אין צריך (נטילה) [ברכה], (והדין) [והכין] שדרו ממתיבתא. ואומר אני אף שבטבול שני אינו צריך, אלא דאינהו סברי דטבול שני הוא אכילת מצה, ולא מצינו בכל מקום שהפת נקרא טבול עכ"ל.

ופירוש דבריו, דהאידנא כיון דאין אנו זהירין מטומאה אין צריך נטילה, דטבולו במשקה היא כמו נטילת ידים דפת, דאינה אלא משום אסמכתא בעלמא, וא"כ כשם דליכא למיחש להיסח הדעת לגבי פת ה"נ ליכא למיחש לדבר שטבולו במשקה, והלכך האידנא אין צריך ב' נטילות, אלא בנטילה אחת שנטל לטבול ראשון סגי גם בטבול שני כי היכי דסגי לגבי פת, וליכא למיחש להיסח הדעת דאסמכתא בעלמא הוא, אלא שנהגו העולם לעשות ב' נטילות כמו שהיו עושין בזמן ההוא שהיו חוששין להיסח הדעת, והראשונים נהגו לברך כו', ואומר אני שאף בטבול שני אין צריך לברך, וא"כ אין חלוק בין פת לטבולו במשקה אלא לענין ברכה לבד, דבפת צריך לברך ובטבולו במשקה אין צריך לברך, והטעם נראה לי משום דבפת אית ביה משום סרך תרומה ואסמכתא דרבי אלעזר בן ערך, אבל בטבולו במשקה ליכא אלא משום אסמכתא ולית ביה סרך, משום דס"ל כיון דאכילת חולין בטהרה אינו חיוב אלא פרישות וחסידות, לא חששו חכמים להצריכה נטילה

83. הובא בטור סימן תע"ג עמ' תצ"ט.

84. לפנינו הוגה רשב"ט.

85. עשרת הדברות הל' מצה ומרור, סדר ד' כוסות דף קל"ד ע"ב ד"ה מזגו.

86. לפנינו ליתא.

וז"ל, אבל רובא דעלמא לא זהירי בהכי אף ליטול ידיהם לדבר שטבולו במשקה וכדברי התוס' שאין אנו צריכין לאותה נטילה, ובכלל כי הא איכא למסמך אמנהגא, וכדאמרינן בפרק קמא דעירובין דף י"ד (ע"ב), פוק חזי מאי עמא דבר, ומיהא המחמיר אינו מן המתמיהין רק שלא יברך עכ"ל.

ואני אומר דהמיקל הוא מן המתמיהין, והרי הוא בכלל המזלזלין בנטילת ידים שנעקר מן העולם (סוטה ד' ע"ב) וחייב נדוי (ערוך פ"ה משנה ו')⁸⁷, ועל כן ירא שמים יחוש לעצמו ויזהר בדבר שלא לזלזל בנטילתם, ואל יחוש למנהג הרע שנהגו העולם, כי בעו"ה הדור פרוץ מרובה על העומד ואין מי שישגיח בדינים, ואינם הולכים אלא אחר המיקל, ועליהם נאמר (קהלת ב, יד) והכסיל בחשך (ילך) [הולך], וכל מי שנהג יראת שמים בלבו צריך לזהר בדבר מאד. והרדב"ז אפילו לענין ברכה דאינה מעכבת לא חשש לסברת החולקים וכתב (ח"ד) בסימן רצ"ג דחייב לברך מפני שהוא הכרח וחיוב, כל שכן לענין נטילה דאיכא רוב בנין ורוב מנין מהפוסקים דסבירא להו דצריך נטילה. וכל שכן לפי מ"ש והוא הנכון, דאף אלו הפוסקים סבירא להו דחייב נטילה אפילו האידנא ולכן אין להקל בדבר. וכבר העיד הרב בעל כנסת הגדולה (שיירי כנסת הגדולה סימן קנ"ח הגב"י אות ג') דבמקומות שלו כלהו זהירי ליטול ידיהם. גם אני ראיתי כלם זהירים בדבר, ואין לשנות כי כן עיקר.

כ. ואפילו אינו מטביל [רק] ראש הירק כו'.

דחיישינן שמא יגע. וזה כבר כתבו מרן בשולחן ערוך, אלא דאתא לאשמועינן דאפילו הירק ארוך מאד וטביל ראש הירק וידו אווזות בשולי הירק, דנמצא שידו רחוקה מהמשקה וחששא רחוקה היא שמא יגע, אפילו הכי צריך נטילה, וכמ"ש הרדב"ז בתשובה (ח"ד) סימן ע"ח ע"ש.

משום סרך טומאה אלא משום אסמכתא בעלמא, שכן צו חכמים ליטול ידיהם כדי לקיים מנהג הראשונים, ומשום הכי אין צריך ברכה אבל נטילה צריך.

ואין לפרש בדבריו דמאי דקאמר דהאידנא אין צריך אלא נטילה אחת היינו נטילה דפת, אבל לטבולו במשקה אין צריך נטילה כלל, דא"כ הו"ל לומר דיטול אחר ההגדה לא אחר קדוש, דא"כ הוי היסח הדעת, אלא ודאי מוכרח לומר כדפי'.

גם מהר"ם נראה דסבירא ליה כן, שכן כתב התשב"ץ משמו (בד"ס) [בסדר] של פסח (אות צ"ט) וז"ל, מהר"ם ז"ל כשהיה נוטל ידיו קודם בורא פרי האדמה אינו מברך על נטילת ידים. ומ"ש הטור בסימן תע"ג (עמ' תצ"ט) דמהר"ם כתב האידנא אין צריך נטילה לדבר שטיבולו במשקה, ר"ל מדינא, דאינו חיוב כמו בפת אלא כדי לקיים מנהג הראשונים וכמ"ש רשב"ם, וכן מוכרח לומר, דהרי כתב הטור אח"כ (שם) וע"כ לא היה מברך על נטילה של טבול ראשון, וכיון שאמר שהאידנא אין צריך נטילה מאי האי דקאמר וע"כ לא היה מברך, הי"ל לומר וע"כ לא היה נוטל. ואין לומר דמשום חסידות היה נוטל, דכיון שאינו מחוייב בדבר הוי כגסי הרוח, אלא ודאי דסבירא ליה דצריך נטילה אף בזמן הזה. **א"כ** זכינו לדין דלכולי עלמא צריך ליטול וליכא מאן דפליג, מי הוא זה ואיזה הוא אשר ימלאנו לבו להכניס ראשו בין הרים הגדולים, וירוצו את גולגלתו ויפצעו את מוחו, מאחר דהרי"ף והרמב"ם והרשב"א והרא"ש והרא"ה והר"ן ורבינו יונה והמרדכי ורבותיו ורבינו ירוחם והטור והבית יוסף והרוקח והאגודה ורש"ל והכלבו והאבודרהם והרדב"ז ז"ל כלהו סבירא להו דצריך נטילה מי יקל בדבר.

ושאריה ליה מאריה להרב בעל לחם חמודות (דברי חמודות) שכתב פרק כל הבשר סימן מ"א

כא. הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח.

כבר כתבתי לעיל הטעם משום דאין תרומה נוהג בפירות מדאורייתא אפילו בזיתים וענבים, אלא אחר שעשו מן הענבים יין ומן הזיתים שמן, דתירוש ויצהר כתיב (דברים יח, ד) ולא כתיב זיתים וענבים, ולפיכך לא גזרו על הפירות. והנוטל הרי זה מגסי הרוח, ואסור לעשות כן כמ"ש רש"י בפרק כל הבשר (חולין ק"ו ע"א ד"ה ופליגא דרב נחמן), מפני שדומה [ל]יוהרא שמדקדק במצות בדבר שלא חייבוהו חכמים.

כב. ודוקא שנוטל בתורת חיוב כו'.

כלומר שידיו נקיות והוא מחמיר על עצמו ואינו רוצה לאכול בלא נטילה הוי יוהרא. וכן נראה מלשון הרשב"א (חולין ק"ו ע"א ד"ה ואסיקנא) שכתב וז"ל, ודוקא כשאין ידיו מטונפות, הא לאו הכי צריך רחיצת ידים משום ברכה. הרי דאין חילוק אלא בין מטונפות לאינם מטונפות דוקא, דאם אינם מטונפות אסור ליטול בכל גוונא, ודלא כדמשמע מהגהת סמ"ק (מצוה קפ"א בהגהת הר"פ) שכתב וז"ל, הנוטל ידיו לפירות ר"ל כשנוטל ידיו דרך נטילת ידים לפת, אבל ליטול ידיו דרך נקיות אין לחוש עכ"ל, דר"ל דדוקא כשמדקדק ליטול ידיו ככל תנאי הנטילה כדרך נטילת ידים לפת הוי יוהרא, אבל אם נוטל ידיו דרך נקיות בעלמא ואינו מדקדק בדברים הפוסלים לנטילת ידים לסעודה אין לחוש. דהא כיון שהוא מחמיר על עצמו בדבר שלא חייבוהו חכמים, שחכמים אמרו שיאכל בלא נטילה והוא אינו רוצה לאכול בלא נטילה, ודאי דהוי יוהרא, אע"פ שאינו מדקדק בכל תנאי הנטילה מ"מ מוסיף על דברי חכמים והוי מגסי הרוח.

ונראה דאע"פ שאין ידיו מטונפות, אם אינו נוטל ידיו מתורת חיוב אלא משום נקיות, כגון שהוא איסטגיס ואינו יכול לאכול בידים מזוהמות, אע"ג דלברכה כשרות כיון שאינם מלוכלכות יכול ליטול ולא הוי מגסי הרוח, כיון שאינו נוטלם בתורת

חיוב. ולכן שינה הרב מלשון הרשב"א ולא כתב ודוקא שאין ידיו מטונפות, לאשמעינן רבותא, דכל שאינו נוטל בתורת חיוב אע"ג שאין ידיו מטונפות שרי. והכי מוכח מסוף לשונו, שכתב אבל אם נוטלן משום נקיות שלא היו ידיו נקיות מותר, ואי משום ברכה קאמר, כגון שהיו ידיו מלוכלכות בצואה, לא הי"ל לומר מותר אלא הי"ל לומר הכי, אבל אם אין ידיו נקיות צריך רחיצת ידים, וכלשון הרשב"א דקאמר ודוקא שאין ידיו מטונפות הא לאו הכי צריך רחיצת ידים משום ברכה, ומדקאמר מותר משמע דשריותא אתא לאשמעינן, ואי לברכה מאי שריותא, אדרבה לא סגי בלאו הכי. ואע"ג דכתב הרשב"א בתשובה (ח"א) סימן תק"ח אם ירצה ינקת ידיו בצרור, היינו דוקא כשאין לו מים אלא רביעית מצומצם לנטילה לסעודה, אבל כשיש לו מים ודאי דצריך רחיצה. ועיין מ"ש (השו"ע) בסימן ד' ובסימן ז' ובסימן מ"ו. אלא ודאי נראה דלא איירי במלוכלכות אלא במזוהמות לבד ומשום נקיות בעלמא, ואפילו הכי מותר.

וראיתי בספר עולת (שבת) [תמיד] (סימן קנ"ח ס"ק ז') שכתב וז"ל, ונראה דאפילו אם בירך דאין צריך ליטול משום ברכה, וכן מוכח מדברי הלבוש ע"כ. ואני לא ראיתי בדברי הלבוש שום הוכחה ולא רמז לדבר ולא חצי דבר מזה כלל, אבל מ"מ הדין נראה פשוט בעיני, דהא הא דקאמר אפילו אם בירך ר"ל אחר שהתחיל לאכול, אבל קודם אכילה א"א, דהא נטילה הויא הפסק בין ברכה לאכילה, אלא ודאי אחר שהתחיל לאכול, והא מכל שכן נפקא, ממ"ש דאפילו קודם ברכה אם נוטל ידיו משום נקיות מותר, כל שכן אחר שהתחיל לאכול דאז ליכא למיחש ליוהרא דנראה שמדקדק בדבר שלא נצטוה, דהא כבר אכל בלא נטילה ובודאי דזה שנטל היינו משום נקיות, ופשיטא דליכא למיחש ליוהרא.

והיה נראה לי דבסתם ידים אע"ג דכשרות לברכה ולתפלה⁸⁸, וכן כתבו הרא"ש בסוף פרק

⁸⁸. כוונת הדברים: דבסתם ידים אע"ג דכשרות לברכה ולתפלה וכו' מ"מ אם רוצה להחמיר וליטול ידיו כדי לברך בנקיון כפים

ומשום הכי אצטריך לאוקומא בדבלם ליה אומצא ופת עמה ולכן נראה דיטול ידיו בצלי טופח ולא יברך עכ"ל⁹¹) וכן עיקר, דמאחר דהוא אינו נוהג כך בכל פעם כשרוצה לברך ודאי דהוי יוהרא, ואם הוא נוהג כך בכל פעם שמברך פשיטא דשפיר דמי.

כג. יש מי שנראה מדבריו.

הרשב"א הוא, וכמ"ש הבית יוסף (עמ' צ"ט ד"ה והיה) שכן יש ללמוד מדבריו, ממה שכתב בחדושו פרק כל הבשר דף ק"ז (ע"ב ד"ה הא דאמרינן בלם), אהא דאמרי' התם איבעיא להו אוכל מחמת מאכיל צריך נטילת ידים או לא, ת"ש דרב הונא בר סחורא הוה קאי קמיה דרב המנונא, בלם ליה אומצא כו'. פירש הרשב"א פת היה נותן לו עם הצלי, דאלו צלי לבדו לא היה צריך נטילת ידים, ואדרבה קיימא לן הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח ע"כ. וכן פירשו התוס' שם (ד"ה בלם) וז"ל, בלם ליה אומצא, פירוש ופת עמה ע"כ, מוכח מדבריהם נמי דבשר צלי אינו צריך נטילה.

וכתב הב"ח (עמ' צ"ט ד"ה כתב) וז"ל, ומיהו נראה לפי עניות דעתי דאין מכאן ראיה, דכיון דעיקר נטילה נתקנה על הפת אלא שהחמירו גם במשקין, א"כ ליכא למיפשט אוכל מחמת מאכיל בפת מאוכל מחמת מאכיל (בטיבולו במשקה) [בדבר שטבולו במשקה, דאע"ג דבמשקה לא צריך נטילה דלמא בפת צריך, ומשום הכי אצטריך לאוקומא בדבלם ליה אומצא ופת עמה, ולכן נראה דיטול ידיו בצלי טופח ולא יברך עכ"ל⁹²]. דאין מכאן ראיה, דמ"ש דפת היה נותן לו הוא משום דאין להביא ראיה מדבר שטבולו במשקה לפת, דאפשר לדחות שאני דבר

הרואה (סוף סימן כ"ג) והרשב"א בתשובה (ח"א סימן תק"ח), כמ"ש הר"ן בפרק ערבי פסחים (כ"ה ע"א מדפי הרי"ף ד"ה דילמא) אהא דאמרינן התם (קט"ו ע"ב) נטל ידיו בטבול ראשון יטול בטבול שני ע"ש, ואע"ג דפליגי עליה הרמב"ם בפ"ד מהלכות תפלה (ה"ב) והטור סימן רל"ג (עמ' ת') וראבי"ה (ברכות סימן נ"א⁸⁹), היינו לענין תפלה אבל לברכה כולי עלמא מודו ידידים של היסח הדעת כשרות לברכה, כמ"ש (הרא"ם) [הרא"ש] בסוף פרק הרוואה (שם) על ברכות דשחרית, מלשון שסידרום בגמרא משמע שיכול לברך כל אלו הברכות קודם נטילת ידים, וכן כתב הרשב"א בתשובה (שם). מ"מ אם רוצה להחמיר וליטול ידיו כדי לברך בנקיון כפים נראה דלאו יוהרא הוא, ואדרבה עליו תבא ברכת טוב שרוצה להחמיר על עצמו ולברך בקדושה ובטהרה, וכמ"ש (עמוס ד, יב) הכון לקראת אלקיך ישראל. ולא דמי לנוטל ידיו לפירות, דהתם חכמים אמרו דאין בו חיובא כלל ובנטילת ידים ליכא שום קדושה, ואם כן הנוטל ידיו הוי מדקדק בדבר שלא נצטוה, אבל הכא חכמים לא רצו להחמיר להצריך נטילה אף בסתם ידים, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

וכן כתב הלבוש (סימן קנ"ח סעיף ו') וז"ל, אבל אם נטל משום נקיות, כגון שהיו ידיו מטונפות או שרוצה שיהיו ידיו נקיות משום הברכה של הפירות, לית לן בה. הרי שאף על פי שאין ידיו מטונפות אם רוצה ליטול כדי לברך בנקיות ידים שפיר דמי.

אבל ראיתי לה"ר יונה שכתב בפרק אלו דברים (ברכות מ"א ע"א מדפי הרי"ף סוד"ה ושמע) וז"ל, וה"מ בסתם ידים כו' 90 ע"ש (בדבר שטבולו במשקה דאע"ג דבמשקה לא צריך נטילה דלמא בפת צריך

וכו' כדלהלן, אלא שתוך כדי הדברים הביא רבינו את השיטות דסתם ידים כשרות לברכה ולתפלה ודן בהן, ואח"כ המשיך בדבריו.

89. הובא בטור סימן צ"ב עמ' שס"ב וע"ש.

90. וז"ל, ומיירי בסתם ידים, אבל אם יודע שאין ידיו נקיות צריך ליטול ידיו.

91. תיבות אלו שבמוסגר נשמטו מס"ק כ"ג שבסמוך, מתוך לשון הב"ח.

92. תיבות אלו הן מלשון הב"ח, ובדפו"ר נשמטו ונוספו בטעות לעיל בסוף ס"ק כ"ב. אמנם בהמשך הדברים אחרי סיום לשון הב"ח יש לכאורה כפילות, שחוזר ומבאר את דברי הב"ח בלשונו אחרת.

אמר שמואל, ככר שחתך עליה בשר אסור לאוכלה כו', רב הונא יהיב לשמיעה [וכו'] דאנינא דעתיה, רבא אכיל ליה וקרי ליה חמר בשר. וכל פוסקים פסקו כותיהו. וכתב הבית יוסף⁹³ ביו"ד סימן ע"ו (עמ' קי"ט סוד"ה צלי), דאפילו פריש למנא והדם בעין מותר, ואפילו מראית העין אין בו, דדם [הזה] [כזה] אין לו מראה חזק ואין אדם טועה בכך, אלא חמר בשר הוא דקרו ליה, ואפילו חתיך ליה בכלי והוא בעין משמע נמי דשרי, דשומן בשר הוא וקרי ליה חמר בשר ע"כ. וכן פסק בשולחן ערוך (סימן ע"ו סעיף ה'), דכל שנצלה עד שהוא ראוי לאכילה לרוב בני אדם המוהל היוצא הוא חמר בשר. והכא ודאי דאיירי בבשר צלי שנצלה עד שהוא ראוי לאכילה, דאי לאו הכי אסור לאכול המוהל משום דם, ואי משום נגיעה שנגע בדם קודם שנצלה אינו צריך נטילה, כמש"ל ס"ק (א') ט"ו.

גם מה שחילק בין משקה שהיה חי ואח"כ נתבשל למשקה שתחלתו הוא מבושל, איני יודע מנין לו זה, אדרבה כלפי ליא, וכמ"ש מהרימ"ט בתשובה (ח"א) חלק יו"ד סימן ע"ו, וכדאיתא בגמרא פרק חבית (שבת קמ"ד ע"ב), אהא דאמר שמואל סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה אבל לא לתוך הקערה, ומפרש רש"י (ד"ה לתוך) טעמא משום דמשקה בא לאוכל כאוכל דמי, ופריך ממתני' דטמא מת שסחט זתים כו', ואי אמרת משקה הבא לאוכל כאוכל דמי במאי אתכשר, הוא מוטיב לה והוא מפרק לה בסוחט לתוך הקערה.

ופירש מהרימ"ט בתשובה חלק יו"ד סימן ע"ו, דאע"פ שחזר ונתן המשקה שסחט לתוך הקדרה לא נעקר ממנו שם משקה, והטעם דדוקא משקה שעדין לא ירד עליו תורת משקה, ובשעת פרישתו מן האוכל חשב עליו לתתו לתוך אוכל אחר, ודאי דלא חשיב משקה, שעדין לא נעקר שם אוכל ולא נחית שם משקה עליו, אבל משקה שכבר יש עליו שם משקה מתחלה, כגון שסחט ענבים לתוך

שטבולו במשקה דהקילו בו חכמים כיון דהאידנא אין טומאה וטהרה בינינו, אבל כפת צריך נטילה אף באוכל מחמת מאכיל, אבל לעולם דס"ל דלצלי צריך נטילה, ולכן יטול ידיו ולא יברך.

ואחר המחילה ליתא, הגם בדבריו התוס' נוכל לפרש דהכי סבירא להו משום דדבריהם סתומים וחתומים, אבל להרשב"א אי אפשר לפרש דבריו כך, דהא דעת שפתיו ברור מללו, שהרי כתב דאלו צלי לבדו לא היה צריך נטילה ואדרבה כו', וזו היה דעת מרן בית יוסף שלא הביא ראיה מדברי התוס' אלא מדברי הרשב"א, משום דמהתם יש לדחות כמ"ש הב"ח, אבל בדברי הרשב"א אין אומר ואין דברים. וכל שכן לפי מ"ש לעיל ס"ק ח"י דהרשב"א סבירא ליה דאף בדבר שטבולו במשקה דחייב לברך, וא"כ פשיטא דיש לו כל דיני נטילה ואין לחלק כלל ביניהם.

כד. אע"פ שהמוהל טפח עליו.

כתב בספר עולת (התמיד) [תמיד] (סימן קנ"ח ס"ק ח'), הטעם מפני שהמוהל אינו נקרא משקה, שאינו מז' משקין, דאינו בכלל דם. וכן דעת הרב בעל כנסת הגדולה (שיירי כנסת הגדולה סימן קנ"ח הגה"ט ג') שכתב וז"ל, אבל ממ"ש רבינו בית יוסף בסימן זה דהיה נראה לו דבשר צלי טעון נטילה, אין להוכיח דטבולו במשקה מבושל צריך נטילת ידים, דאנן לא קיימינן אלא במשקה שקודם היה חי ואח"כ נתבשל, אבל המוהל היוצא מן הבשר בצליה אינו בכלל זה עכ"ל.

ואחר המחילה מכבוד רבנו, תם אני אומר דשגו ברואה ושגגה יצאה מלפניהם, וחס ליה למרן בית יוסף שיטעה בדבר שאין התינוקות טועין בו, לומר דמוהל היוצא מן הבשר דשם משקה עליו, דמהיכא תיתי, דז' משקין מנו חכמים ותו לא, ומאי שנא מוהל היוצא מן הבשר משאר מי פירות.

ואי משום דם פשיטא דלאו בכלל דם הוא, כדאיתא בגמרא פרק כל הבשר דף קי"ב (ע"א), א"ר נחמן

93. והוא מלשון הרשב"א בחידושיו לחולין קי"ב ע"א ד"ה אמר רב נחמן.

הקערה ושוב נתנם לקדרה, אע"פ שבאו לתוך האוכל לא נעקר שם משקה ממנו. ה"נ טפי מסתברא למימר דמשקה שמתחלתו היה חי ואח"כ נתבשל דנקרא משקה אע"פ שנתבשל, דכיון דנחית שם משקה עליו לא נעקר ממנו בבשול, אבל משקה שלא היה חי אלא יוצא בשעת בישול, דכיון דלא נחית עדין שם משקה עליו, לא חשיב משקה, שעדין לא נעקר שם אוכל ממנו. ואי אמרינן דמשקה שהוא חי שהיה מתחלתו משקה חשוב אפילו הכי הבישול יש לו כח לעקור ממנו שם משקה ולעשותו כאוכל, כל שכן כשלא היה מתחלתו משקה, דיועיל לו הבשול שלא ירד עליו תורת משקה.

ולכן עיקרן של דברים דמ"ש נ"ל למרן ז"ל דבשר צלי טעון נטילה הוא משום לחלוחית המים, וכן כתב הרש"ל (ים של שלמה חולין) פרק כל הבשר סימן ח"י ע"ש שנשאר עליו ממי ההדחה, וס"ל דאע"פ שאלו המים עתה נתבשלו לא נעקר מהן שם משקה. אבל הרשב"א סבירא ליה דכיון דנתבשל נעקר מהם שם משקה.

והנה לא ביאר לנו הרב טעם לסברתו ומאין הוציא דין זה דאע"פ שנתבשל קרוי משקה. אבל בתשובות הרימ"ט (ח"א) ח"ד סימן ע"ו הובאה שם תשובת מהר"א נ' יעיש, ושם הביא ראיה מהא דאמרינן בברכות (ל"ט ע"א) מיא דשילקא כשילקא כו', שכיון שנתבשלו השלקות ונכנס בהם טעם השלקות חזרו המים כשלקות עצמם, ומברכין עליהם ברכת השלקות ולא ברכת המים. הרי דאזלינן בתר טעמא. ה"נ לענין משקה אזלינן בתר טעמא, וכיון שנשתנה הטעם לאו משקה הוא.

ומוהרי"ט ז"ל כתב דאין משיבין את הארי, אבל הוא עצמו ראה דאין ראיה משם, דנהי דירד עליו שם אוכל לברך עליו כפי טעם שבו, דהא קי"ל טעם כעיקר דאורייתא, מ"מ שם משקה לא נעקר ממנו, דלא אתי טעמא ומבטל העיקר שהוא גוף המשקה לבטלו מתורת משקה, אלא להוסיף עליו תורת אוכל.

ואני בעניי מצאתי דבריו מבוארים בירושלמי דתרומות פ"י (סוף הל' ו'), דתנן מי כבשים ומי שלקות של תרומה אסורין לזרים, ופריך עלה תמן תנינן, כלומר בפרק (ח') [נ'] דמקוואות (משנה ב'), אלו פוסלין וכו' מי כבשים ומי שלקות, הכא את עביד לה אוכל והכא את עביד לה משקה, א"ר מנא כאן בקשין כאן ברכין כאן באוכל כאן במשקה, אמר ר' יוסי בר בון אפילו תימא כאן וכאן בקשין כו', נותנין טעם בתרומה ואין נותנין טעם במקוה ע"כ.

ועוד העמיק הרחיב בחבילות של ראיות להוכיח במישור דמשקה מבושל אין לו תורת משקה, וכלם דחאם מהרימ"ט ע"ש. זולתי מ"ש מההיא דתנן בפרק אלו דברים (ברכות ג"א ע"ב), בית שמאי אומרים נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את (סכום) [הכוס] ובית הלל אומרים מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים. ובגמרא (נ"ב ע"א) מפרש טעמיהו דבית הלל, שאם אתה אומר נוטלים לידים תחלה, שמא לא יהיו הידים נגובות יפה ממי הנטילה, ויטמאו המשקין שעל הידים מחמת הכוס שהוא טמא, ויחזרו ויטמאו את הידים, שהידיים מיתטמאות מהמשקין מפני שהם נעשים תחלה, ואינם מיתטמאין מהכוס שאין כלי מטמא אדם. ומה הועילו בית הלל בתקנה זו, הרי בתוך הסעודה אפשר שיאכל בהם תבשיל שנתבשל במים, וכמו שחששו שמא לא יהיו הידים נגובות יפה ממי הנטילה ניחוש נמי שמא משקה התבשיל יהיה טופח על מנת להטפוח, וע"י אותו המשקה יתטמאו הידים.

אלא שע"כ צריכין אנו לומר שמשקה תבשיל אין עליו תורת משקה, שאחרי שנכנס בו טעם התבשיל נסתלק ממנו תורת משקין ואין עליו אלא תורת אוכל, ולכן לא חששו בית הלל אלא למי הנטילה. וזהו שכתב רש"י (נ"ב ע"א ד"ה אין כלי מטמא) בהדיא בקצרה וז"ל, וא"ת פעמים שיש משקה תבשיל טופח על הידים, אין תורת משקין עליו אלא תורת אוכל עכ"ל. וכתב מהרימ"ט שרבו מהר"ש סאגיס כך היה מלמדו מהא דפרק אלו דברים וגם מדברי רש"י, וכמ"ש מהר"א נ' יעיש ז"ל.

אלא ודאי דחשיב האי זיעה משקה ונעשה תחלה כו' כנ"ל. וקושיא אלימתא היא והוא לא יישבה, וצריך לתת לב ליישבה לדעת על מה נסמוך, או על ההיא דפרק אלו דברים או אהני מתני' דמס' טהרות.

ונ"ל לחלק דכי אמרינן דמשקה אע"פ שנתבשל יש לו תורת משקה, היינו דוקא כשהוא צלול ומרק, אבל אם נתבשל המשקה כל כך עד שנבלע לתוך האוכל, כגון הפירות המרוקחות בדבש, שנתבשל הדבש כל כך עד שנכנס כל הדבש לתוך הפרי, אז נתבטל מתורת משקה וחזר להיות אוכל. וכן נמי בכל תבשיל שאין בו מרק אלא נתבשלו המים שבו ונבלעו לתוך התבשיל, ולא נשאר אלא לחלוחית המים על מין התבשיל, אע"פ שיהיה טופח על מנת להטפוח לאו משקה הוא. וכי תנן במתניתין (טהרות פ"ג מ"א) הרוטב והגריסין והחלב הרי הם תחלה, ופירוש הרמב"ם (בפירוש המשניות שם) דאם התחילו להקפא ונשאר בהם מהליחות שיעור שיטפוח היד הוו תחלה, היינו דוקא כשיש ממשות של משקה, אבל כשאין משקה בעין אלא הפירות והתבשיל מלוחלחים במשקין, אע"פ שהוא טופח אין לו דין משקה.

ובזה נחה שקטה הקושיא של מהרי"ט, דהנך מתניתין איירי כשיש משקה צלול בעין ומשום הכי הוו תחלה, ומ"ש רש"י ז"ל (ברכות נ"ב ע"א ד"ה אין כלי מטמא) דאע"פ שיש משקה תבשיל טופח על הידים אין לו תורת משקה, היינו כשאין שם משקה בעין אלא מלוחלוחית התבשיל.

ואם תאמר א"כ תיקשי מה הועילו בית הלל בתקנתם, ניחוש לתבשיל שיש בו מרק ויהיה משקה טופח על הידים מהמרק שנתבשל ויטמא מאחורי הקערה ויתטמאו הידים. ויש לומר דאין רגילות לאכול תבשיל שיש בו מרק כי אם ע"י כף ומשום הכי לא חיישינן שיתטמאו הידים, אבל בתבשיל מצומק שאין בו מרק כי אם לחלוחית מים רגילות לאוכלו ביד, ומשום הכי איכא למיחש ליה.

אמנם הקשה מהא דתנן בריש פרק ג' דטהרות (משנה א'), הרוטב והגריסין והחלב בזמן שהם משקה טופח הרי אלו תחלה לעולם, והכי מייתו לה בתוספתא (טהרות פ"ב ה"ג). הרי דאע"פ שהוא מבושל יש לו תורת משקה שנעשה תחלה. ותו הקשה מהא דתנן בסוף פרק ה' דמכשירין (משנה י"א), האשה שהיו ידיה טהורות ומגיסה בקדרה טמאה, אם הזיעו ידיה טמאות, היו ידיה טמאות ומגיסה בקדרה טהורה, אם הזיעו ידיה הקדרה טמאה. ר' יוסי אומר **אם נטפו**. פירוש דלית ליה דהוי הבל חבור. וכשנטף היאך הם מטמאין, הרי ידיה שניות, ואין שני עושה שלישי בחולין, אלא ע"כ היינו דחשיב האי זיעה משקה ונעשה תחלה אע"ג דמחמת תבשיל בא, ואם התבשיל עצמו אינו מטמא משום משקה היאך זיעה מטמאה, לא עדיפא מתבשיל דאתיא מחמתיה, דזיעה בעלמא לא מכשרא כדתנן בפרק בתרא דמכשירין (פ"ו משנה ז') (ואלו מתטמאין ומטמאין) [אלו לא מטמאין ולא מכשירין] הזיעה כו', אלא כשבא מחמת משקה הוא דמכשרא, כדתנן בפ"ב (משנה ב') מרחץ טמאה זיעתו טמאה וטהורה בכי יותן, שהזיעה מכשרת את הפירות הואיל ומחמת המים היא באה, אלמא מוכח דאף משקה של תבשיל יש עליו תורת משקה להכשיר ולהיות דינם כדין משקה שהם תחלה עכ"ל.

וקשה לי אמאי לא מייתי ראיה מדברי ת"ק דקאמר אם הזיעו ידיה הקדרה טמאה, לפי שהבל מחבר את הזיעה והמשקה והוי כאלו ידיה נוגעות במשקה, ואפילו יהיו ידיה נוגעות משקה מאי הוי, הידים שניות הן ואין שני עושה שלישי בחולין. ועוד קשה דלימא דהאי מתני' איירי בקדרה של תרומה.

ולכן נראה לי דחסרון יש בדבריו, הקדרה טמאה ופירש ר"ש כו' והרי ידים שניות כו', ואין לומר דההיא בתרומה איירי, דהא קתני ר"י אומר אם נטפו, ואפילו נטפו מאי הוי, הרי הזיעה נטמאה מחמת הידים שהן שניות ונעשה שלישי, ואיך תטמא את התבשיל הא אין שלישי עושה רביעי בתרומה,

וכן כתב בספר עמק ברכה⁹⁴ (חלק א' ברכות הנהנין) כלל ה' סימן א', דפירות מבושלים במים ויש להם מרק אין לאכול אותם בלא נטילה, כיון שטבולו במשקה דבשול אינו מוציאו מתורת משקה אע"פ שנשתנה מראית המים. ומשמע מדבריו דאם אין מרק א"צ נטילה. וכן משמע למהרש"ל (ים של שלמה חולין) בפרק כל הבשר סימן ח"י שכ"כ וז"ל, ובמרדכי (ברכות סימן קצ"ב) כתב לאו דוקא פירות קאמר אלא אפילו תבשיל מחטים כו', וכתב מהר"י קארו בסימן קנ"ח ודוקא באין משקה טופח עליהם, ולא נהירא דאפילו משקה טופח עליהם לא נקרא זה טבולו במשקה אלא בשול קרו להו, ולא גזרו אלא במה שצריך לטבול אותם במשקה אבל לא בלחלוחית של עצמו, ומשום הכי לא בעי נטילה לצלי. והראיה ממ"ש הרשב"א גבי בלם ליה אומצא כו', ואמאי לא פירש שהיה מנער כל טופח מן המים ולחלוחית המים שהיה עליו קודם צליה, אלא כל כה"ג לא נקרא כל שטבולו במשקה עכ"ל.

ופי' דבריו, כשמשליכין החטים נבלעים המים בחטים ואח"כ פולטים כדרך כל התבשילין, וכיון שנבלעו המים בחטים בטל מעליהם תורת מים, ואינו נקרא מים אלא לחלוחית של עצמו, ומשום הכי אינו צריך נטילה. ומשמע מדבריו דדוקא כשאין מרק אלא לחלוחית שעל החטים או הבשר א"צ נטילה, אבל אם יש מרק צריך נטילה. וכך נ"ל להחמיר לעצמי, דאע"ג דמידי דרבנן הוא וספיקא דרבנן לקולא, היינו כשהוא ספק שקול, אבל הכא דכל דברי הפוסקים סתומים ואפשר לפרש דבריהם ע"ד שכתבתי, דהיינו כשאין מרק בתבשיל, ועוד דמהירושלמי שהבאתי לעיל מוכח להדיא דברכין, דהיינו שהוא מרק צלול, מודו בין ר' מנא בין ר"י בר בון דהוה משקה ופוסלין את המקוה. גם מהר"ש סאגיס לא נתבאר דעתו, ואפשר שהוא לא היה אומר שאין צריך נטילה אלא כשנעשו גוף אחד האוכל והמשקה, כמו שהוא הענין באלו הפירות המרוקחות

94. למהר"א סגל ובנו בעל השל"ה.

בדבש, שמבשלין אותו כל כך עד שנבלע הדבש לתוך הפרי ונעשה הכל כגוף אחד, אבל בשאר התבשילין שיש בהם מרק אלא שנכנס בהם טעם התבשיל והפרי במים, לא נתבאר בשום פוסק. ובספר עמק ברכה כתב להדיא דצריך נטילה וכמש"ל, זולתי הרב מהר"א נ' יעיש שכתב דכיון שנכנס טעם הפרי במים אינו משקה, כדאשכחן לענין ברכה דאמרינן בגמרא מיא דשילקא כשילקא, ולדידיה קשיא ליה הנך מתני' כמ"ש מהרי"ט ז"ל, ולכן יש להחמיר. אבל כשאין מרק בתבשיל אלא שנעשו האוכל והמשקה גוף אחד, בהא יש להקל, דהא איכא הרשב"א ורש"י. וגם דברי התוספות (חולין ק"ז ע"ב ד"ה בלם) אפשר לפרש דסבירא להו כהרשב"א, מדפירשו דפת היה נותן לו עם הצלי.

וגם המרדכי הכי סבירא ליה, דהרי סתם כתב דאפילו תבשיל מחטים הרי הם כפירות, משמע אפילו שיש עליהם משקה טופח, ולא כמו שפירש דבריו הרב בית יוסף (סימן קנ"ח עמ' ק' ד"ה וכתב המרדכי). והרב שיירי כנסת הגדולה (סימן קנ"ח הג' הטור ס"ק ג') לא ראה דברי המרדכי במקומם, והבין דמ"ש הבית יוסף כלומר כו' הם דברי המרדכי, ולכך כתב דהמרדכי סבירא ליה כדעת מוהרי"ט, וליתא אלא דברי הבית יוסף הם. אבל משמעות דברי המרדכי הוא דאפילו יש עליו משקה טופח א"צ נטילה. וכן דעת מהרש"ל ומהר"א נ' יעיש ומהר"ש סאגיס. וגם הרב מהרי"ט אפשר דלא פליג אלא במ"ש מהר"א דכיון דנכנס טעם הפרי במים א"צ נטילה, אבל כשנעשו גוף אחד אה"נ דאיהו נמי ס"ל דא"צ נטילה.

ומהירושלמי שהבאתי לעיל לא קשיא מידי, שכבר פי' לעיל דקשין היינו שגוף הכבשים והשלקות מעורבין עם המים ואינם מים לבדם, אבל ס"ס יש מרק צלול, אבל כשאין מים כלל אלא לחלוחית שעל הכבשים והשלקות אין סברא לומר שיפסלו את המקוה, ואפילו את"ל דבהא פליגי, בדרבנן אזלינן אחר המיקל, ולכך נראה לי להקל.

ומסתמא כיון שמעלה הבל הוא רותח, ואפילו הכי קרוי משקה ומטמא מה שלמטה ממנו המשקין שלמעלה ממנו, וגם הכלי שמערה ממנו נטמא מחמת (השקין) [המשקין] שבתוכו, הרי דהדבר פשוט דאין הבשול מוציאו מידי משקה. ומהר"א לא איירי אלא כשנתבשלו עם מין אחר דוקא ומשום דנשתנה טעמו לטעם אחר המבושל בו, ומשום הכי לא הקשה הרב מהר"ט מהאי מתני' דכתיבנא, משום דלא איירי האי מתני' אלא במשקין לבדם ולא ע"י תערובת, ובמשקין לבדם ליכא מאן דפליג.

גם תמהני עליו במ"ש דזה ג"כ דעת (הרמב"ם) [הרדב"ז] כדעת אותו הפוסק, ולא באו לדון אלא על הדבש אם נקראת מבושלת באותו חמום או לא, שהרי הוא עצמו כתב לשונו שכתב הרדב"ז דלא ראה להתיר את הויגוואיל"ס בלא נטילה אא"כ נתבשל הדבש עד שאינו ניגר כשאר משקים, ואי ס"ל דכל משקה מבושל א"צ נטילה, למה צריך שיהא מבושל כ"כ עד שאינו ניגר, כיון שהרתית ע"י האור קרוי מבושל. ותו דא"כ למה כתב במים ובטל דלעולם קרויים משקה לפי שאין נעשים גשם עבה, ומאי אייריא שאין נעשים גשם עבה, כיון שהרתיתו הוה מבושלים וא"צ נטילה.

גם מ"ש דדעת הרדב"ז כדעת מהר"ש ומהר"א ליתא, דלא דמי נדון מהרדב"ז לנדון מהר"א, דהרדב"ז מיירי בדבש לבדו שנתבשל עד שנתעבה ונעשה קשה כאבן שאינו ניגר כלל, דיבש היה כעץ, ומשום הכי אינו צריך נטילה דאין כאן משקה כלל, אבל בנדון מהר"א, דהיינו שנתבשל הפרי עם הדבש ויש שם דבש בעין כעין מרק, אלא שנכנס טעם הפרי בדבש, אפשר דסבירא ליה כדעת הרב מהר"ט דצריך נטילה.

ולכן יש ליזהר בכל משקה מבושל, כגון חלב מבושל או דבש מבושל שמטבלין בו, ליטול ידי, ואין לאוכלו בלא נטילה כלל, זולתי כשנעשה גשם עד שנתבטל מתורת משקה וחזר להיות אוכל, דאינו מכשיר לענין טומאה, גם א"צ נטילת ידים

ודע כי עד כאן לא פליגי אלא כשנתבשלו אלו המשקין בפרי או בדברים אחרים, אבל אם נתבשלו אלו המשקין לבדם כ"ע לא פליגי ולדברי הכל צריך נטילה, דאין הבשול מוציאו מידי משקה. דדוקא כשנתבשל בדברים אחרים שנשתנה טעם המשקה בטעם התבשיל שנתבשל בו סבירא ליה למהר"א דכשם דלענין ברכה בטל מעליו שם מים ואין מברכין עליהם אלא כברכת הפרי או התבשיל שנתבשל בו ה"נ לענין טומאה אין לו תורת משקה אלא כאוכל דמי, אבל במשקה מבושל לבדו מהיכי תיתי דאין לו תורת משקין, פשיטא ופשיטא דלכ"ע צריך נטילה, ולא נמצא חולק בזה זולתי מורה אחד. וכבר נשאל הרדב"ז על זה (ח"ד) בסימן פ"ג אם יש לסמוך על הוראה זו, והשיב דלא מצא טעם להתיר, ולא פוקי ממ"ש בספר כנסת הגדולה (סימן קנ"ח הגהת הטור ד"ה הסופגנין) שכתב דכיון שהוא מבושל אינו צריך נטילה.

ואותו המורה סבירא ליה כדעת מהר"ש סאגיס, ולכך התיר (הויג"ולאס בלעז ובערבי זלאביי"ה) בלא נטילה, מפני שהדבש שמשמין עליהם הוא מבושל, שמחממין אותו כדי שיהא ניתך וניגר. ולא ירד לעמקן של דברים, ואפילו לא השגיח בדברי מהר"א שכתב וז"ל, ובכיוצא בזה א"צ נטילה, מפני שלא גזרו אלא במה שטבולו במשקה גמור בלי עירוב, ובנידון דידן אין כאן משקה גמור כו' ע"כ, הרי מוכח להדיא מדבריו דדוקא ע"י עירוב הוא דאין לו תורת משקה, אבל אם אינו מעורב אלא משקה לבדו יש לו תורת משקה אע"פ שהוא מבושל, דאין הבשול מוציאו מידי משקה. ומשנה שלימה שנינו במסכת מכשירין פ"ה (משנה י'), המערה מחם לחם מצונן לצונן מחם לצונן טהור, מצונן לחם טמא. ופירש ר' עובדיא (ד"ה המערה), שמשקין שבכלי העליון שמערה ממנו טהורים, ושכללי התחתון שמערה לתוכו טמאים. מצונן לחם טמא, שתחתון החם מעלה הבל לעליון הצונן ומטמאו, שהענן העולה מן החם כמשקה הוא חשוב. וכן כתב הרמב"ם בפ"ז מהלכות טומאת אוכלין (ה"ב).

עליהם למשקה, ומנא אמינא לה, דתנן במסכת מכשירין פ"ה (משנה ט') כל הנצוק טהור כו', וכתבה הרמב"ם בפ"ז (ה"ד) כו' עכ"ל.

מ"ש דאם נתקשו מעט ועדין הם נגרים דצריך במחשבה, לא ידעתי מנין לו, ואפשר לומר דסברא הוא, דכיון דהוא קרוש אין דרך בני אדם לשתותו ולכך צריך מחשבה. ונראה מדבריו דדבש העושים מן התירוש שנקרא בערבי דב"ס, אם לא נתקשה כלל צריך נטילה דהוי טבולו במשקה, ואע"ג דפנים חדשות באו לכאן והרי נשתנה לענין ברכה שמברכין עליו שהכל, מ"מ תולדות לין הוא, כמו החומץ דהוי משקה כמו שהוכחתי לעיל בראיות ברורות, ה"נ בזה הדב"ס. הרי לך בהדיא שכתב דאין מוציא למשקה מתורת משקה אלא דוקא כשהוא קרוש, אבל אם אינו קרוש אע"פ שהוא מבושל משקה גמור הוא. ולכך יש לזהר בויגוואיל"ס שמריקין עליהם דבש חם, ליטול ידיהם מפני הדבש. ואם אין עליהם דבש אלא שמטוגנים בשמן זית נראה לי שא"צ נטילה, לפי שהשמן מובלע בתוכם ואין השמן בעין, ואע"פ שיש עליו לחלוחית והוא טופח על מנת להטפוח אין בכך כלום, וכמ"ש הרשב"א בבשר צלי דא"צ ליטול.

ומזה שכתבתי יתבאר לך שאסור לאכלם אלו המשקין אפילו ע"י כף, דחיישינן שמא יגע וכמש"ל בדבר שטבולו במשקה, ואין בין משקה חי למבושל כלל כי הכל אסור מדינא, ודלא כמ"ש בשיירי כנסת הגדולה (הג' ב"י ס"ק ד') דיש להקל במבושל לאכלו ע"י כף כי תרי חומרי לא עבדינן, ואיהו לטעמיה אזיל דסבירא ליה דפלוגתא דרבנותא הוא במשקה מבושל לבדו, ורוב הפוסקים סבירא להו דאינו משקה, ולכך כתב דהוא חומרא. אבל כבר

המטביל בו, כי אין לו דין משקה. וכמו שכתב כל זה הרדב"ז בהדיא (ח"א) [ח"ד] סימן פ"ג וז"ל, ולענין הטעם הב' אם נתבשל המשקה כ"כ כו', תדע שהדבש עושין ממנו מיני מתיקה כו', והרי החלב מתקשה ע"י בישול וכן הדם מתקשה כו', וכן היין עושים ממנו בעודו תירוש ע"י בישול דבש הנקרא בערבי דב"ס, וכן עושים ממנו מיני מתיקה יבש שצריך קרדום לחתוך אותו, וכן השמן וכו'. וכ"ת אה"נ דבעודו קרוש נמי הוי משקה, ליתא, דבהדיא תנן בתוספתא דטהרות⁹⁵ דשמן הקרוש אינו לא אוכל ולא משקה, וכן חלב⁹⁶ וכן דם (שם ה"ב). ופסק הרמב"ם בפ"א מהלכות טומאת אוכלים (הל' י"ט) וז"ל, השמן הקרוש אינו לא אוכל ולא משקה, חשב עליו כשהוא קרוש בין לאוכלין בין למשקין בטלה דעתו אצל כל אדם. הרי לך בהדיא שאם אלו המשקין קרשו מאליהם אפילו חשב עליהם למשקין בטלה דעתו ואינו מתטמא טומאת משקין, וכ"ש דאינו מכשיר לקבל טומאה, ומינה נמי דהמטביל בהן א"צ נטילה. וכ"ש אם קרשו ע"י בישול, דאם חשב עליהם לאוכלין מתטמא טומאת אוכלין, ואם חשב עליהם למשקין בטלה דעתו אצל כל אדם. והכי תנן בהדיא⁹⁷, השלג אינו אוכל ולא משקה כו', ופסקה הרמב"ם בפרק הנזכר (הל' כ"ב), והרי השלג מים קרושים הם בעין. והטעם נראה לי כי שאר משקין יש להם עצמות וממשות ומתעבים ע"י האור, אבל המים אפילו אם תבשל אותם הם מתמעטים ואינם נעשים גשם עבה, ולפיכך לעולם תורת משקה עליהם. כללא דמלתא, כי שאר משקין חוץ מן הטל והמים שנתעבו ונתקשו, בין ע"י בשול בין ע"י צנה בין ע"י שעמדו זמן רב, אין להם תורת משקה כלל אפילו חשב עליהם למשקין, ואם נתקשו ונתעבו מעט ועדין הם ניגרים, שם משקה עליהם אם חשב

95. בכס"מ על דברי הרמב"ם פ"א מטומאת אוכלין הל' י"ט גבי השמן שקרש כתב ז"ל, תוספתא פ"ב דטהרות אלא שהיא כתובה בשיבוש.

96. עיין לעיל ס"ק י"ד ומש"כ שם בהערה 69.

97. בגמרא נדה י"ז ע"א איתא, תנן התם שלג אינו לא אוכל ולא משקה. וכתב הר"ש בפירושו למשניות טהרות פ"ג סוף משנה ב', דבכל הספרים גרסינן תנן התם, ואין משנה אלא ברייתא. ושם הביא הר"ש גירסא אחרת לתוספתא טהרות פ"ב, ושם גרס השלג לא אוכל ולא משקה. וכן ציין הכסף משנה על הרמב"ם פ"ב מהל' טומאת אוכלין הל' כ"ג ע"ש.

ליה דאפילו יש עליהם משקה טופח א"צ נטילה,
וכבר כתבתי לעיל דכן עיקר.

כו. השותה א"צ ליטול.

הטעם כתב הר"ן בפרק ערבי פסחים (כ"ה ע"א מדפי
הרי"ף ד"ה והא), משום דלא עביד דנגע
במשקין שבתוך הכוס, אבל בטבולו במשקה עביד
דנגע במשקין. וכן כתב ה"ר יונה בפרק אלו דברים
(ברכות מ"א ע"א מדפי הרי"ף ד"ה כל שטיבולו) וז"ל, אבל
המשקין כיון שאינם נאחזים בידים שאדם שותה
אותם ע"י הכלי לא היו צריכים נטילה מן הדין, אלא
מפני שהמשקין עלולין כו', ולפיכך החמירו חכמים
בהם והצריכו לכל דבר שטבולו במשקה נטילת ידים
עכ"ל. ופירוש דבריו, דכיון שאינם נאחזים ביד א"כ
לא היו צריכים נטילה מן הדין אפילו דבר שטיבולו
במשקה, לפי שאף דבר שטבולו במשקה אינו נאחז
בידים שאדם אוזז בראש הפרי או הירק ואוכל אותו,
אבל אינו אוזז אותו במקום המטובל במשקה, אלא
מפני שהמשקין עלולים כו' החמירו חכמים בדבר
שטבולו במשקה, דאע"ג דאין המשקה נאחז בידים
מ"מ הצריכו נטילה משום דעביד דנגע במשקין
שע"י טבול, וכיון דמצוי הוא ליגע במשקין חששו
חכמים והצריכו נטילה, אבל בשותה כיון דלא עביד
דנגע במשקין שבתוך הכוס לא חששו חכמים
להצריכו נטילה ואפילו ידו אחת, ודלא כהרשב"א
(תורת הבית הארוך בית ששי שער א').

וכתב הבית יוסף (סימן קנ"ח עמ' צ"ט ד"ה ורבינו ירוחם)
דכל הפוסקים דלא הזכירו הא דהרשב"א
נראה דחלוקין עליו, ונהוג עלמא כותייהו, וכל
המשנה אינו מן המחמירין אלא מן המתמיהין.

ומיהו לפי טעם זה דה"ר יונה והרשב"א נראה
דדוקא בשותה אותם ע"י כלי א"צ נטילה,
אבל אם שותה אדם בידו מן הנהר או מהמעין בלא
כלי צריך ליטול ידיו, אבל לא נהוג עלמא הכי. וכן
כתב הרדב"ז בתשובה (ח"א) סימן ע"ח, שלא ראה
מימיו מי שנזהר בזה. ואפשר לומר דאינהו לא אמרי
אלא בעיקר התקנה שלא תיקנו במשקין נטילה משום

כתבתי לעיל דליתא, דמבושל לבדו ליכא מאן דפליג
דמשקה גמור הוא אליבא דכולי עלמא, ואפילו
במבושל עם מין אחר ויש מהמשקה מרק צלול בעין
שלא לאכלה ע"י כף, כדמוכח מהירושלמי שכתבתי
לעיל דברכין כולי עלמא מודו דהווי מים, הוא הדין
נמי לכל המשקין.

כלל העולה מכל מ"ש דהלכות חלוקין יש במשקין,
דאם הוא מרק צלול בין שנתבשל לבדו בין עם
מין אחר צריך נטילה, ואם אין כאן מרק אלא שהוא
קרוש ויבש הרי הוא אוכל וא"צ נטילה, ואם הוא
קרוש אלא שאינו יבש שעדין הוא ניגר, אם חשב
עליו למשקין צריך נטילה ואם לאו א"צ נטילה.
ובטל ובמים אפילו הם קרושים ויבשים כאבן, אם
חשב עליהם למשקה צריך נטילה, ואם הם מבושלים
עם מין אחר ואין שם מרק, אלא המשקה מובלע
בתוך האוכל ונעשו הכל גוף אחד, אע"פ שיש
לחלוחית טופח על מנת להטפית א"צ נטילה. ומי
כבשים פשיטא דהווי משקה וצריכים נטילה, ומשנה
שלימה שנינו גבי מקוואות מי כבשים ומי שלקות
פוסלין את המקוה וכמש"ל, וזה א"צ לפנים.

כה. ותבשיל מחטים והם נגובים דינו כפירות.

כבר כתבתי לעיל בסימן שקודם זה שזהו פירוש
הבית יוסף בדברי המרדכי, ומהרש"ל כתב
עליו ולא נהירא ע"ש. אבל איכא למידק על הרב בית
יוסף מנא ליה לפרש בדברי המרדכי דאיירי בנגובים,
מאחר דהרשב"א סבירא ליה בבשר צלי דאפילו
משקה טופח עליו א"צ נטילה מפני שאינו משקה,
נימא דאף המרדכי ה"נ סבירא ליה כהרשב"א.

וי"ל דכונת הבית יוסף לומר דאין ללמוד כלום
מהמרדכי אי סבירא ליה כהרשב"א או לא,
דאפשר לפרש דבריו דאיירי בנגובים, אבל טופח
עליהם אה"נ דמודה דצריך נטילה, וקמ"ל דאע"ג
דהווי חטים ויש בהם סרך תרומה אינן דומין לפת
אלא הרי הם כפירות, וזהו מה שהשמיענו כאן מרן,
אבל אה"נ דלהרשב"א אף בתבשיל של חטים סבירא

אסח דעתיה, וכיון דרב פפא סבירא ליה דאינו מועיל הכי הלכתא⁹⁸.

אבל איכא למידק בדברי התוספות, דכיון דלחולין לא בעי כונה, א"כ היכי קאמרי כיון דנטל יועיל, אפילו לא נטל יועיל, דאף לכתחלה לא בעי כונה. ותו קשה בדברי הרב המחבר, דלקמן סימן קנ"ט (עמ' קי"ד ד"ה אבל כל אדם) הביא פלוגתא דרבוותא אי בעי כונה לנטילה או לא, וכתב אח"כ דלענין הלכה נקטינן כהרשב"א (תורת הבית הארוך בית ששי שער ד') להצריך כונה לכתחלה⁹⁹ דוקא, אבל בדיעבד אם נטל ולא כיון כשר, וא"כ למה כתב כאן סברא זו דיש מי שנראה מדבריו דאפילו בדיעבד לא יועיל לו נטילה זו.

וי"ל דלא מיקרי בדיעבד אלא דוקא כשנטל ידיו לאכול פת ולא כיון, אם נאמר שצריך לחזור וליטול ידיו משום חסרון כונה הוי בדיעבד, אבל היכא שלא נטל ידיו לפת אלא לדבר שטבולו במשקה ועתה רוצה לאכול פת, אם נאמר לו שמותר לאכול פת בלא נטילה הוי לכתחלה, ולכך צריך לחזור וליטול.

והשתא נחא דברי התוס', דר"ל דהמקשה ס"ד כיון שידיו נקיות, שכבר נטל, יועיל לו, דדוקא נטילה מעכבת אבל כונה אינה מעכבת כלל, ואפילו לכתחלה לא בעי כונה, אבל רב פפא סבירא ליה דלכתחלה מיהא בעי כונה, וא"כ אם נטל לטבול ראשון יטול בטבול שני, דהיינו לכתחלה. ומשום הכי פסק כאן המחבר סברתם, לומר דיש מי שנראה מדבריו דזה מיקרי לכתחלה ולכך לא תועיל לו הנטילה. ועדין אפשר לומר בכונת דברי התוס', דמאי דקאמרי דלחולין לא בעי כונה היינו בדיעבד, ורב פפא סבירא ליה דאפילו בדיעבד בעי נטילה, ובהא לא קי"ל כותיה מדלא הזכירוהו הפוסקים, ולכך הבית יוסף הניחו בצ"ע.

דלא עביד דנגע, וכיון דלא עביד דנגע אף בשותה בידיו א"צ נטילה, משום דהוי מלתא דלא שכיחא, דאפילו הולכי דרכים מוליכים עמהם כלי כדי לשתות מן הנהרות ומן המעינים, וכיון דלא שכיחא לא גזרו רבנן. וכמ"ש לעיל (ס"ק א' ד"ה ואע"ג) בפת הבאה בכסנין, דהטעם דא"צ נטילה הוא משום דהוי מלתא דלא שכיחא, א"כ ה"נ.

ומיהו אם רוצה להחמיר על עצמו וליטול ידיו נראה דאינו מן המתמיהין, וכן נראה מדברי הבית יוסף, שלא כתב דהמחמיר על עצמו הוי מן המתמיהין אלא דוקא גבי שותה, אבל לא בפת הבא בכסנין, דהטעם משום דהתם איכא ברייתא בברכות (מ"ג ע"א) דתני בא להם מים נוטל ידו אחת, והפוסקים לא הזכירוהו, נראה להדיא דסבירא להו דא"צ ליטול כלל, ומשום הכי המחמיר הוי מן המתמיהין, אבל בפת הבאה בכסנין אין הכרח, דמ"ש הוא משום דאין חלוק ביניהם כלל דפת גמור הוא, וכי היכי דבפת גמור צריך נטילה ה"נ בפת הבאה בכסנין, וא"כ ה"נ בשותה בידיו, אפשר לומר דמה שלא הזכירוהו הוא משום דהוי בכלל שטבולו במשקה.

כז. נטל ידו כו' יש מי שנראה מדבריו כו'.

הוא מדברי התוס' בפרק ערבי פסחים, כמ"ש הרב בית יוסף (עמ' ק' ד"ה מדברי), וז"ל התוס' שם דף קט"ו (ע"ב ד"ה אסוחי), אסוחי אסח כו' תימה אמאי צריך האי טעמא, תיפוק לי דנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה אלא שלא יטמא המשקין. וי"ל דקס"ד כיון שנטל יועיל אפילו לנהמא דחולין לא בעו כונה, לכך צריך להאי טעמא ע"כ. ומדקאמר דס"ד משמע דלמסקנא ולקושטא דמלתא לא קאי הכי, אלא דהמקשה ס"ד דכיון דנטל יועיל, ומשום הכי הקשה למה לי נטילה תרי זמני. ורב פפא תירץ לו לפי שטתו, דאפילו תימא דכיון דנטל יועיל אפילו הכי צריך נטילה תרי זמני, משום דאסוחי

⁹⁸. עיין דרכי משה ס"ק ב'.

⁹⁹. בשו"ע שם סעיף י"ג כתב בלשון לכתחילה יכוין וכו' וע"ש.

מהני, דמלתא דלא דמיא עליה דאיניש עביר ולא אדעתיה, ולכך צריך לחזור וליטול.

והב"ח רוח אחרת עמו בהבנת זה הדין, והוא מפרש דהכא מיירי בנוטל לצורך דבר אחר ומתנה עליהם כל היום, ואין התנאי מועיל לו מפני שהוא באמצע היום, כמ"ש בסימן קס"ד (עמ' קמ"א סוד"ה ומ"ש הר"פ) וז"ל, ואם אינו נוטל באמצע היום לצורך אכילה אלא לצורך דבר אחר [ומתנה עליו כל היום], כ"ש דאין התנאי מועיל כיון דלא נטל לאכילה, וכמ"ש הבית יוסף בשם האגור (סימן ר"ז) לעיל סימן קנ"ח (עמ' צ"ז ד"ה כתב האגור) ובשולחן ערוך (סימן ס"ח) [סעיף ז'] (עכ"ל הב"ח).

ועל פי זה תמה (הב"ח סימן קנ"ח עמ' ק"ב ד"ה כתב) על הרב בהגה כאן והוצרך לידחק בפירושו וז"ל, הוראה זו תמוהא, ונראה ליישב דסבירא ליה כה"ר יונה כו', וכמ"ש בית יוסף לקמן סימן קס"ד, השתא לפי זה זה שנטל ידיו שלא לאכול עכשו אלא לאחר שעה ושתיים חשיב ליה תנאי שלא בשעת אכילה ומהני אם לא הסיח דעתו [וכו']. וצ"ל לפ"ז ואע"פ שאינו מתנה כך בפירוש בשעת נטילה אלא שמחשב כך בדעתו חשיב ליה מתנה וכאלו התנה בפיו בפירוש דמי, ומ"מ משום ספק דלמא אוכל בלי נטילה, כיון דלא התנה בפיו בפירוש אלא במחשבה, וגם לא היה התנאי שחרית, כתב דיטול ידיו לפני אכילה. ומשום ספק ברכה לבטלה דשמא מהני תנאי זה כתב דיטול ידיו ולא יברך עכ"ל.

ולענין הלכה נראה דא"צ נטילה כלל, דכיון דכבר נטל א"צ לחזור וליטול מפני חסרון הכונה, דכונה אינה מעכבת בדיעבד. ועוד דהתוס' (קט"ו ע"א ד"ה כל שטיבולו) הולכים לשטתם דאין הנטילה בדבר שטבולו במשקה אלא משום סרך תרומה ולא משום קדושה, אבל לרש"י וסיעתו שכתבתי לעיל דהוי טעמא משום קדושה ונקיות ג"כ כפת, ודאי דמועלת בפת וא"צ לחזור וליטול, וכן כתבו בלחם חמודות (דברי חמודות חולין פ"ח אות מ"א) וב"ח ופשוט¹⁰⁰.

כתב ואין צריך לימר כו'.

כן כתב בשבלי הלקט סימן ל"ו¹⁰¹, וכן כתב הרשב"א בפרק כל הבשר (חולין ק"ו ע"א ד"ה אמר רב), הביאו הבית יוסף לקמן סימן קס"ד (עמ' קמ"א ד"ה וכתב הרשב"א). ומדבריו מוכח להדיא דהטעם דצריך נטילה הוא משום דאינו נזהר מלטנפם ולטמאם ואפילו לשעתו.

וקשה דהא לקמן סימן קנ"ט (עמ' קי"ד ד"ה וז"ל) הביא הבית יוסף משמו דסבירא ליה דלא בעי כונה, וזה לשון שבלי הלקט (סימן קל"ה), המטביל ידיו בין נתכוון בין לא נתכוון יצא, וא"כ הכא למה כתב דצריך נטילה אחרת¹⁰².

וי"ל דלאו משום כונה הוא, אלא שכיון שנטל על דעת שלא לאכול אפשר שלא נזהר ליטול ידיו בכל תנאי הנטילה. ואפילו הוא אומר דנזהר לא

100. עיין עוד שו"ת מהרי"ף סימן פ"ג מש"כ בזה.

101. בשבלי הלקט מהדורת ויניציאה ש"ו, הוא בכלל ג' סדר ברכות סימן ל"ו, ובשבה"ל שלפנינו (מהדורת וילנא) הוא בסימן קל"ה. אמנם מה שהביא רבינו להלן בסמוך מהבית יוסף שהביא בשם השבה"ל דהמטביל ידיו בין נתכוין בין לא נתכוין יצא, במהדורת ויניציאה אינו, אלא במהדורת וילנא, וראה בהקדמת הר"ש באבער לשבלי הלקט וילנא, שכבר כתב שמהדורת ויניציאה היא קיצור משבלי הלקט השלם והארוך, והמדפיס הזה קיצר והשמיט הרבה ממנו.

102. ז"ל השבלי הלקט שם, שאלו תלמידיו את רבינו שלמה זצ"ל, הנפנה ונטל ידיו צריך ליטול ידיו פעם אחרת לאכילה אי לא. אמר להם אף אני כך שאלתי את רבינו יעקב בר יקר זצ"ל, ואמר לי שצריך ליטול ולחזור וליטול, ולברך על הראשונה אשר יצר ועל השניה על נטילת ידים. ואומר אני נטילה אחת עולה לכאן ולכאן, כי הא דאמר רב נטל אדם ידיו שחרית וכו'. וכתב אחי ר' בנימין נר"ו, אם לאחר שנפנה נטל ידיו כדי לסעוד מיד באותה נטילה, מברך עליה על נטילת ידים ואשר יצר ודיו בנטילה אחת כדברי רבינו שלמה זצ"ל, ואם לאחר שנפנה נטל ידיו ואין בדעתו לסעוד, אע"פ שמיד לאחר נטילה נמלך לסעוד צריך לחזור וליטול ידיו לשם סעודה ולברך על נטילת ידים כדברי רבינו יעקב בר יקר זצ"ל. והמטביל ידיו ביו נתכוין ביו שלא נתכוין יצא וכו'.

כמ. ואם לא הסיח כו'.

הוא פירוש דברי המחבר, דהא דקאמר דיש מי שנראה כו' היינו דוקא בלא הסיח, דאם הסיח פשיטא דלכ"ע אותה נטילה לא מהני, אלא דוקא בלא הסיח הוא, ואפילו הכי לא יברך, משום דכיון דלרש"י וסיעתו א"צ נטילה, אם יברך הוי ספק ברכה לבטלה, ולכך לא יברך דברכות אינם מעכבות. ואפילו אם נטל ידיו שלא לאכול דאיכא למיחש שמא לא נזהר ליטול ידיו היטב, אפילו הכי לא יברך, דכיון דהוא אומר דנזהר אפשר שכך הוא האמת, ואם יברך הוי ברכה לבטלה, ולכך לא יברך.

ונראה דהכא מיירי כגון שנטל ידיו לדבר שטבולו במשקה ואכל דבר שטבולו במשקה, ואח"כ רוצה לאכול פת, ובסיפא נמי מיירי כגון שנטל ידיו והפסיק בדברים אחרים. אבל אם מיד שנטל ידיו נמלך לאכול ולא הפסיק בדברים אחרים נראה שצריך לברך, דאם הנטילה ראשונה לא הועילה והאי נטילה שניה הוי מדינא, א"כ שפיר מברך, ואי נטילה ראשונה הגונה וראויה, האי נטילה כמאן דליתא דמיא והברכה היא על נטילה ראשונה.

ואין לומר דנטילה שניה הויא הפסק בין נטילה ראשונה לברכה, דלא גרע מגביל לתורי (ברכות מ' ע"א) כמ"ש מהר"ם, הביאו הבית יוסף בסימן קס"ה (עמ' קמ"ב ד"ה אך מ"ש). ואפילו למ"ד התם דברכת אשר יצר הויא הפסק, בנטילה מודה דלא הוי הפסק, וכמ"ש מור"ם ב"ד סימן י"ט (סעיף א') גבי שחיטה, דאם שוחט דבר דאתייליד ביה ריעותא וצריך בדיקה ישחטנו בלא ברכה, וכשימצא כשר מברך על השחיטה, ולא הויא שחיטה הפסק.

ואע"פ שנגב ידיו ולא הוי עובר לעשייתם אפילו הכי מצי מברך, וכמ"ש הרב לקמן בהגהה (סעיף י"א), ועיין מ"ש שם (ס"ק ל"ח) בס"ד. והלבוש (סעיף ז') השמיט הגהה זו, נראה דהוקשה לו הא דכתבתי, וכן נראה שהוקשה להרב בעל נחלת צבי (סימן קנ"ח סעיף ז' ד"ה ומ"ש ואם לא). ואין כאן קושיא (במ"ש) [כמ"ש] וק"ל¹⁰³.

ואני שמעתי ולא אבין, מאי דוחקיה בלשון זה לפרש פירוש זה ודחוק כזה שכולו מקשה חדא, דהרי כתב המחבר ואין צריך לומר כו', ואם כדבריו מאי ואין צריך לומר דקאמר, הרי אפשר לומר דכיון דהוי התנאי שלא בשעת אכילה כהתנה שחרית דמי ומהני תנאי וכמ"ש בבית יוסף. ואע"ג דבשולחן ערוך נראה דחזר בו, שהרי לא כתב אלא שחרית דוקא, היינו משום דכיון דלא הזכירו בגמרא אלא שחרית אפשר דתרתני בעינן, שחרית ושלא בשעת אכילה, אבל אינו כ"ש מהדין הא' דהיכא שנטל לדבר שטבולו במשקה, כיון דיש פנים לכאן ולכאן.

ואי משום שלא הוציא התנאי בפיו אלא במחשבתו בלבד, וסבירא ליה להמחבר שכיון שלא הוציא התנאי בפיו כ"ע מודו דלא מהני תנאי זה, ומשום הכי כתב ואין צריך לומר, א"כ ההגה שכתב בעל המפה ואם [לא] הסיח דעתו יטול ולא יברך, משום דמספקא ליה אי מהני תנאי זה, פליג על הרב המחבר, וא"כ הי"ל לומר ויש אומרים.

ותו דהרי כתב שלא לאכול, ולדבריו הרי נטל לאכול לאחר שעה או שתיים. ואע"ג דהשתא נטל לצורך דבר אחר, אפילו הכי הרי מחשב עכשו שיועיל לו נטילה זו לאכילה.

ותו דאיך כתב ונמלך, דמתחלה כך היה בדעתו לאכול אחר שעה או שתיים. ואין לפרש דבריו דר"ל דנמלך לאכול מיד, ולרבותא נקטיה דאפילו נמלך לאכול מיד לא מהני תנאו, כ"ש כשלא נמלך אלא שאכל אחר שעה או שתיים כמו שחשב בשעת נטילה דלא מהני תנאו, דכיון דמיד אחר הנטילה אכל מפני מה לא תועיל לו, אי משום כונה הרי כיון, וגם כיון שנטל לאכול ודאי דנזהר ליטול ככל תנאי הנטילה, וא"כ אמאי לא מהני התנאי.

ותו דדין זה אין כאן מקומו, כי אם בסימן קס"ד מקומו. ותו דלמה כתבו כל דין זה ברמז וחידה. והעיקר כמ"ש ואין כאן קושיא כלל ודוק.

103. עיין באליה רבה ס"ק י"ח מש"כ על השמטת הלבוש ועל דברי הנחלת צבי בזה.

ל. אם נגע באכילתו כו'.

כבר כתב זה הרב המחבר להדיא בסימן קס"ד (סעיף ב'). ואפשר לומר שכתבו הרב כאן לומר דאף בטבולו במשקה צריך ליזהר שלא ליגע בעת אכילתו במקומות המטונפים בגופו, ואם נגע צריך לחזור וליטול. דאע"ג דלשיטת התוס' (פסחים קט"ו ע"א ד"ה כל שטיבולו) דס"ל דנטילת ידים דטבולו במשקה לאו משום קדושה ונקיות היא אלא כדי שלא יטמא את המשקין, והאידנא ליכא טומאה וטהרה בינינו, והנטילה היא משום חומרא שהחמירו חז"ל כדי לקיים מנהג הראשונים וכמ"ש לעיל (ס"ק ב'), וא"כ א"צ להחמיר כמו בפת להצריך נטילה כשנגע במקומות המטונפים, מ"מ לשיטת רש"י וסיעתו דס"ל דנטילת טבולו במשקה הוא כמו נטילה דפת, שהיא משום קדושה ונקיות, צריך ליזהר מלטנף הידים גם בטבולו במשקה כמו בנהמא, ואם נגע יחזור ויטול. ולכן לא כתב הרב כאן דצריך לברך כשיחזור ויטול כמ"ש הרב המחבר לקמן בסימן (קס"ג) [קס"ד], והרב לא הגיה שם עליו נראה דלא פליג עליה, אלא שכאן מיירי בטבולו במשקה שאז אפילו בנטילה א' אין לברך.

לא. מי שהיה במדבר וכו'.

כתב הרב מהר"א אמיגו ז"ל, דמדסתם כאן הרב המחבר ולא פירש שיכרוך ידיו במפה כמ"ש בסימן קס"ג (סעיף א'), ואוף הכי הר"ב הגה לא כתב ולא מיד, משמע דפטורים לגמרי ולא צריכי מפה, כיון דטרידי מחמת סכנה לא הצריכו לכרוך במפה, ולא דמי לההיא דסימן קס"ג דהתם ליכא סכנה¹⁰⁴.

לב. מי שהיה במדבר או במקום סכנה פטור מנטילת ידים.

אבל מ"מ צריך לכרוך ידיו במפה וכמ"ש הש"ע לקמן סימן קס"ג (סעיף א'), גבי מי שאין מים

מצויין לפניו ברחוק ד' מילין, והוא הדין הכא. וכן נראה מלשון הבית יוסף בסימן (קס"ד) [קס"ג] שכתב וז"ל, והערוך כתב וכו' וה"ר יונה כתב וכו', ומשמע מדבריו דכשאין מים מצויין לפניו ד' מילין וכו' יכול לאכול בלא נטילת ידים כלל, משום דהו"ל כהולכים במחנה וכו', ולענין הלכה נראה לי דאין להתיר לאכול חולין ע"י מפה וכו', ומיהו היכא דאין מים מצוין לפניו ד' מילין וכו' מותר לאכול ע"י מפה, דע"י שלט ידיו במפה דוקא הוא דשרי וכדברי הערוך, ונראה לו דהכי נקטינן עכ"ל. הרי דהולכים במחנה נמי אינן מותרים לאכול אלא ע"י מפה, דומיא דמי שאין מים מצויין לפניו ד' מילין, דהשוה אותם אהדדי. וכן כתב בלחם חמודות (דברי חמודות) פרק כל הבשר (ריש דף רכ"ג ע"א) סוף סימן ע"ב ע"ש, וכן כתב בספר נחלת צבי (בחיבורו עטרת צבי סימן קנ"ח ס"ק י"א).

אבל הרב מהר"א אמיגו ז"ל כתב דלא דמי הא דהכא לההיא דסימן קס"ג, דהתם ליכא סכנה אבל הכא כיון דטרידי מחמת סכנה אינן צריכין לאכול ע"י מפה. אבל שיירא ההולכת ממקום למקום דינה כדין יחיד העומד בביתו, כן כתב ה"ר יהונתן בפ"ק דעירובין (ד' ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ארבעה)¹⁰⁵. ומההיא דב"י אין ללמוד משם דהולכין במחנה נמי דפטורין וצריכין מפה, דההיא דכתב משום דה"ל כהולכין במחנה היינו לפי מאי דכתב ברישא ומשמע מדבריו וכו', אבל לאחר שחידש דלענין הלכה אין לאכול אלא ע"י מפה, אפשר דס"ל דלא דמי האי דאין מים מצויין דליכא סכנה להולכי דרכים דאיכא סכנה, ומ"ה אע"ג דמי שאין לו מים צריך מפה, הולכי דרכים אין צריכין מפה.

ואחר המחילה אין דבריו נראים לי, דהא קתני מי שהיה במדבר או במקום סכנה, דמשמע דבמדבר אע"ג דאינו מקום סכנה, פטור מנטילת

¹⁰⁴. בסמוך בס"ק ל"ב כפל רבינו דבריו והאריך בהם.

¹⁰⁵. ז"ל רבינו יהונתן שם, ארבעה דברים פטרו במחנה וכו' התירו להם חכמים למחנה היוצא להלחם אפילו למלחמת הרשות וכל שכן למלחמת מצוה אע"פ שהוא אסור לכל אדם ואפילו לשיירא ההולכת ממקום למקום שדין שיירא בד' דברים אלו

ידיים, והתם אמאי לא יכרוך ידיו במפה כיון דאין שם סכנה. ולכן נ"ל כמ"ש דה"נ צריך לכרוך ידיו במפה, ומ"ש או במקום סכנה איירי כגון [ש]הוא במקום גדודי חיה ולסטים, שאם יתעכב שם לבקש מים יסתכן, ולכן אין מחוייב לחזור אחר המים אע"ג דהם קרובים לפניו פחות מד' מילין או לאחריו פחות ממיל, וא"כ¹⁰⁶ עכוב בדבר אם נאמר שיכרוך ידיו במפה, ולכן אף במקום סכנה צריך שיכרוך ידיו במפה לאכול כמ"ש הבית יוסף ואין לשנות.

ואיכא למידק במאי עסקינן, אילימא באין מים מצויין לפניו ברחוק ד' מילין אפילו בשיירא מותר, כמ"ש המחבר לקמן בסימן קס"ג, ואי מים מצויין לפניו אמאי לא ימתין כיון שאין שם סכנה. ונ"ל דהכא מיירי שאין מים לפניו אלא יש עמו מים לשתייה לדרך יום או יומים, ואפילו הכי פטור מנטילת ידיים ואינו מחוייב ליטול מאותם המים, דכיון שהוא מדבר אפשר שיתעכב שם ויכלו המים ויבא לידי סכנה. וא"כ הולכי ימים, שהוא מצוי דרך יום אחד מהלכין אותו בעשרה ימים או יותר, פשיטא דאפילו יש לו מים כדי שחית יום אחד פטור מנטילת ידיים, שמא יתעכב שם ויכלו המים ויבא לידי סכנה.

כתב בארחות חיים (הלכות נטילת ידיים סימן ל"א) מים הראשונים מצוה והאחרונים חובה, למאי נ"מ לבטולי הנך מקמי הנך, שאם אכל עכשיו ואין לו מים אחרונים¹⁰⁷ והוא רוצה לאכול סעודה אחרת ביום, כגון סעודה שלישית בשבת, מבטל הסעודה ונוטל ידיו לברכת המזון, מפני שכבר נתחייב בברכה¹⁰⁸ עכ"ל.

משמע מדבריו דדוקא בכה"ג מבטלים מים ראשונים מפני האחרונים, אבל אם אין לו אלא רביעית מים מצומצם, שאם יטול מים ראשונים לא ישאר לו כלום למים אחרונים, אין אומרים לו שיבטל מים ראשונים ולא יטול ידיו אלא יכרוך ידיו במפה ויאכל ויניח אלו המים לנטילה אחרונה. ואפילו אם כבר אכל שכבר נתחייב במים אחרונים, אין אומרים לו שיטול ידיו עתה לברכת המזון ואח"כ ילוט את ידיו במפה ויאכל, אלא דוקא אם אפשר לו בלא אכילה פעם אחרת, כגון בסעודה שלישית, אבל אם אין לו אלא מעט מים, שאם יטול ידיו עתה, למחר כשיצטרך לאכול לא יהיה לו מים, ודאי דמבטל מים אחרונים ומניחן לנטילה ראשונה.

והטעם נראה לי מפני שמים ראשונים חמורין יותר דאיכא בהו חיוב נדוי ונעקר מן העולם, משא"כ מים אחרונים דליכא בהו אלא שמסמא את העינים, ואפילו הא אינו ודאי אלא דוקא אם אכל מלח סדומית או מלח אחר שטבעו כמלח סדומית, כמ"ש הרמב"ם (פ"ו מהל' ברכות ה"ג) (בסוף פרק ב') דברכות הגה המתחלת טיט הנרוק¹⁰⁹). וא"כ הכא איכא ודאי איסור, והכא ליכא אלא ספק סכנה דסמיות עינים, ולכן אין מבטלין מים ראשונים מפני מים אחרונים.

לג. צריך לזהר בנטילת ידיים.

כתוב הגה באשירי [בסוף פרק ב' דברכות (סימן י"א)] הגה המתחלת טיט הנרוק (בסוף ההגה), הנוטל ידיו נקרא קדוש. וכתב הרמב"ם פ"ו מהלכות ברכות (הל' י"ט) וז"ל, ואסור לזלזל בנטילת ידיים, וצוויים הרבה צוו חכמים והזהירו על הדבר אפילו

כדין יחיד העומד בביתו ע"כ. אמנם הב"ח בהגהותיו שם הגיה דצ"ל שאין דין שיירא וכו' כדין יחיד העומד בביתו. ולכאורה נקט הב"ח דמש"כ ואפילו לשיירא ההולכת ממקום למקום קאי אמ"ש התירו חכמים, דהיינו שגם בשיירא התירו דומיא דמחנה, אך מתוך דברי מהר"א אמיגו נראה דסבר דקאי אמ"ש אע"פ שהוא אסור לכל אדם, דאף בשיירא הוא אסור דומיא דכל אדם, ודו"ק.

¹⁰⁶. נראה ביאורו ואין כל.

¹⁰⁷. ר"ל דאין לו מים אלא לאחרונים דסעודה זו או לנטילת מים ראשונים לסעודה שאחריה.

¹⁰⁸. ואינו יכול לברך בידים מזוהמות (לשון הא"ח).

¹⁰⁹. תיבות אלו לכאורה שייכות לריש ס"ק ל"ג דבסמוך, והוספנום שם במוסגר.

רש"י בפ"ק דסוטה (ד' ע"ב ד"ה המזלזל) וז"ל, המזלזל שאוכל תמיד בלא נטילת ידים, היינו באחד שאינו מזלזל בדברי חכמים אלא שמתעצל לבקש מים ליטול ידיו, שאם פעם אחת אכל בלי נטילת ידים מחמת עצלות, אע"ג דאיסורא עבד אינו נקרא מזלזל בנטילת ידים, אבל אם אוכל בלי נטילת ידים תמיד, אע"ג דאוכל¹¹⁰ מחמת עצלות נקרא מזלזל.

ואין לומר דכוונת רש"י לומר דבפעם אחת אע"ג דזלזל בנטילת ידים אינו נעקר מן העולם אלא דוקא כשאוכל תמיד בלא נטילת ידים, דהא קי"ל (ברכות ד' ע"ב 111) כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה, והיינו אפילו בפעם אחת, וה"נ אמרינן במסכת עדיות (פ"ה משנה ו'), את מי נדו את רבי אלעזר בן הנד¹¹² שפקפק בנטילת ידים, והיינו בשביל פעם אחת ששמעו אותו שזלזל בנטילת ידים מיד נדו אותו.

וכן נראה מדברי התוס' שם (בסוטה ד"ה נעקר), שהקשו דהיכי אמרינן דהמזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם, דבפרק במה אשה (שבת ס"ב ע"ב) אמרינן דענשו עניות. ומאי קושיא, התם הוא בפעם אחת שזלזל והכא מיירי שאוכל תמיד בלי נטילת ידים. אלא ודאי כדכתיבנא, דסבירא להו דאין לחלק בין פעם אחת לפעמים רבות, דכיון שזלזל מה לי פעם אחת מה לי פעמים הרבה.

מיהו איכא למידק בדברי התוס', דהא אמרינן התם פרק במה אשה, אמר רבא לא אמרן אלא דלא משא ידיה אבל משא ולא משא לית לן בה, ולא מילתא היא דא"ר חסדא אנא משאי מלא חפני וכו', א"כ מסקנא דהכא דמשאי ולא משאי בא לידי עניות. ומעתה אין קושיא כלל, דהתם איירי כשנטל ידיו אלא שלא נטל יפה אלא ברביעית מצומצם, ולכן ענשו עניות, והכא מיירי שלא נטל כלל ולכן נעקר מן העולם.

אין לו מים כו' עכ"ל. וכתב כסף משנה (ד"ה אפילו) דלמד כן ממעשה דרבי עקיבא בבית האסורין בפרק עושין פסין (עירובין כ"א ע"ב). ופירש (הלכה למעשה) [הלחם משנה], ששפך לו השומר מקצתם של המים ולא רצה לאכול עד שהביאו לו מים ליטול ידיו, ואע"ג דהוה סכנה דאם היה פוגע בו שומר היה אומר לחתור בית האסורין הוא צריך מ"מ לא חשש רבי עקיבא. ג"כ נמי גלמוד שמי שאין לו אלא כדי שתיה יטול מעט וישתה מעט.

ומשמע מדבריו דאע"ג דא"א לו למצא מים אח"כ נוטל במקצתם כמעשה דרבי עקיבא. וקשה דהא תנן (עירובין י"ז ע"א) ד' דברים פטרו במחנה וכו', וכ"ש במקום סכנה, כמ"ש שם התוס' (ד"ה מוטב), ותירצו דרבי עקיבא מחמיר על עצמו היה וא"כ אין ללמוד משם. ונראה לי דלמד זה מדאמרינן התם בכל יום ויום היו מכניסין לו מים במדה, ובודאי דהמדה היא לכדי שתייתו בלבד, דלא היו נותנים לו מים ליטול ידיו, ומאותם המים היה נוטל ידיו. ולא הוקשה לו לר' יהושע אלא באותו היום ששפך השומר חציים ולא היו מספיקין לו אפילו לשתייה וכ"ש לנטילה, אבל בכל יום שהיה נוטל במקצתם לא תמה עליו, משום דלא היה סכנה בדבר אלא צער בלבד, שהיה שותה מים במשורה להשיב נפש בלבד, שהרי בכל יום היו מביאין לו מים. ומשם למד הרמב"ם דמי שאין לו מים אלא כדי שתיה בלבד נוטל במקצתם ושותה במקצתם, ודוקא היכא דליכא סכנה אלא צער בלבד כמעשה דרבי עקיבא בכל יום ויום, אבל אם יש סכנה בדבר, שאם יטול מאלו המים למחר לא יהיה לו מים כלל ויבא לידי סכנה, ודאי שאין צריך להחמיר, וכמ"ש לעיל ס"ק ל"א ע"ש.

לד. שכל המזלזל בנטילת ידים וכו'.

אפילו בפעם אחת שאוכל בלא נטילת ידים, משום שמזלזל בדברי חכמים חייב נדוי. והא דכתב

110. ר"ל שאינו נוטל מחמת עצלות.

111. וכן בעירובין כ"א ע"ב כל העובר על דברי סופרים וכו'.

112. בעדיות שם איתא אליעזר בן חנוך, אמנם בטור (עמ' ק"א) איתא רבי אלעזר בן הנד, וראה בהגהות והערות לטור.

לו. מברך קודם הנטילה.

כ"ב התוס' (ברכות נ"א ע"א ד"ה מעיקרא ופסחים ד' ע"ב ד"ה על הטבילה) והרא"ש בסוף פרק שלשה שאכלו (סימן ל"ד) ובפ"ק דפסחים דף ז' (סוף סימן י'), דמדינא צריך לברך בכל הנטילות עובר לעשייתן, ואין מברכין על שום מצוה אחרת אחר עשייתה אלא על טבילת גר בלבד משום דגברא לא חזי, אבל כל שאר חייבי טבילות חייבין לברך קודם הטבילה וכן בנטילת ידים.

ואף הרב מור"ם דסבירא ליה גבי טבילה (יו"ד סימן ר' סעיף א') דאין לברך בכל טבילה אלא לאחר הטבילה, דכיון דבטבילת גר לא מצי מברך קודם טבילה הצריכו לברך ג"כ בשאר טבילות אחר הטבילה, כדי שלא יבא לברך באסור הגר, הכא מודה דמברך עובר לעשייתם, מדלא חזינן דפליג על הרב המחבר. והטעם כמ"ש הרשב"א בתשובה (ח"א) סימן תק"ח ע"ש. וכן כתב הרמב"ם בפרק י"א מהלכות ברכות (ה"ג) וז"ל, כל מצוה שהיא מדברי סופרים, בין אותם שהם חובה כו' בין אותם שאינם חובה כגון ערוב ונטילת ידים, מברך עליהם קודם עשייתם אשר קדשנו במצוותיו וציונו לעשות כו' ע"כ, אלא שנהגו העולם גם בשאר טבילות לברך אחר הטבילה ולא חילקו בין טבילת גר לשאר טבילות, וכן בנטילת ידים לא חילקו בין נטילה שלאחר בית הכסא דלא מצי מברך קודם נטילה לשאר נטילות.

ואיכא למידק על הרב המחבר, דבטור יו"ד סימן ר' (סעיף א') גבי טבילה כתב דחייב לברך קודם טבילה, והשמיט הא דכתבו הרא"ש והתוס' דנהגו לברך אחר הטבילה, וכאן לא השמיטו, ומ"ש נטילה מטבילה, אדרבה נטילה ילפינן מטבילה.

ונראה דהכי ס"ל כמ"ש ר"י בפ"ק דפסחים (כתוס') שם) דאין לגעור בנשים שמברכות אחר הטבילה, ופירש שם הבית יוסף (סימן ר' עמ' רכ"ב) דר"י לא בא לומר אלא שאין למחות ביד הנוהגות לברך אחר הטבילה, אבל הבא לימלך נראה דמודה הוא דמורין לו כדברי הגאונים ז"ל לברך קודם הטבילה,

וי"ל דאע"ג דאידיחי מאי דקאמר רבא, לא אידיחי אלא במ"ש דהיכא דמשאי ולא משאי לית לן בה, אבל במ"ש דהיכא דלא משא כלל ענשו עניות לא אידיחי, דא"כ הי"ל לומר ולאו מילתא היא, דהא היכא דלא משא כלל קי"ל דנעקר מן העולם ואין ענשו עניות כדקאמר. אלא ודאי דגם ר"ח ס"ל דהיכא דלא משא ידיה כלל ענשו עניות, ולכן הוצרכו לתרץ דהא דקאמר הכא דנעקר מן העולם היינו ע"י עניות דקשה ממיתה ע"י נח"ש¹¹³, כלומר שמת מחמת עניות.

ולשיטת רש"י (סוטה שם ד"ה נעקר) שפירש דנעקר מן העולם דהכא היינו ע"י נח"ש, כדכתיב ופורץ גדר וכו'. י"ל דלא קשיא דר"ל דתרי ענשי אית ליה, בא לידי עניות וסוף נעקר מן העולם, דאי הוזה אמר המזלזל בנטילת ידים דבא להודיענו עונש המזלזל, הוזה קשה דהיכי קאמר דענשו עניות לבר, דהא נמי נעקר וכו', אבל לא אמרינן התם אלא ג' באין לידי עניות וחד מינייהו המזלזל בנטילת ידים, ואה"נ דתרוייהו איתנהו, וא"כ לא קשיא כלל ודוק.

כתב הרוקח (הלכות סעודה) בסימן שכ"ח בשם תנא דבי אליהו (ריש פרק ט"ו), המזלזל בנטילת ידים סימן רע לו לא יאבה ה' סלוח לו, ואיתא בפ"ק דסוטה (ד' ע"ב) האוכל בלי נטילת ידים כאלו בא על אשה זונה ע"כ. ותמהני עליו, דהא דחינן ליה התם בגמרא, דא"ל רבא האי בעד ככר לחם עד אשה זונה מיבעי ליה, ולכן הפוסקים השמיטו הא דרב עזירא כיון דרבא דחי לה, וצריך עיון.

לה. דאמר רב חסדא כו'.

ואם אינו נוטל בשופע אלא ברביעית מצומצם, לא די דאין משפיעין לו טובה אלא שבא לידי עניות כמ"ש מלשון הגמ', וכמ"ש לעיל בס"ק שקודם לזה, וכן נראה מדברי בית יוסף בסימן ק"ס (עמ' קכ"א דיבור ראשון).

בשעת ניגוב ולא קודם ניגוב. וההגהות אשר"י ס"ל דאפילו בשעת נגוב איכא למיחש שמא יגע, ולכן אין מברכין אלא אחר הנגוב. ואע"ג דלא הוי עובר לעשייתם אין בכך כלום, דכיון דלא אפשר בלאו הכי מצי מברך אחר עשייתם, דומיא דטבילת גר, דכיון דגברא לא (הוי) [חזין] מברך לכתחלה אחר הטבילה, ה"נ בנטילת ידים דאינו יכול לברך קודם הנטילה ולא קודם הנגוב משום דאיכא למיחש שמא יגע, מברך לכתחלה אחר העשיה.

ואנו אין לנו אלא דברי התוספות (ברכות נ"א ע"א ד"ה מעיקרא ופסחים ז' ע"ב ד"ה על הטבילה) והרא"ש (ברכות פ"ז סימן ל"ד ופסחים פ"א סוף סימן י'), דמדינא צריך לברך אף בנטילת ידים עובר לעשייתם. וכן כתבו הרמב"ן¹¹⁴ והרשב"א (ח"א) בסימן תק"ח, ואפילו ידיו מטונפות כתב שמברך עליהם עובר לעשייתם, שאם ירצה מנקה ידיו בצרור או בכלי שאין ראוי לנטילה, אי נמי פחות מרביעית מברך ואח"כ נוטל, ומ"מ לא ראיתי עכשו איש שנוזהר בזה. ואפשר דכיון שצריך לנגב ידיו כל שלא נגב הוי עובר לעשייתם עכ"ל (הרשב"א). ומדבריו משמע שבזמנו נוהגים לברך קודם הנגוב, וכדברי התוס' והרא"ש וכמ"ש מור"ם בהגה, וכן המנהג פשוט עתה בזמנינו שאין מברך אלא קודם הנגוב.

לח. ואם לא בירך קודם הנגוב יכול לברך אחר הנגוב.
הטעם כמ"ש התוס' והרא"ש בטעם הראשון דדמי לטבילה, שנהגו העולם לברך אחר הטבילה משום טבילת גר, ה"נ נהגו לברך אחר הנטילה משום דלפעמים אין ידיו נקיות, וא"כ כי היכי דבטבילה מברך אחר הטבילה אע"ג דלא הוי עובר לעשייתם, ה"נ יכול לברך אחר הנגוב אע"ג דלא הוי עובר לעשיה. וכן כתב בלחם חמודות (דברי חמודות ברכות) בסוף פרק שלשה שאכלו (דף ס"ה) סימן ק"א וז"ל,

ומשום הכי השמיטו בשולחן ערוך. אבל כאן בנטילת ידים נראה דסבירא ליה דאם בא לימלך מורין לו דיברך אחר הנטילה, משום דלא דמי לטבילה, דהתם מברך אחר עשיה, אבל כאן אפילו שמברך אחר הנטילה הוי עובר לעשייתו, כיון דמברך אחר שפשוף קודם שיטיל עליהם מים שניים, ולכן לא כתב דמברך אף אחר הנטילה והוי עובר לעשייתם כיון שהוא קודם הנגוב כמ"ש התוס' והרא"ש, משום דכאן מיירי במי שבא לימלך, וכל היכא דמקדים הברכה טפי עדיף, ולכן אין מורין לו אלא שיטול אחר השפשוף ולא קודם הנגוב, אבל אה"נ דמודה הוא דמצי לברך אחר הנטילה, והוי עובר לעשייתם כיון שהוא קודם הנגוב כמ"ש התוס' והרא"ש.

לז. גם יכול לברך קודם הנגוב.

הטעם כ"כ לעיל (סעיף י"ב) מפני שהנגוב הוא צורך לנטילה, כמ"ש הרב המחבר בסמוך, ולכן מיקרי עובר לעשייתו. וכתוב בהגהות אשר"י פ"ב דברכות (סימן י"א) הגה המתחלת טיט (בסוף ההגהה) וז"ל, אין לברך אלא לאחר הנגוב. ודבריו תמוהים לי, דהנה הפך הקערה על פיה, דקודם נגוב דהוא עובר לעשייתם לא יברך, ואחר הנגוב שכבר עשה המצוה מברך. וכן תמה עליו ספר לחם חמודות (דברי חמודות) בסוף פרק שלשה שאכלו (דף ס"ה) סימן ק"א והניחו בצריך עיון.

ונראה לי לומר דסבירא ליה כמ"ש המרדכי בפרק קמא דפסחים (סימן תקל"ט) וז"ל, עובר לעשייתו, מיהו בנטילת ידים מברכין עליהם בשעת נגוב ידים והוי עובר לעשייתו, לפי שהאוכל בלא נגוב כאילו אוכל לחם טמא (סוטה ד' ע"ב), ועוד אם היה מברך קודם נטילה היה מיד נוגע בפת בלא נגוב עכ"ל. והוא הדין קודם נגוב דאין מברכין, מהאי טעמא שלא יגע בפת בלי ניגוב, ולכן אמר דמברכין

114. בתשובת הרשב"א. אמנם בחידושי לפסחים ז' ע"ב כתב הרמב"ן וז"ל, וכן בנטילת ידים מפני שפעמים שפסולות לברכה קבעוה בעל וקבעוה לאחר מכאן, ונראה לי שהוא בכלל מה שאמרו חוץ מן הטבילה, דהאי נמי זימנין דגברא לא חזי. ע"כ.

וטעמו נראה לי משום דבלאו הכי טעמא דנגוב הוא מכלל הנטילה, א"כ מדמינן ליה לטבילה לגמרי עכ"ל.

ומיהו כד דייקנין ליה נראה דלא דמי, דהא בטבילה כיון דבטבילת גר אי אפשר לברך אלא אחר הטבילה משום הכי מברכין בכל הטבילות אחר הטבילה, אבל בנטילה הא אפשר לברך קודם הנגוב אפילו היוצא מבית הכסא, דהרי ידיו נקיות, א"כ אמאי מברך אחר הניגוב.

ולכן נ"ל דהרב ס"ל דבכל המצות אם לא בירך קודם המצוה יכול לברך אח"כ, כמ"ש בדרכי משה (סימן קנ"ח ס"ק ג') בשם הגהות אשר"י דפ"ק דברכות (סוף סימן י"ג), שכתבו שם וז"ל, כל היכא דלא בירך קמי דמצוה מברך אחר המצוה ויוצא ידי חובתו, אכן בסעודה דאסור לאדם שיהנה בלא ברכה, כיון שעבר ואכל והגיע ברכה אחרונה הואיל ואידחי אידחי ע"כ. וגם בפ"ק דחולין (סימן ב') כתב וז"ל, אם לא בירך קודם שחיטה יכול לברך אחר השחיטה ויוצא י"ח, שכל מצוה שלא בירך עובר לעשייתה מברך אחר עשייתה (כדפר"י) [כדפירש] בברכות עכ"ל.

אבל אין כן דעת הרמב"ם, שכתב בפרק י"א מהלכות ברכות דין ו' וז"ל, אם שחט בלא ברכה, או הפריש תרומה ומעשרות או שטבל ולא בירך, אינו חוזר ומברך אחר עשייה, וכן כל כיוצא בזה עכ"ל.

ובספר ברכת אברהם¹¹⁵ סוף חלק א' (דף כ"ט ע"ב) וריש חלק י' (דף ש"ב ע"ב) האריך מאד לסתור דברי הרמב"ם ועיקר יסודו, דאם איתא דאינו מברך אחר עשייתם א"כ איך שרינן לגר וכן שאר חייבי טבילות לברך לכתחלה אחר עשייתם, ואי משום שלא היה אפשר לברך קודם העשייה לא ה"ל לברך כלל עכ"ל.

והרב בעל ש"ך ביו"ד סימן י"ט (ס"ק ג') הביא כל זה, דהגהות אשר"י והרמב"ם ודספר ברכת אברהם, והשיג עליו וז"ל, וכל דבריו אינם נראין לפע"ד דהא ודאי קי"ל כו', והכי משמע בסוף פרק שלשה שאכלו דף (נ"ב ע"ב) [נ"א ע"א], דאמרינן התם אמר רבינא הלכך אפילו גמר מלאכול יחזור ויברך, דתניא טבל ועלה אומר בעלייתו בא"י אקב"ו על הטבילה, ולא היא התם מעיקרא גברא לא חזי הכא מעיקרא חזי והואיל ואידחי אידחי ע"כ, אלמא דדוקא גבי טבילה ודכותה משום דמעיקרא לא חזי, אבל היכא דחזי מעיקרא ולא בירך לא יברך אח"כ. ואע"ג דבספר ברכת אברהם כתב דה"ה דהוי מצי לשנויי ליה ולא היא התם ברכת המצות היא כו' אלא דעדיפא מינה קאמר, אין זה מוכרח כלל. ועוד דהא רבינא על כרחך לא סבירא ליה חלוק זה, ולא חזינן דפליג עליה ש"ס בהא, והכי משמע בדברי ה"ר יונה פרק שלשה שאכלו שם (ברכות ל"ז ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ואם לאחר) דהוא הדין בכל שאר הברכות שמברך עובר לעשייתם, אם לא בירך אינו מברך אח"כ ע"ש.

ועוד¹¹⁶ ראה ברורה, דגרסינן בריש פרק קמא דפסחים דף (ו') [ז'] ע"ב בי רב אמרי כל הברכות כולם מברך עליהם עובר לעשייתן חוץ מן הטבילה דאכתי גברא לא חזי, תניא נמי הכי טבל ועלה אומר בעלייתו בא"י אשר קדשנו במצוותיו וציונו על הטבילה. ואם איתא מאי ראה מייתי מהך ברייתא, דלמא דוקא טבל ועלה אבל לכתחלה לא מברכינא¹¹⁷ דהוי מפרש לה דוקא דיעבד, דהא בשאר מצות נמי אי לא בירך מעיקרא מברך אח"כ. אלא ודאי דס"ל לש"ס דאם איתא דלא אמרינן אכתי גברא לא חזי ושרי לכתחלה, א"כ אפילו דיעבד נמי לא מברך הואיל ואידחי אידחי. והכי משמע להדיא מדברי התוס' פרק לולב הגזול דף ט"ל ע"א (ד"ה עובר) והרא"ש שם (סימן ל"ג), שכתבו דאם נטל הלולב

115. למוה"ר אברהם ב"ר שלמה טריויש צרפתי ז"ל, ויניציאה שי"ב.

116. עיין בנקודות הכסף דכתב שצריך להעביר קולמוס מכאן עד שלהי הדברים.

117. לפנינו: אבל לכתחילה לא, וכרבינא וכו'.

דגברא לא חזי, ומדמברך עליה אחר הטבילה משמע דאיכא שייכות בברכה אף אחר עשיית המצוה, ואם כן ה"נ מברך עליהם אחר עשייתה. ודחי לה דלעולם דאיכא שייכותא בברכה אחר עשייה, והכא כיון שנדחה והשתא הוי מעוות לא יוכל לתקון, דהא כבר נהנה מן העולם הזה בלא ברכה ובמה שמברך עתה אינו מתקן כלל מה שעוות, הלכך אמרין הואיל ואידחי אידחי.

ואפילו אם ת"ל דרבינא לא ס"ל דהויא דיעבד לא קשיא כלל, דלא מצי למימר דהא ברייתא איירי בדיעבד, דהא איהו ס"ל דלא מצי מברך לכתחלה משום דמעיקרא גברא לא חזי, וע"כ מוכרח לומר דהא ברייתא איירי לכתחלה, ומדנקט טבילה משמע דוקא טבילה הוא דמברך לכתחלה אחר עשייה ולא בשאר מצות, וא"כ היכי הו"מ למימר דאיירי בדיעבד. גם הש"ס הכי ס"ל דלא כרבינא ולכך לא דחי לה כרבינא.

ואם כונתו היא דאע"ג דהש"ס לא ס"ל הכי היל"ל דלמא איירי בדיעבד בדרך דחייה בעלמא, הגם כי קשה דאיך הו"ל למידחי מאחר דהש"ס ס"ל דקושטא דמלתא הוא כמו שאמרו בי רב דמוכרח לומר דאיירי לכתחלה משום דאכתי גברא חזי, עוד קשה דא"כ מאי מתרץ אלא ודאי כו', אכתי קשה דלידחי ליה הש"ס בדרך דחייה דלמא ההיא בדיעבד דוקא וכרבינא.

גם מ"ש דכן משמע מדברי ה"ר יונה בפרק שלשה שאכלו, כבר ראיתי דבריו וליכא הוכחה בדבריו כלל, אדרבה נראה לי לדקדק שם מדברי הרי"ף (ל"ז ע"ב מדפי הרי"ף) דס"ל דמברך אחר עשייה, שכתב וז"ל, ואם לאחר שגמר סעודתו נזכר אינו חוזר ומברך משום דנראה ונדחה, וכל נראה ונדחה אינו חוזר ונראה ע"כ. מיתור לשון זה איכא למידק דאתא לומר דדוקא בכה"ג דהוי נראה ונדחה שכבר נהנה מהעולם הזה בלא ברכה ושוב אינו יכול לתקן את אשר עוות הוא דאינו מברך, אבל בברכת המצות יכול לברך אחר עשייתם בדיעבד, דהא אין דרכו של הרי"ף

כידו בלא ברכה דצריך לברך ע"כ דהאי טעמא דמברך אח"כ הואיל והמצוה לא נגמרה עדין לגמרי דבעי נענוע עכ"ל, משמע הא אם גמר המצוה וכן בעלמא דלא שייך האי טעמא אינו מברך וכו'. וכן נראה מדברי הרי"ף בתשובה (סימן רצ"ג) גבי ברכת המילה שהביא מהר"ם אלשקר בתשו' סימן ח"י. ועוד דהא קי"ל ספק ברכות להקל. עכ"ל (הש"ך).

ואחר המחילה אני אומר כי דבריו לא האירו כלל, ומ"ש על ספר ברכת אברהם אינה קושיא. דכונת מהר"א היא דאם איתא דכיון דעשה המצוה שוב אינו מברך עליה משום דתו לא שייך ברכה, א"כ בטבילה אמאי תקנו ברכה כיון דלא שייך ברכה, היה להם לתקן שלא יברכו על הטבילה כלל, כיון דבתחלה גברא דלא חזי ואחר הטבילה לא שייך ברכה, ואמאי מברכין והוי ברכה לבטלה. ואין לומר הם אמרו והם אמרו, כי מאחר דליכא עשיית מצוה כלל אמאי תקנו ברכה למגנא. אלא ודאי משמע דאף אחר עשייתה איכא שייכותא, וא"כ אף בשאר מצות מברכין אחר עשייתן.

גם מ"ש אחר כך ועוד דע"כ רבינא לא ס"ל חלוק זה ולא חזינן דפליג עליה ש"ס בהא, לא הבינותי דבריו, דהא כ"כ מהר"א דפליג עליה הש"ס, ומאי דלא משני התם ברכת המצות היא משום דעדיפא מינה קאמר, א"כ מאי ועוד.

גם מ"ש דיש ראייה ברורה מהא דגרסין בריש פ"ק דפסחים, ונראה לעניות דעתי דליכא ראייה כלל, דלא ס"ל למימר דההיא איירי דוקא בטבל ועלה דהיינו בדיעבד, דא"כ מאי אייריא טבילה, אף בשאר מצות מברך עליהם בדיעבד אחר עשייה, וא"כ מ"ש דנקט הבריתא טבילה טפי משאר מצות.

גם מ"ש דרבינא הכי סבירא ליה דהאי ברייתא איירי בדיעבד, ליתא, דהא כבר ידע רבינא דגברא לא חזי וא"כ לא מצי מברך עובר לעשייתם, ובהא לא פליג רבינא, אלא מ"ש ראייה מטבילה הוא דהרי בטבילה חזינן דמברך עליה לכתחלה משום

לכתוב טעמי הדין אלא להעתיק דברי הש"ס, וכמו שהוקשה לו להר"ן 118 ע"ש מ"ש.

גם מ"ש דכן משמע מדברי התוס' פרק לולב הגזול דף ט"ל ע"א ומדברי הרא"ש לשם, דס"ל דאם גמר כל המצוה אינו מברך אחר עשיה, לא משמע מידי, דאינהו איירו לכתחלה, דס"ל דהא דקתני בבריתא נטלו לצאת בו איירי לכתחלה, והיכי קאמר כיון שנטלו מיד יצא בו ולכך מברך על נטילת לולב, דקודם ה"ל להשמיענו דין לכתחלה ובלולב נקטיה בדיעבד, אלא ודאי דאיירי לכתחלה.

וכן משמע מדברי התוס' בפסחים (ו' ע"ב) שכתבו בד"ה בעידנא דאגביה נפק ביה וז"ל, וא"ת כיון דנפק ביה היאך יברך והלא צריך לברך עובר

לעשייתן כו' עכ"ל. ואי סבירא להו דאיירי בדיעבד היל"ל והלא אין יכול לברך אחר עשיה. אלא ודאי משמע דס"ל דיכול לברך אחר העשיה, ולא הוקשה להם אלא דלכתחלה צריך לברך עובר לעשייתן והיכי קתני בבריתא דמברך לכתחלה אחר שנטלו, ולכך הוצרכו לתרץ דהוי עובר לעשייתם כיון שצריך לנענע.

גם מתשובת מהר"ם אלשקאר בסימן ח"י בשם תשובת הרי"ף גבי ברכת מילה איירי לכתחלה, כמו שיראה הרואה שם בדבריו.

א"כ חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו סעד לדברי הרמב"ם ז"ל 119.

118. אולי צ"ל לרבינו יונה, והוא על הרי"ף שם ד"ה ואם לאחר, אשר ממנו הוכיח הש"ך, ע"ש בדבריו.

119. וכן כתב בשו"ת שאגת אריה סימן כ"ו, ע"ש שהאריך הרבה לדחות דברי הש"ך והוכיח כהאו"ז.